

Rapportage inventarisatie eengerelateerd geweld
onder scholen voor voortgezet onderwijs en
beroepsonderwijs (ROC's)

Rapportage inventarisatie eengerelateerd geweld
onder scholen voor voortgezet onderwijs en
beroepsonderwijs (ROC's)

Frank Studulski
Karin Westerbeek
René Melisse
Carolien Bongers
Sardes, juli 2008

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting.....	2
Inleiding	4
Hoofdstuk 1. Achtergronden van gerelateerd geweld	6
1.1 Definitie.....	6
1.2 Eergerelateerd geweld nader bekeken	7
1.3 Aanpak eergerelateerd geweld	10
1.4 Eergerelateerd geweld in de toekomst.....	11
Hoofdstuk 2. Ontwikkelingen in het veiligheidsbeleid onderwijs	12
2.1 De veilige school.....	12
2.2 Een verandering van het veiligheidsbeleid in 2004.....	14
2.3 De BVE-sector	16
2.4 Specifieke aandacht voor eergerelateerd geweld	16
Hoofdstuk 3. Opzet van het onderzoek	18
3.1. Onderzoeksvragen.....	18
3.2. Opzet van het onderzoek.....	18
3.3 Expertmeeting	19
Hoofdstuk 4. Uitkomsten van de gesprekken met scholen	22
4.1 Deelname aan de gesprekken	22
4.2 Beschrijving geïnterviewde scholen.....	22
4.3 Beantwoording van de vragen.....	23
Hoofdstuk 5 – Uitkomsten van de expertmeeting	46
5.1 Signalering	47
5.2 Preventie.....	48
Conclusies	52
Literatuur.....	57
Lijst van afkortingen	59
Lijst van scholen en instellingen	61
Deelnemers aan de expertmeeting.....	63
Bijlagen	64

Managementsamenvatting

In dit onderzoek is op 26 scholen voor voortgezet onderwijs en veertien ROC's nagevraagd of eengerelateerd geweld zich tussen 2004 en 2007 heeft voorgedaan en of de school preventieve maatregelen neemt tegen eengerelateerd geweld. De scholen zijn gekozen op basis van de gemengde populatie van de leerlingen, geselecteerd uit vijftien grote en middelgrote steden. De vraaggesprekken hebben hoofdzakelijk met de zorgcoördinator plaatsgevonden (vaak ook was de veiligheidscoördinator of een lid van het managementteam aanwezig). In een expertmeeting (april 2008) is de ondersteuningsvraag van het onderwijs nader verkend. Het onderzoek is verricht door Sardes in opdracht van de minister voor Wonen, Wijken en Integratie van het ministerie van VROM.(

Van de veertig geïnterviewde scholen hebben er 24 aangegeven dat eengerelateerd geweld de laatste jaren is voorgekomen. Dit betreft meestal geëscaleerde voorvallen. Bij doorvragen bleek dat er meer voorvallen te melden zijn, maar dat deze niet altijd leiden tot actie of interventie. Er is dus een *dark number*.

Voor de gesprekken is de werkdefinitie van Ferwerda en Van Leiden (2005) aangehouden. *'Eengerelateerd geweld is elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld, gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in een reactie op een (dreiging) van schending van de eer van een man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken'*.

Deze biedt in de praktijk toch veel ruimte voor eigen interpretatie. Scholen spreken over eengerelateerd gedrag of eengerelateerde zaken, of leerlingen met een kort lontje op het gebied van eer. In de expertmeeting werd gewaarschuwd niet alle voorvallen onmiddellijk als eengerelateerd geweld te labelen, omdat eer niet altijd in het spel is.

Er zijn nauwelijks scholen die specifiek beleid voeren voor eengerelateerd geweld. Wel zijn er veel scholen die er 'iets' aan doen, meestal toevallig en op heel verschillende manieren. Binnen het onderwijs zijn veel verschillende lessen geschikt om iets met het thema te doen. Dat geldt voor de mentorlessen, maatschappijlessen, binnen veiligheidsprojecten en ook binnen actief burgerschap. Ook als inhoudelijk onderwerp kan eengerelateerd geweld in het beroepsonderwijs aan de orde komen. Het gebeurt echter zelden dat er samenhang is tussen deze verschillende lessen en projecten binnen een school.

De aandacht voor eengerelateerd geweld kan door scholen het beste worden opgenomen in het *reguliere* zorg- en veiligheidsbeleid, waarbinnen bijvoorbeeld loverboys, huiselijk geweld, drank- en drugspreventie en preventie van seksuele intimidatie ook een plek hebben. Veel scholen steunen op een informele zorg- en veiligheidsorganisatie. Het beleidsvoerende vermogen van scholen en instellingen op het gebied van veiligheid en zorg vraagt echter nog wel aandacht.

De scholen die 'niets' aan eengerelateerd geweld doen, kunnen in twee groepen verdeeld worden: 1. scholen die geen aanleiding zien omdat het niet voorkomt en 2. scholen die vinden dat dit geen taak van de school is of dat het een te precair onderwerp is.

Er zijn kanttekeningen te plaatsen bij scholen die zeggen ‘dat het op school weinig voorkomt’. Ten eerste vinden scholen goede signalering ingewikkeld. Daarbij hebben docenten soms ook vrees voor inmenging in eergerelateerde zaken (‘je weet niet waar je in roert’). Ook wil de school geen partij worden in een eergerelateerde zaak. Daarnaast melden scholen in alle openheid dat eergerelateerde zaken zich wel meer voordoen én dat men niet altijd zicht heeft op alles wat zich voordoet. Andere afwegingen zijn dat er andere, meer indringende problemen zijn met leerlingen, die meer aandacht vragen. Voorts speelt ook de afweging dat men door het benoemen van het probleem meer aandacht genereert voor eergerelateerd geweld en dat wordt vaak niet wenselijk geacht door de scholen.

Het zorg en veiligheidssysteem is bij scholen vaak een informeel, maar in toenemende mate een formeel werkend systeem. Bijna alle scholen hebben een Zorg Advies Team (ZAT). Intensivering van kennis over eergerelateerd geweld zou bij het ZAT ondergebracht moeten worden. Een landelijke *topdown* voorlichtingscampagne met massale scholingen om meer aandacht te vragen voor eergerelateerd geweld wordt niet wenselijk geacht, daarvoor zijn de verschillen tussen de scholen te groot. Veel belangrijker is dat scholen op maat en naar behoefte gebruik kunnen maken van een scholings- en informatieaanbod dat bij voorkeur in de regio en op maat wordt aangeboden. De meerwaarde van de regionale deskundige ondersteuningsinstellingen zou moeten worden onderkend bij beleidsintensiveringen.

Het is belangrijk te beseffen dat hoeveel aandacht scholen ook besteden aan (de preventie van) eergerelateerd geweld, de oplossing voor eergerelateerd geweld niet uitsluitend bij scholen moeten worden gezocht. Beter signaleren en professioneel handelen blijven uiteraard slechts een onderdeel van de oplossing. Scholen zijn onderdeel van de keten.

Inleiding

Als onderdeel van een breed programma eergerelateerd geweld heeft het Ministerie van VROM, Directie Inburgering en Integratie, aan Sardes gevraagd een inventarisatie te houden naar het vóórkomen en de preventie van eergerelateerd geweld onder scholen voor voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs (ROC's).

Eergerelateerd geweld is een relatief nieuw verschijnsel in onze samenleving. Binnen de cultuur van bepaalde migrantengroepen wordt de eer en integriteit van de familie ervaren als een belangrijke waarde. Familieleden kunnen door cultureel en sociaal bepaalde onwenselijke handelingen of keuzes de eer schenden. Eergerelateerd geweld ontstaat als uit naam van de familie een familielid door leden van de familie worden bestraft. Hoewel dit niet altijd onttaardt in strafbare handelingen, is er soms ook sprake van een dodelijke afloop. De invloed van de familie reikt ver en het zijn vooral vrouwen die moeten vluchten voor het geweld van broers en vaders. Eergerelateerd geweld kan zich echter ook op mannelijke familieleden richten. Naar schatting 5% van de slachtoffers van moord en doodslag is eergerelateerd (Ferwerda en Van Leiden, 2005).

Ook in het onderwijs komt eergerelateerd geweld voor. Het voorval op ROC de Leijgraaf in Veghel (1999) kunnen de meesten zich nog wel herinneren. Met de regelmaat van de klok verschijnen er berichten over eergerelateerd geweld. De school is dan vaak de vindplaats, en lang niet altijd actor in het voorval.

Daarnaast is ook de geschiedenis van Karima Ouchan bekend. Zij werd in 1985 ontvoerd door haar familie, zat een aantal jaren vast in het buitenland en wist tenslotte te ontsnappen naar Nederland. Zij heeft haar verhaal gepubliceerd (Nooit geschreven brief aan mijn vader, 2001). In dit rapport wordt gesproken van eergerelateerd geweld omdat dit inmiddels de gangbare term is. Tijdens het onderzoek bleek dat de term zelf ook weerstand oproept, omdat het te zwaar klinkt. Men spreekt liever van eergerelateerd gedrag, eergerelateerde zaken of grensoverschrijdend gedrag.

Om een indruk te krijgen van het vóórkomen van eergerelateerd geweld in het voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs, is dit onderzoek. De opbouw van het rapport is als volgt. In de eerste twee hoofdstukken wordt de achtergrond van eergerelateerd geweld kort beschreven en wordt ingegaan op het veiligheidsbeleid voor scholen zoals dat door de overheid is ingezet. In hoofdstuk 3 wordt de opzet van het onderzoek beschreven. De uitkomsten van de gesprekken worden in hoofdstuk vier beschreven. In hoofdstuk 5 wordt verslag gedaan van de expertmeeting en tenslotte zijn er nog conclusies.

Graag willen we alle geïnterviewden danken voor hun medewerking aan dit onderzoek.

Hoofdstuk 1. Achtergronden van gerelateerd geweld

In dit hoofdstuk behandelen we het verschijnsel eengerelateerd geweld. Naast de definitie wordt het begrip en de kenmerken wat breder omschreven en kijken we naar de signalen van eengerelateerd geweld. Er is voor gekozen het begrip op hoofdlijnen te beschrijven omdat er inmiddels al verschillende publicaties zijn die eengerelateerd geweld meer uitgebreid en diepgaand beschrijven (Ferwerda en Van Leiden, 2005; Janssen, 2006; Ermers, 2007).

1.1 Definitie

Het bepalen van een juiste definitie van eengerelateerd geweld blijkt niet eenvoudig. Ferwerda en Van Leiden hebben een definitie geformuleerd, die door Justitie ook onderschreven wordt, maar deze definitie moet ook worden gezien als een werkdefinitie.

De werkdefinitie van Ferwerda en Van Leiden (2005) luidt:

‘Eengerelateerd geweld is elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld, gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in een reactie op een (dreiging) van schending van de eer van een man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken’.

Het is belangrijk om te melden dat eengerelateerd geweld niet zo zeer bepaald wordt door religieuze tradities of dominantie, maar veel meer een grond heeft in de familiale samenlevingsvormen, tribale culturen en groepsculturen die in grote delen van de wereld de samenleving beïnvloeden en bepalen. Het gaat daarbij om het onderscheid tussen zogenaamde fijnmazige en grofmazige culturen (Pinto). In fijnmazige culturen is het gedrag van het individu veel meer voorgeschreven door gedragsregels binnen de familie. De term eerwraak is bedacht door Nauta (1978) als een pendant van bloedwraak. Nauta ziet eerwraak niet alleen als een kwestie van eer, maar vooral van gewoonterecht (Ermers, 2007). Eengerelateerd geweld is een breder begrip dan eerwraak. Ferwerda en Van Leiden kiezen daarom voor eengerelateerd geweld in plaats van eerwraak.

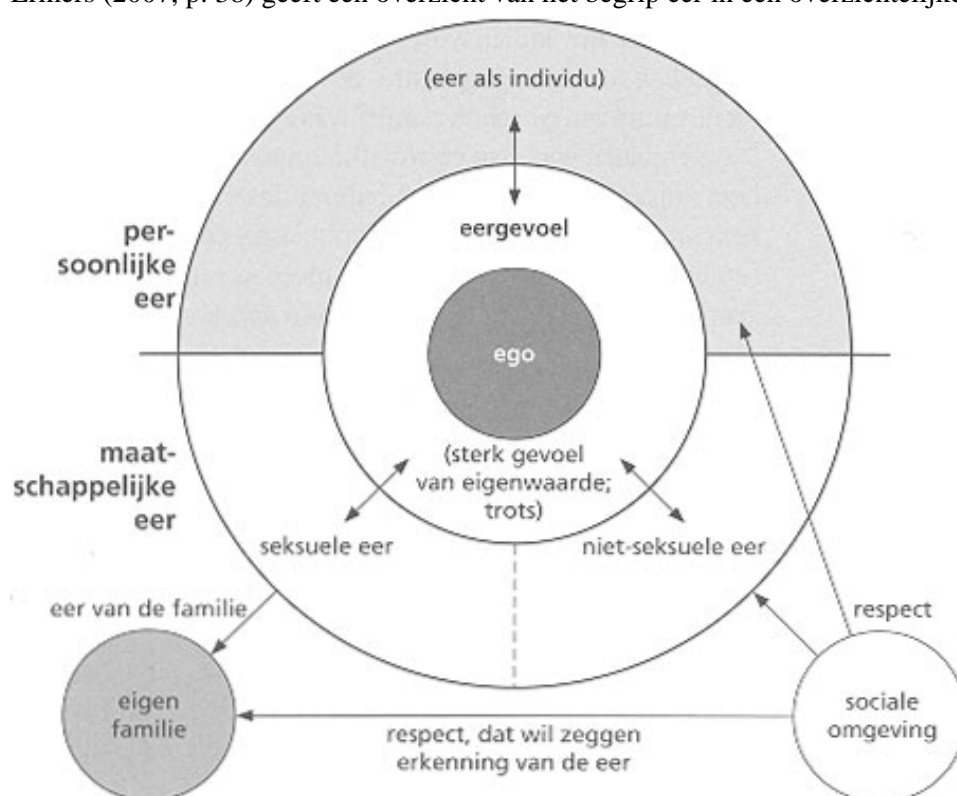
Volgens de Verenigde Naties komt eengerelateerd geweld voor in (delen) van Peru, Bangladesh, Argentinië, Haïti, Brazilië, Colombia, Ecuador, Egypte, Guatemala, Iran, Israël, Jordanië, Somalië, Sudan, Syrië, Libanon, Turkije, Venezuela, India, Pakistan, Afghanistan en Marokko (in: Ferwerda & Van Leiden, 2005, p. 15).

Het instituut voor multiculturele ontwikkeling Forum, stuurde in 2006 een brochure naar scholen om aandacht te vragen voor eengerelateerd geweld. Het voorlichtingsmateriaal bestaat uit een korte wegwijzer en een brochure waarin meer uitleg wordt geboden. Dit is een heldere en duidelijke tekst en daarom gebruiken we hieruit elementen.

Voor de Nederlandse instellingen, zoals scholen, is het allereerst belangrijk dat men begrip krijgt van het fenomeen eer, omdat de Nederlandse samenleving meer een ik-cultuur is dan een wij-cultuur. In een wij-cultuur wordt de eer van de familie bepaald door de gemeenschap. Eer is

een bezit dat kan worden afgepakt, gestolen of aangetast. Eer wordt beschouwd als een concreet bezit, net zoals een akker of vee. Deze opvatting van eer komt voort uit stamculturen, waarbij het belang van het individu ondergeschikt was aan het individu. Eergerelateerd geweld komt voor in patriarchale gemeenschappen, met sterk hiërarchische verhoudingen. Het komt voor in alle lagen van de bevolking en is niet voorbehouden aan eerste generatie migranten. Ieder lid van de gemeenschap vervult een bepaalde rol. Volgens Forum (brochure, 2006, p. 5) zijn er twee soorten familie-eer, namelijk algemene familie-eer en seksuele familie-eer. De seksuele eer kan op drie manieren worden bedreigd. Ten eerste kan het risico bestaan dat de seksuele eer wordt aangetast. Ten tweede kan een vermoeden bestaan bij de familie of de gemeenschap dat de seksuele eer is aangetast. Ten derde kan de seksuele eer daadwerkelijk aangetast zijn.

Ermers (2007, p. 38) geeft een overzicht van het begrip eer in een overzichtelijke schema.

Uit het schema blijkt dat de omgeving en het begrip respect een belangrijke rol spelen bij het complexe begrip eer.

1.2 Eergerelateerd geweld nader bekeken

Het herstel van de eer is cultureel bepaald en niet voor elke gemeenschap hetzelfde. De vormen van mentaal of fysiek geweld die worden gebruikt om de eer van een familie te herstellen, worden aangeduid als eergerelateerd geweld. Dat geweld is vaak ook zichtbaar, omdat voor de gemeenschap duidelijk moet worden dat de familie de aantasting van de eer niet over haar kant laat gaan en maatregelen neemt.

In de praktijk zijn er verschillende aanleidingen te noemen voor eengerelateerd geweld (Forum, 2006, p. 8/9). Bijvoorbeeld:

- Verzet tegen opgedrongen of gedwongen huwelijk
- Weglopen
- Echtscheiding

Voorts zijn er ook aantastingen die kunnen leiden tot eengerelateerd geweld.

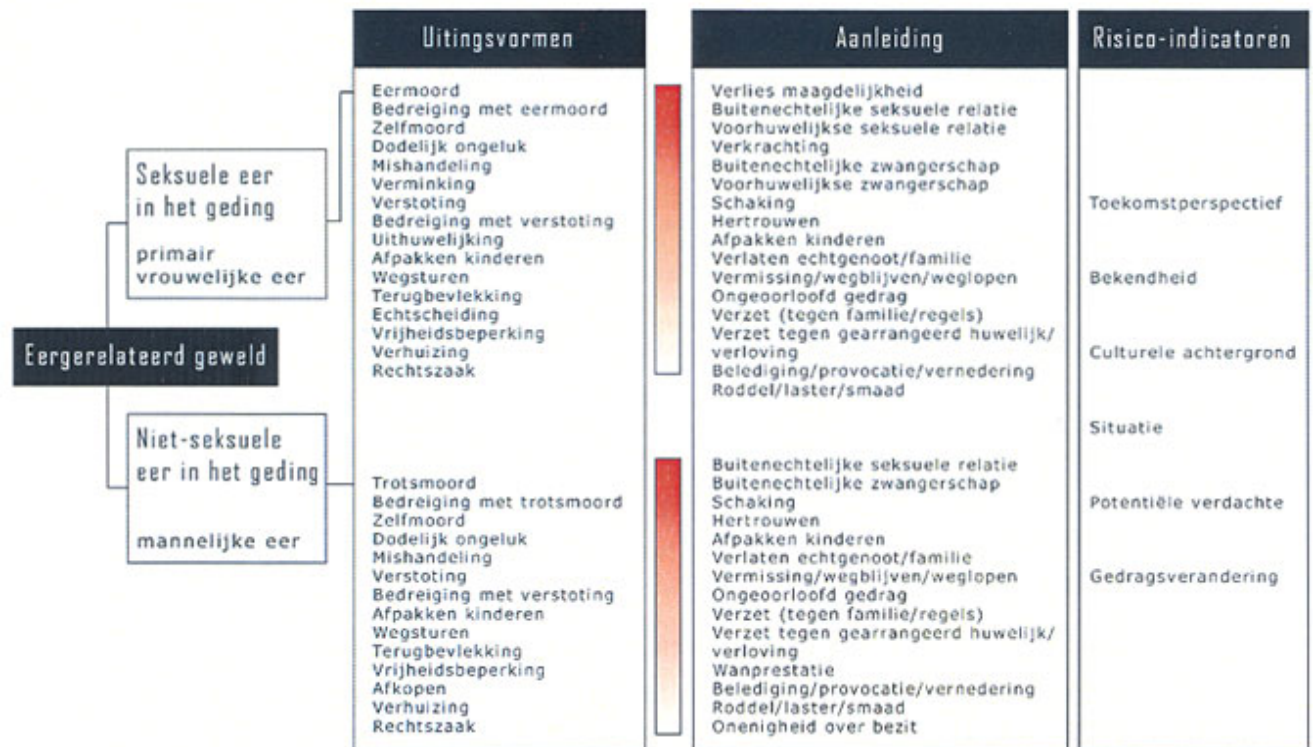
- Contact met jongens
- Verkering of een voorhuwelijkse seksuele relatie
- Aanranding en verkrachting
- Verlies van maagdelijkheid
- Overspel

Er zijn verschillende soorten van eengerelateerd geweld. Niet iedere vorm van eengerelateerd geweld leidt tot moord en doodslag. Veel vaker gaat het om psychisch geweld, dat tegelijkertijd ook moeilijker is te herkennen. Voorbeelden:

- Angst aanjagen en dreigementen uiten
- Vrijheidsbeperkende maatregelen en psychische druk uitoefenen
- Gedwongen maagdenvlieshersteloperatie
- Gedwongen huwelijk en uithuwelijking
- Gedwongen abortus of gedwongen afstand van pasgeboren kind
- Afpakken van kinderen
- Terugsturen naar het land van herkomst
- Chantage
- Weigering van huwelijkskandidaat
- Uitstoting uit de familie
- Mishandeling, verminking en moord

Niet alleen vrouwen zijn het slachtoffer van eengerelateerd geweld. Zo kan het ook voorkomen dat jonge mannen (broers, neven) onder druk worden gezet (soms vanuit de familie in het buitenland) om de eer van de familie te herstellen, ten koste van een zus of nicht. Daarnaast kan homoseksualiteit ook een aanleiding vormen voor eengerelateerd geweld.

Ferwerda en van Leiden (2005, p. 42) schetsen eengerelateerd geweld in een dynamisch model:

Het herkennen van eergerelateerd gedrag en geweld is niet zo gemakkelijk. In de wegwijzer van Forum wordt een aantal signalen genoemd die kunnen wijzen op het zich voordoen van eergerelateerd (bij slachtoffers).

- Schichtig reageren
- Achterdocht
- Onzekerheid
- Verwardheid
- Apathie
- In zichzelf gekeerd zijn
- Zich afsluiten van de buitenwereld
- Zinspelen op zelfmoord

Daarnaast zijn er ook gedragsveranderingen te bespeuren bij slachtoffers, zoals:

- Plotselinge stress bij een doorgaans rustig persoon
- Plotselinge slordigheid bij (school)werk
- Verzuim van werk of school
- Drastische verandering in de manier van kleden
- Direct na het werk of school naar huis gaan
- Controle door familieleden
- Verbreken van vriendschappen
- Lichamelijke verwaarlozing
- Fatalistische houding

Ook bij de dader kan eengerelateerd geweld leiden tot verandering van gedrag, zoals:

- Belangrijke zaken (werk, school, religie) worden ondergeschikt
- Plotseling toenemend contact met familieleden
- Plotselinge reizen naar het buitenland
- Verhuizen naar een stad waar de eerschender woont
- Emotionele en extreem gewelddadige uitspraken

1.3 Aanpak eengerelateerd geweld

Dat het duiden en interveniëren in eengerelateerde zaken ingewikkeld en complex is, beschrijft Janssen in haar boek 'Je eer of je leven?' (2006), met aanwijzingen voor de politie in eengerelateerde zaken. Van Dijke, Terpstra en Westra (2006) vinden dat eengerelateerd geweld vanuit een contextuele of systeembenadering moet worden aangepakt. De interventie van professionals, bijvoorbeeld bij bemiddeling, kan hele verschillende uitwerkingen hebben, zelfs averechts.

Omdat scholen, instellingen en hulpverleners meestal niet gewend zijn om te gaan met het begrip eer, dienen de stappen in de interventie ook weloverwogen en met kennis van de eercultuur te worden ondernomen. In de literatuur over eengerelateerd geweld staan verschillende casussen beschreven die het begrip en de uitleg van de eercultuur verduidelijken. De casussen zijn voor het fenomeen en de interventiemogelijkheden heel belangrijk.

Een probleem zoals zich dat openbaart, is vaak niet wat het werkelijk is, het verhaal loopt vaak ook na de interventie (van bijvoorbeeld de politie) nog door. Bovendien kan sprake zijn van dubbele bodems die binnen de Westerse hulpverleningscultuur moeilijk te plaatsen zijn (bijvoorbeeld: een seksuele relatie voor het huwelijk wordt gemeld als een verkrachting om de eer te bewaren).

Janssen beschrijft bijvoorbeeld uitgebreid wat een politieagent moet doen bij de melding van eengerelateerd geweld, welke *do's* en *don'ts* er zijn. Janssen (2006) en ook Ferwerda en Van Leiden (2005) geven aan dat in het Nederlandse recht geen regels zijn opgenomen waarin letterlijk de woorden 'eerwraak' of 'eengerelateerd geweld' voorkomen. Ferwerda en Van Leiden wijzen wel op de artikelen in het wetboek van strafrecht die in het geding kunnen komen bij strafbare feiten waarbij eengerelateerd geweld aan de orde is. Uit het rapport van Janssen blijkt dat de politie het ingewikkeld acht om adequaat te signaleren rond eengerelateerd geweld. De vraag is vervolgens: wat kan van scholen worden verwacht?

Het onderzoek van Van Dijke, Terpstra en Westra naar eengerelateerd geweld in Friesland (2006) wijst op handelingsverlegenheid bij professionals. De culturele verbanden en gewoonten voor buitenstaanders zijn ondoorzichtig. 'De meeste leerkrachten, hulpverleners, politiemensen, directies en managers, beleidsmakers en politici hebben geen flauw benul van hetgeen zich afspeelt rond opvoeden en opgroeien in eerculturen in Nederland' (Van Dijke, Terpstra en Westra, 2006, p, 69).

De politieregio's Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid hebben een pilot eengerelateerd geweld gehouden (2005). In een periode van zes maanden kregen zij met 79 zaken te maken. Elf van deze zaken (14%) kenden een dodelijke afloop, in 26 zaken (33%) was er sprake van geweld en

in ongeveer dertig zaken (38%) werden mensen bedreigd met fysiek geweld of geestelijk onderdruk gezet (Van Dijke, Terpstra, Westra, 2006).

De Nederlandse overheid vindt het belangrijk dat preventie plaatsvindt ten aanzien van eengerelateerd geweld en ziet veel overeenkomsten met huiselijk geweld, waar de laatste tijd ook meer aandacht voor is ontstaan. Indien van eengerelateerd geweld sprake is, dient de hulpverleningsinfrastructuur zich echter wel aan te passen aan de dreiging die uitgaat van deze specifieke vorm van geweld. Het vraagt om specifieke interventiemethoden en speciale kennis.

1.4 Eengerelateerd geweld in de toekomst

Door de samenstelling van de ‘allochtone bevolkingsgroep’ in Nederland en de verschillen in opvatting onder de allochtone bevolking (conflicten tussen ‘traditioneel’ en ‘modern’) ontstaat de kans dat eengerelateerd geweld zich vaker zal gaan voordoen. Veel allochtone vrouwen emanciperen zich en spiegelen zich aan de Westerse normen, terwijl bepaalde allochtone mannen, jongens en jongemannen naar de traditionele islam, en de sharia, de islamitische wet, grijpen (Van Dijke, Terpstra en Westra, 2006). Onder invloed van de Westerse context ontstaan er bij migranten meer opvoedingsstijlen, waarin meer vrijheden ontstaan voor meisjes. De eerste generatie migranten kent meestal een bevelsopvoeding; de samenleving is voor hen bedreigend. Ook zijn er tussen de generaties van migranten verschillen van opvatting over de cultuur en de vrijheden. In feite zit een deel van de vrouwen bekneld tussen twee werelden. Janssen (2006) geeft echter ook aan dat jongere generaties niet altijd goed op de hoogte zijn van de regels rond eerherstel.

Roddel speelt een belangrijke rol bij eengerelateerd geweld. De moderne communicatiemiddelen als e-mail, SMS en internet versnellen de informatieverspreiding en de mogelijkheden tot bedreiging.

Nederland is een open land, met veel mensen uit andere culturen. We kunnen eengerelateerd geweld dan ook niet afdoen als ‘exotisch’ of tijdelijk. Ook kunnen we niet stellen dat ‘ze’ nu in Nederland leven en zich maar aan de wet moeten houden. Natuurlijk zullen inwoners zich aan de wet moeten houden. Het eengerelateerd gedrag zit echter diep ingebakken in de cultuur en wordt bovendien ook nog steeds aangestuurd door invloeden en familie van buiten Nederland. Eengerelateerd gedrag en geweld zijn dus bij de Nederlandse samenleving gaan horen en zullen hier voorlopig ook blijven.

Hoofdstuk 2. Ontwikkelingen in het veiligheidsbeleid onderwijs

In de regel zal eerge relateerd geweld binnen scholen worden opgevangen binnen het zorg en veiligheidssysteem van de school. Daarom wordt in dit hoofdstuk *in vogelvlucht* een indruk gegeven van het veiligheidsbeleid van OCW.

2.1 De veilige school

Veiligheidsbeleid op scholen heeft een relatief korte geschiedenis. In 1994 verscheen een groot onderzoek van Mooij (1994), dat de veiligheid in het voortgezet onderwijs in beeld bracht. Dit onderzoek was de aanleiding voor de ontwikkeling van veiligheidsbeleid bij het ministerie van OC&W. Dit gebeurde eerst in de vorm van de campagne De veilige school en is in 2000 overgegaan in het Transferpunt Jongeren, School en Veiligheid. Later is dit het Centrum voor School en Veiligheid (CSV) geworden (gevestigd bij het APS). Het CSV biedt scholen ondersteuning bij het werken aan veiligheid. Er is specifieke aandacht voor ondermeer seksuele intimidatie, seksueel geweld, pesten, homo-emancipatie, discriminatie, extremisme, en racisme, inclusief de Onderwijstelefoon.

In eerste instantie richtte het landelijk beleid zich op het voortgezet onderwijs. Later volgden ook het primair onderwijs, waar pesten een aandachtspunt was, en de BVE-sector. Omdat de ROC's een relatief autonome positie hebben, ziet men het veiligheidsbeleid ook als een zaak van de instellingen.

De buitenwereld (en vooral journalisten) roept bij incidenten vaak om poortjes, hekken en camera's. Er zijn ook scholen met camera's, maar veel scholen zijn inmiddels overtuigd geraakt van het idee dat de sociale veiligheid (regels, afspraken, elkaar kennen) belangrijker is dan de fysieke maatregelen.

In 2001 is het onderzoek van Mooij uit 1994 herhaald en is ook bezien wat de effecten van de campagne De veilige school waren. Hieruit blijkt dat 'het eerste doel van de landelijke campagne voor de veilige school, het bespreekbaar maken van 'veiligheid' en 'geweld' op en rond scholen, is gerealiseerd en blijkbaar heeft gewerkt voor zover een campagne vanuit landelijk niveau kan werken: tot in de scholen. Het tweede doel van de campagne, de scholen ondersteunen bij het werken aan veiligheid voor – in het bijzonder – de leerlingen en docenten, lijkt qua effect bij leerlingen (nog) niet gerealiseerd' (Mooij, 2001, p. 113/114).

Opvallend is dat de meeste veranderingen bij schoolactiviteiten op het gebied van veiligheid te meten zijn op de wettelijk verplichte onderdelen, zoals het instellen van een klachtenregeling, -commissie en vertrouwenspersoon (zie Mooij, 2001, p. 37). Deze waren op basis van de Kwaliteitswet (1998) verplicht gesteld en zijn op een schaal van 0-8 tussen 1993 en 1999 gestegen van 1,7 naar 6,9. In de politieke discussie werd al langer aangedrongen op meer verplichte maatregelen voor scholen. Deze onderzoekscijfers zouden het verzoek om wettelijke maatregelen staven, maar tegelijk is het voldoen aan de wettelijke verplichtingen nog geen garantie voor een veilige school. Onderzoek naar veiligheid op school wordt vervolgens ondergebracht bij de Scholierenmonitor, die om de twee jaar via vragenlijsten bij scholen wordt afgenomen. Daarnaast ontstaat na 2004 ook de sociale monitor.

Studulski en Hoogbergen (2002) schreven in opdracht van OCW een rapportage over het veiligheidsbeleid van het departement over de periode 1995-2001. Hierin wordt benadrukt dat de oorzaak van onveiligheid niet alleen in de school ligt, de school is onderdeel van een (complexe) maatschappij. De school kan het veiligheidsvraagstuk ook niet alleen aanpakken. Voor een goed veiligheidsbeleid is op lokaal niveau samenwerking nodig met lokale partijen.

Dezelfde redenering, die uitgaat van een integraal veiligheidsbeleid op lokaal niveau, vinden we terug in de veiligheidsbrief van OCW van 2007 (bijlage 2).

Veiligheid is een omstreden onderwerp op scholen. Ten eerste is het relatief nieuw. Pas in 1995 werd op indringende wijze aandacht gevraagd voor veiligheid op school. Veel scholen ontkenden op dat moment de onveiligheid. Die ontkenning wordt – onder andere - ingegeven door de angst voor negatieve publiciteit. Inmiddels zijn scholen opgeschoven in de veiligheidsdiscussie. Er zijn verschillende maatregelen voor veiligheid op scholen te onderscheiden.

a. Technische maatregelen

Veel scholen hebben inmiddels technische veiligheidsmaatregelen (pasjes, tourniquets, hekken, camera's, lockers, beveiligingsdiensten, et cetera). Daarnaast is de overtuiging bij scholen groeiende dat technische maatregelen nog geen veilige school maken en dat sociale maatregelen belangrijker zijn.

b. Zorg

Er is steeds vaker een sluitend zorgsysteem, waarbij interne zorg en externe zorg op elkaar aansluiten. De dekkingsgraad en de daadwerkelijke werking van de zorg adviesteams is gegroeid, mede door het project Zorg in en om de school (ZIOS).

c. Veiligheidsbeleid

De ontwikkeling van een nota, met doelen en protocollen, wordt gezien als een onderdeel van het kwaliteitsbeleid. Scholen zijn van huis uit geen beleidsmakers en plannenschrijvers en het opstellen van plannen staat meestal onder aan de lijst.

d. Verplichte maatregelen

De klachtencommissie, de vertrouwenspersoon, dat zijn allemaal verplichte onderdelen van het veiligheidsbeleid van de school. Binnen het kader van de ARBO-wet dienen scholen een veiligheidsplan op te stellen voor het personeel.

e. Sociale maatregelen

De laatste jaren zijn er veel verschillende werkwijzen op de markt gekomen voor het bevorderen van sociaal gedrag. Scholen kiezen vaak methodieken die gemakkelijk zijn in te passen in de (mentor)lessen. Ook registratie en consequente aangifte van incidenten wordt hierbij gerekend. Voorbeelden van programma's zijn: Leefstijl, opstellen van leefregels, projecten sociale competentie, cursussen omgaan met agressie, het veiligheidsprogramma van de Nederlandse Spoorwegen.

f. Veiligheid als onderwerp

In verschillende opleidingen van het beroepsonderwijs komt het onderwerp veiligheid inhoudelijk aan de orde, bijvoorbeeld bij de uniformberoepen en het programma Sport, Dienstverlening en Veiligheid (SDV).

g. Peer-projecten

Een aantal scholen kiest er voor leerlingen zelf meer verantwoordelijk te maken voor de

veiligheid op school, bijvoorbeeld door stewardprojecten, of leerlingen die door peer-mediation conflicten tussen leerlingen proberen te beslechten; 'echt-recht' wordt hier ook toe gerekend.

h. Lokale afstemming

Een aantal gemeenten neemt de zorg voor de veiligheid serieus en stelt samen met de scholen, de politie en andere relevante partners convenanten op om de veiligheid te bevorderen. Een voorbeeld is project Rem op geweld in Arnhem.

i. Initiatieven van buiten de school

Op lokaal niveau zijn er verschillende partijen die de school als een vindplaats beschouwen en een partnerschap met de school daarom van belang achten. De politie, HALT en andere instellingen werken aan samenwerking en projecten met de school (Schooladoptieprojecten, De gezonde school en genotmiddelen, et cetera).

2.2 Een verandering van het veiligheidsbeleid in 2004

Heel Nederland werd opgeschrikt door de dood van conrector Hans van Wieren op het Terra college in Den Haag in 2004. Dat was voor de minister aanleiding om het veiligheidsbeleid aan te scherpen en te versterken. In de nota van 2 april 2004 (OCW, 2004) zijn zes verschillende maatregelen aangekondigd: de nadruk op een preventieve aanpak (deskundigheid docenten, effectiviteit van programma's), extra geld voor leerlingbegeleiding (schoolmaatschappelijk werk), sluitend netwerk rond de school (project Zorg in en om de school, met ZAT-teams), geld voor 'reboundvoorzieningen' (voormalige time-out voorzieningen), extra ZMOK-plaatsen (zeer moeilijk opvoedbare kinderen; cluster IV REC) en ondersteunende maatregelen (monitor veiligheid, Centrum voor school en veiligheid, versterking toezicht inspectie). In totaal werd 90 miljoen euro extra uitgetrokken voor veiligheid op school (PO en VO). Dit bedrag stond in groot contrast met het bedrag dat voorheen voor veiligheid beschikbaar werd gesteld (niet meer dan 2 miljoen per jaar).

In 2004 werd nog een extra onderzoek naar veiligheid uitgevoerd (Van Wonderen, 2004), waarbij kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden werden gecombineerd (SBO, PO en VO). Opvallend resultaat was dat leerlingen en docenten zich overwegend veilig voelen op school, maar dat geweld en agressie van leerlingen onderling vaker voorkomt dan tussen leerlingen en personeel. Docenten hebben daar weinig grip op, omdat het vaak buiten hun zicht plaatsvindt (op het schoolplein, buiten schooltijd).

Uit de notitie 'De stand van zaken uitvoering plan van aanpak veiligheid en opvang van risicoleerlingen' (OC&W, 2006) blijkt dat het merendeel van de leerlingen en het onderwijspersoneel zich veilig voelt op school. Het aantal ZAT's in het VO is gestegen van 89% naar 91% (2005) en in de BVE-sector van 43% naar 65% (2005). Ongeveer 70% van de samenwerkingsverbanden in het VO heeft een reboundvoorziening.

Terugkijkend op de aandacht voor veiligheidsbeleid op scholen en het beleid van het departement kunnen we stellen dat scholen veelal verlegen waren over de aandacht voor veiligheid (scholen hebben de neiging de zaken zelf op te lossen en er geen ruchtbaarheid aan te geven), maar dat de laatste tien jaar een inhaalslag is gemaakt. In de periode 1995-2000 waren

de beleidsmaatregelen voor veiligheid op school aanbodgericht. Vooral na 2004 is de druk op scholen om maatregelen te nemen toegenomen.

Op dit moment zijn er in de WVO echter nog geen verplichtingen als het gaat om het opstellen van een veiligheidsplan. In het schoolplan dienen scholen een passage over veiligheid op te nemen. Daarnaast is sinds 2007 een ARBO-veiligheidsplan verplicht geworden, voor docenten en het personeel.

In de brief 'Sociale veiligheid in en om onderwijsinstellingen' (OCW, november 2007) wordt eerst verslag gedaan van de veiligheid in en rond het onderwijs op basis van de monitoren.

Voorts wordt gewezen op geweld en onveiligheid als een maatschappelijk fenomeen, dat ook niet 100% kan worden voorkomen. Andere instellingen zullen met de school samen moeten werken om de maatschappij veiliger te maken.

Maatregelen uit de brief zijn: het verder aanscherpen van registratie, het versterken van sociaal veiligheidsbeleid (mentoring, gedragscodes, peer mediation). Instelling van de kwaliteitsteams veiligheid en kennisdeling. Daarnaast wordt ook gekeken naar de rol van de Centra voor jeugd en gezin, de veiligheidshuizen, de ZAT's en de politie. Er wordt gepleit voor een integrale aanpak, met inzet van verschillende partners.

Uit bijlage 1 van bovenstaande brief (2007), getiteld 'bloemlezing bronnen en monitoren over Sociale veiligheid in en om het onderwijs', blijkt dat er momenteel veel verschillende rapportages, monitoren en registraties gaande zijn van de veiligheidssituatie in het onderwijs (Inspectie, Scholierenmonitor, Landelijke veiligheidsmonitor V(S)O, Monitor Sociale veiligheid in het middelbaar beroepsonderwijs, monitor sociale veiligheid primair onderwijs, AOB-rapportage ('De goede naam van de school'), Jaaranalyse incidentenregistratie in School (IRIS), Onderwijsmeter). Daarnaast wordt ook melding gemaakt van initiatieven van andere departementen. De opsomming geeft de indruk van een zekere overdaad aan monitors.

Een aantal elementen uit deze bloemlezing is relevant. Zo meldt de inspectie (2007):

'De registratie van geweld is nog onvoldoende. Van de scholen registreert 34% in het basisonderwijs, 57% in het speciaal basisonderwijs, 42% in het praktijkonderwijs, 69% in het VMBO, 58% in het HAVO/VWO, 63% in het speciaal onderwijs en 93% in het voortgezet speciaal onderwijs incidenten. Minder dan de helft (45%) doet aangifte bij de politie.'

Gesignaleerd wordt dat digitaal pesten in opkomst is en dat men daar weinig grip op heeft.

Voorts: 'In het MBO krijgt 6% van de deelnemers aan de beroepsbegeleidende leerweg, 11% van de deelnemers aan de beroepsopleidende leerweg en 6% van het personeel met fysiek geweld te maken. Verder heeft 9% van de deelnemers in de beroepsbegeleidende leerweg, 18% in de beroepsopleidende leerweg en 18% van het personeel met verbaal geweld te maken. In vergelijking met de voorgaande jaren zijn minder deelnemers en personeelsleden slachtoffer geweest van incidenten en bij groepen is de veiligheidsbeleving toegenomen'.

De Monitor Sociale veiligheid in het middelbaar beroepsonderwijs (2006/2007) meldt het volgende:

- 'Psychisch-fysiek geweld (bijvoorbeeld pesten, discriminatie of bedreiging) onder de deelnemers nam af van 14% naar 11%. Het aantal medewerkers dat te maken kreeg met psychisch-fysiek geweld nam af van ruim 9% in 2002 naar 6% in 2006.
- Ook het wapenbezit is vanaf 2002 gestaag teruggelopen: het wapenbezit bij BOL-deelnemers liep terug van 6% naar 2%, bij de BBL-deelnemers liep het wapenbezit terug

van 8% naar 5%. De meeste deelnemers geven aan dat zij zich willen wapenen om zich veiliger te voelen. Er is een grote variatie tussen locaties; sommige kennen geen wapenbezit terwijl het op andere juist veel voorkomt.

- Een opvallende melding uit de onderzoeksrapportage van de AOB (2007) is dat scholen strenger lijken te worden: de regels zijn duidelijker en worden beter gehandhaafd dan in 2003. De doofpotmentaliteit blijft echter: meer dan een kwart van de scholen in het VO en BVE verzwijgt incidenten.

2.3 De BVE-sector

Als we de verschillende sectoren vergelijken dan is het voortgezet onderwijs het meest voortvarend en is de BVE-sector volgend. Onderzoek naar veiligheid in de BVE-sector verschijnt pas in 2000 (Broere en Van der Vegt, 2000). In de BVE-sector is het Platform veiligheid en geweld in de BVE-sector opgericht, dat activiteiten afstemt. Uit de monitor (2001) van het platform blijkt dat veiligheid en geweld voor een zeer beperkt deel van de studenten een aandachtspunt is. De monitor van 2004 (Neuvel, 2004) richt zich meer op het prevaleren van de verschillende vormen van geweld, veiligheidsgevoelens, de slachtoffers en daders. De aanpak (waaronder ook de rol van de mentoren) komt minder aan bod. Uit de Monitor Sociale Veiligheid in de BVE-sector (2006) blijkt dat gedurende een periode van één semester 6% van het personeel één of meerdere keren slachtoffer wordt van psychisch-fysiek geweld en 18% van verbaal geweld. Dit betekent dat gemiddeld per jaar de helft van de medewerkers binnen de BVE-sector geconfronteerd wordt met grensoverschrijdend gedrag, waarvan 2/3 in meer of mindere mate te kampen heeft met de nadelige gevolgen hiervan.

2.4 Specifieke aandacht voor eergerelateerd geweld

Eergerelateerd geweld is een relatief nieuw fenomeen voor Nederland, hoewel het al wel slachtoffers heeft gevraagd. Daarom heeft de Tweede Kamer eergerelateerd geweld geagendeerd als een belangrijk onderwerp (Ministerie van Justitie, brief aan de Tweede Kamer, 16 mei 2006). De aanpak en het beleid is onderverdeeld in een lokaalbestuurlijke aanpak en onderzoek naar aard en omvang (programmabureau eergerelateerd geweld Justitie), strafrechtelijke aanpak (Justitie), bescherming (VWS) en maatschappelijke preventie (VROM/WWI). Nadere informatie over het beleidsprogramma eergerelateerd geweld vindt u op de websites van de betreffende ministeries en op www.minjustitie.nl/eer. Eergerelateerd geweld is soms moeilijk te signaleren, omdat het verschillende verschijningsvormen kent. Daarom is het belangrijk dat professionals op de werkvloer voldoende kennis hebben om signalen ook daadwerkelijk te kunnen zien. De vraag is dan ook of scholen zich bewust zijn van het fenomeen, of men er maatregelen voor heeft genomen, en welke maatregelen?

Wat betreft eergerelateerd geweld ontvingen het Albeda College te Rotterdam en het ROC van Twente in 2007 subsidie voor het project 'Eergerelateerd geweld in en rond de school'. Het doel is bekendwording met het thema, bevorderen van weerbaarheid en ontwikkeling en overdracht van instrument(en). OCW zal de uitrol actief bevorderen (Justitie, 2007).

In 2006 verscheen bij Forum een wegwijzer en een brochure over eengerelateerd geweld. Deze materialen zijn te downloaden bij de website van het Centrum voor school en veiligheid (CSV). Het centrum voor school en veiligheid (www.schoolenveiligheid.nl) geeft op de website aandacht aan eengerelateerd geweld (bijvoorbeeld door melding van de pilot bij het Albeda College) en verwijzing naar literatuur.

Daarnaast heeft Movisie een website geopend (www.eerwraak.info en www.watiseer.nl) waar informatie gevonden kan worden over het begrip eer en eengerelateerd geweld. 'Wat is eer' is een website voor en door jongeren waar gevoelige kwesties bespreekbaar gemaakt kunnen worden, via onderwijs en (migranten)jongerenorganisaties. De website 'Eerwraak' is meer bedoeld voor professionals, betrokkenen en omstanders over de aanpak van eerwraak in Nederland. Movisie biedt tevens training, scholing en advies over eengerelateerd geweld. Ook verzorgt Movisie de website www.huiselijkgeweld.nl, waarop informatie over eengerelateerd geweld is te vinden.

Fier!fryslân brengt een Train de trainer boekje uit, geschreven door Gerda de Groot (2008). Het gaat hier over omgaan met (seksueel) grensoverschrijdend gedrag op school; een handleiding voor professionals. Fier!fryslân beschikt voor (onderwijs)instellingen en professionals in de provincies Friesland, Groningen en Drente over een pool van trainers en begeleiders die met een 'Vliegende Brigade' onderwerpen als eengerelateerd geweld bespreekbaar en hanteerbaar maken.

De Stichting Verdwaalde Gezichten heeft in 2005 en 2006 een project 'Zwarte Tulp' uitgevoerd op onderwijsinstellingen (zie www.verdwaaldegezichten.nl). Met een zelf gemaakte documentaire en een lesmethodiek is op zes scholen op creatieve wijze huwelijksdwang, seksualiteit, rechten van meisjes en vrouwen aan de orde gekomen. Het project heeft goede recenties gekregen. Het project is uitgevoerd met subsidie van de Directie Emancipatie (OCW), DI&I (WWI / VROM) en andere fondsen. Het project is in oktober 2006 afgerond met een eindconferentie. De methodiek is beschikbaar, de organisatie werkt aan een doorstart.

De Stichting Kezban verstrekt vanuit allochtone gemeenschappen voorlichting over eengerelateerd en huiselijk geweld (zie www.st-kezban.nl). WWI, OCW en particuliere fondsen steunen de stichting Kezban financieel met het project 'Hallo Kezban'. Het project initieert een website. De website heeft als doel om vrouwen en meisjes uit risicogroepen anoniem met elkaar en met getrainde hulpverleners in contact te brengen. De focus is op meiden en vrouwen van 14 tot 35 jaar. Het project 'Hallo Kezban' heeft een looptijd van twee jaar en is in het eerste kwartaal van 2008 gestart. Het project bevindt zich in de oriëntatie en ontwikkelingsfase, een klankbordgroep is in oprichting.

Dit overzicht is niet uitputtend. Voor meer volledige informatie kunt u de genoemde websites bezoeken.

Hoofdstuk 3. Opzet van het onderzoek

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksopzet beschreven. Het hoofdstuk bestaat uit drie delen, namelijk de onderzoeksvragen, de opzet van het onderzoek en een toelichting op de expertmeeting.

3.1. Onderzoeksvragen

De onderzoeksvraag voor het onderzoek luidt: *Besteden scholen voor voortgezet onderwijs (praktijkonderwijs, VMBO, HAVO, VWO) en middelbaar beroepsonderwijs (ROC's) aandacht aan eengerelateerd geweld en zo ja, wat doet men er mee?*

Aandachtspunten en verdiepende vragen zijn onder andere:

1. Is men bekend met eengerelateerd geweld, komt het voor?
2. Hoe verloopt de omgang met leerlingen en ouders?
3. Kunnen betrokkenen de signalen van eengerelateerd geweld goed interpreteren?
4. Is er beleid op school ten aanzien van eengerelateerd geweld?
5. Is er aandacht voor eengerelateerd geweld in de lessen?
6. Waarom besteden onderwijsinstellingen aandacht aan eengerelateerd geweld?
7. Wat wordt gezien als de aanleiding daarvoor (wordt het gesignaleerd, is er een incident, of wordt men benaderd met projecten)?
8. Heeft de school afspraken met de lokale zorgstructuur over de aanpak van eengerelateerd geweld?
9. Wordt er door de school geïnvesteerd in deskundigheidsbevordering van het onderwijzend personeel (over eengerelateerd geweld)?
10. Is er tussen mentoren overleg over signalen die kunnen wijzen op eengerelateerd geweld?
11. In hoeverre houdt de school contacten met leerlingen over eengerelateerd geweld?
12. In hoeverre houdt de school contacten met sleutelpersonen in de lokale gemeenschap over eengerelateerd geweld?
13. Wat onderneemt de school ter bevordering van het vergroten van de weerbaarheid van leerlingen?
14. Worden de landelijke ondersteuningsinstellingen benut?

De vragenlijst is voorafgaand aan de gesprekken afgestemd met het ministerie van WWI. De volledige vragenlijst is opgenomen in de bijlage.

3.2. Opzet van het onderzoek

De onderzoeksperiode betreft de schooljaren 2004/2005, 2005/2006 en 2006/2007.

Gegeven de gevoeligheid van het onderwerp, de onderzoeksmoeheid van scholen en de onevenwichtige spreiding van allochtone leerlingen over scholen in Nederland, werd een grootschalige enquête onder scholen niet zinvol geacht.

Er is daarom gekozen voor een kwalitatieve aanpak. Een aantal scholen is geselecteerd en op deze scholen zijn vraaggesprekken gehouden. De gesprekken van één à twee uur zijn zo veel mogelijk gevoerd met de (coördinerende) mentor of het hoofd leerlingbegeleiding/zorg en/of de zorgcoördinator. Van te voren is de vragenlijst toegestuurd aan de respondenten. De interviews hebben een semigestructureerde vorm met zowel open als gesloten vragen.

Om scholen uit heel Nederland in het onderzoek te betrekken, zijn vijftien (grote en middelgrote) steden geselecteerd. Binnen deze steden zijn scholen benaderd met een gemengde leerling-populatie. Het ging per stad steeds om één ROC en twee scholen voor voortgezet onderwijs. In totaal gaat het dus om 45 gesprekken. Het betreft de steden: Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Amsterdam, Roosendaal, Almere, Woerden, Den Bosch, Eindhoven, Enschede, Arnhem, Almelo, Venlo, Leeuwarden en Tilburg. Deze steden zijn gekozen omdat in deze gemeenten relatief meer migrantengroepen wonen waar eerdergerelateerd geweld voor kan komen. De selectie van de scholen is voor een belangrijk deel tot stand gekomen op basis van een preselectie door Jan Hoogendoorn, voormalig landelijk procesmanager voor het VMBO. Op basis van een jarenlange ervaring en eindeloos veel schoolbezoeken kon hij gericht een aantal scholen aanwijzen met een meer gemengde leerlingpopulatie. Daar waar we er niet uitkwamen met de school, is bij de school doorgevraagd naar andere scholen met een gemengde leerling-samenstelling. Voor deze benadering is gekozen omdat al zeer snel bleek dat het opvragen van de samenstelling van de populatie van de scholen bij de gemeente weinig vruchtbaar was.

Het is moeilijk te bepalen of de scholen waar vraaggesprekken zijn gevoerd, een representatieve groep vormen. We zijn selectief te werk gegaan bij de keuze voor grotere steden en bij het zoeken naar scholen met veel allochtone leerlingen. Er is hier geen sprake van een brede landelijke monitor, maar van een gerichte inventarisatie. We kunnen stellen dat het onderzoek een goed beeld en inzicht biedt in de preventie van eerdergerelateerd geweld, in ieder geval op die plaatsen waarvan op basis van de bevolkingssamenstelling verwacht kan worden dat eerdergerelateerd geweld zich kan voordoen. We kunnen er van uitgaan dat als deze scholen geen beleid of maatregelen hebben, het waarschijnlijk is dat andere scholen dit ook niet hebben.

3.3 Expertmeeting

Naast de gesprekken met de scholen is er ook een expertmeeting georganiseerd met experts en vertegenwoordigers van ondersteunende instellingen, zoals onderzoeksbureaus en schoolbegeleidingsinstellingen. Voor de expertmeeting zijn twintig instellingen/personen uitgenodigd¹.

Aan de deelnemers van de expertmeeting zijn de volgende vragen voorgelegd.

A. Kunt u de bevindingen uit de gesprekken met de scholen en instellingen herkennen? Hoe kijkt u tegen de rol van de school binnen het vraagstuk eerdergerelateerd geweld?

¹ De volgende instellingen zijn benaderd: Forum, APS (Centrum voor school en veiligheid), Bureau Beke, MBO-raad (platform veiligheid in het BVE), VO-Raad, CPS, KPCgroep, CINOP, MOVISIE (v/h Transact), ITS (prof. dr. Ton Mooij), Inspectie van het onderwijs, Bureau NVS-NVL, CCV, Zorg in en om de school, Albeda College, CED groep, FierFryslân, Landelijk Expertise Centrum Eerdergerelateerd geweld. Het ministerie van OC&W is geïnformeerd over de bijeenkomst.

B. Aanvullende vragen zijn:

1. Is er voldoende aanleiding voor specifieke aandacht voor eengerelateerd geweld in de verschillende veiligheidsprojecten?
2. Is er voldoende kennis over eengerelateerd geweld bij de instellingen (ondersteuners en scholen)?
3. Welke rol moeten scholen en ROC's hebben bij de bestrijding van eengerelateerd geweld en welke rol juist niet?
4. Is de ondersteuningsstructuur voor veiligheid en eengerelateerd geweld voldoende deskundig, transparant en toereikend?
5. Wat zijn goede manieren om eengerelateerd geweld op de agenda van de school te krijgen?
6. Krijgen scholen en instellingen voldoende professionele steun van de ondersteuningsdiensten (inclusief de gespecialiseerde instellingen)?
7. Op wie zou aandacht voor eengerelateerd geweld binnen de school zich primair moeten richten? Weerbaarheid van de leerling, kennis over het onderwerp onder alle docenten en mentoren of onder een kleine groep experts?

Hoofdstuk 4. Uitkomsten van de gesprekken met scholen

In dit hoofdstuk worden, aan de hand van de vragenlijst, de resultaten van de gesprekken met de scholen besproken. Voordat we ingaan op de inhoud van de gesprekken, wordt eerst een beeld geschetst van de scholen waarmee is gesproken. In de tekst zijn ook voorbeelden van voorvallen opgenomen die tijdens de gesprekken zijn genoteerd. Deze voorvallen zijn vaak illustratief voor de interpretatie van de vraag wat nu wel en niet eerge relateerd geweld is.

4.1 Deelname aan de gesprekken

Over het algemeen bestond er voldoende bereidheid bij scholen om deel te nemen aan een gesprek. Er zijn uitzonderingen. In Gouda, Rotterdam, Amsterdam en Roosendaal bleek het moeilijk, omdat men zich overvraagd voelde of omdat eerge relateerd heel weinig voorkwam op de school. Voor Gouda is uitgeweken naar Woerden (één gesprek). In Amsterdam heeft één gesprek plaatsgevonden, in Roosendaal twee. In Enschede vond een dubbelgesprek plaats. Uiteindelijk komt het aantal effectieve gesprekken daarmee op veertig. Meestal is gesproken met de coördinator zorg of leerlingbegeleider, of de veiligheidscoördinator. Soms ook met een groepje mensen. Dit maakte duidelijk dat het uitmaakt met wie het gesprek wordt gevoerd, omdat er binnen de school verschillende beelden van veiligheid zijn.

4.2 Beschrijving geïnterviewde scholen

In totaal zijn veertien ROC's bezocht en 26 scholen voor voortgezet onderwijs. De bezochte scholen in het voortgezet onderwijs zijn veelal onderdeel van een brede scholengemeenschap. Binnen die samenstelling zijn de volgende schoolsoorten opgenomen:

Schoolsoort	
VMBO (inclusief Theoretische Leerweg (TL))	23 maal
Praktijkonderwijs (PRO)	4 maal
Leerwegondersteunend onderwijs (LWOO)	3 maal
HAVO/VWO (inclusief gymnasium)	13 maal
Internationale schakelklas (ISK)	3 maal

Het is lastig om precies van alle veertig scholen en instellingen aan te geven om welk type onderwijs het gaat, omdat de meeste scholen verschillende vestigingen hebben. Het gesprek vond bijvoorbeeld plaats op één van de vestigingen, maar ging soms over alleen die vestiging (bijvoorbeeld de VMBO-vestiging) en soms over alle vestigingen samen. Bij het ROC was het nog ingewikkelder, omdat hier sprake is van zeer grote aantallen leerlingen per ROC.

Vestigingen kunnen sterk verschillen van samenstelling en karakter.

Binnen de groep scholen en instellingen waarmee is gesproken, bestaat qua grootte veel variatie, de uitersten zijn een praktijkschool met 230 leerlingen en een ROC met 28.000 deelnemers.

De gemiddelde schoolgrootte van de scholen voor voortgezet onderwijs is 896 leerlingen. Bij de ROC's is het moeilijker om een getal te noemen omdat hier soms het totale aantal deelnemers van het gehele ROC wordt genoemd en soms ook het aantal deelnemers op de locatie die bezocht is. Het laagste aantal deelnemers is 1500 (dit betreft een locatie), het hoogste aantal 28.000 (dit betreft een heel ROC).

Er is gezocht naar scholen met een gemengde leerling-populatie. In een aantal gevallen was er niet veel keus omdat er vaak maar één ROC per stad is. Op een aantal scholen en instellingen kon men niet precies vertellen wat het aandeel allochtone leerlingen was. Daar is een schatting gemaakt. Het aandeel allochtone leerlingen verschilt ook behoorlijk per sector of afdeling. Het hoogste aandeel allochtone leerlingen op een school die meedeed aan het onderzoek is 99-100% allochtone leerlingen, het laagste aandeel allochtone leerlingen is 5%.

Het gemiddeld aandeel allochtone leerlingen in de bezochte scholen voor voortgezet onderwijs is 41%. Het gemiddeld aandeel allochtone leerlingen in de bezochte ROC's is 34%. Het aandeel allochtone leerlingen zegt op zich niet zo veel over het voorkomen van eengerelateerd geweld. Eengerelateerd geweld komt in sommige allochtone groepen veel meer voor dan in andere. Er zijn scholen waar bepaalde etnische groepen dominant zijn, zoals Turkse of Marokkaanse leerlingen, maar er bestaan in toenemende mate ook scholen en instellingen met een grote diversiteit van (nieuwe) nationaliteiten (zoals Irakezen, Iraniërs, Afghanen en Somaliërs). Soms betreft het meer dan vijftig verschillende nationaliteiten.

De functiebeschrijvingen van de geïnterviewden variëren. Bij de introductie is gevraagd naar de coördinator zorg of leerlingbegeleiding. Van de 39 gesprekken hebben er 23 plaatsgevonden met één persoon, dertien gesprekken met twee personen, twee gesprekken met drie personen en één gesprek zelfs met vier personen.

Coördinator leerlingzorg (zorgcoördinator, coördinator leerlingbegeleiding) is de meest genoemde functie. Daarnaast kwam ook de functie veiligheidscoördinator voor, evenals vertrouwenspersoon, maatschappelijk werker, leerlingbegeleider en counselor. Op sommige scholen werden we ontvangen door de directeur of een afdelingsdirecteur, of een teamleider die dan meestal ook weer lid was van het zorgteam.

Bij de ROC's was er meestal een apart organisatiedeel dat zich richtte op de studentenbegeleiding of de veiligheid (centrale coördinator veiligheid en integriteit, studentenbegeleider, projectleider servicepunt allochtonen, teamvoorzitter individuele begeleiding, coördinator studentenzaken). Ook binnen ROC's is een grote variatie van functies aangetroffen.

4.3 Beantwoording van de vragen

Komt eengerelateerd geweld voor?

Eengerelateerd geweld komt voor. De meeste scholen geven aan dat ze er wel eens mee te maken hebben gehad. Van de veertig gesprekken die we gevoerd hebben, werd er in 24 gevallen aangegeven dat eengerelateerd geweld voorkomt en dat er de afgelopen jaren één of meerdere incidenten hebben plaatsgevonden. Op veertien scholen zegt men dat het nog nooit is

voorgevallen, of lang geleden. Op twee scholen is niet bekend of het voorkomt, de geïnterviewde zegt dat hij/zij dat werkelijk niet weet.

Bij het werven van scholen voor het onderzoek werd in een aantal gevallen ook gemeld dat eengerelateerd geweld niet voorkomt. Een deel van de scholen wenste om die reden dan ook geen medewerking te verlenen aan het onderzoek. Het is dus mogelijk dat het beeld dat uit de gesprekken is ontstaan – dat op tweederde van de scholen eengerelateerd geweld voorkomt – op dit punt niet representatief is. Anderzijds: op sommige scholen werd gezegd dat het niet of nauwelijks voorkwam, maar wanneer het gesprek vorderde, kwamen er toch incidenten naar boven die wel degelijk eengerelateerd bleken te zijn. Dat betekent dat scholen zich ook niet allemaal even goed realiseren dat het voorkomt, of de signalen niet kennen.

De frequentie waarmee eengerelateerd geweld voorkomt verschilt sterk. Sommige scholen spreken van een enkel incident, terwijl andere scholen zeggen dat ze er regelmatig mee te maken hebben. Dat wil zeggen dat er minstens jaarlijks een (geëscaleerd) incident is, of zelfs dat er altijd wel een leerling is die begeleid wordt waarbij eengerelateerde druk of eengerelateerd geweld aan de orde is.

“Twee jaar geleden zat hier op school een Afghaans meisje. Wegens te vrij gedrag werd ze met regelmaat in elkaar geslagen door haar broer. Ook haar nichtje werd in elkaar geslagen. Op een gegeven moment kwam ze bij me met het verhaal dat ze op vakantie zou gaan naar Afghanistan. Ik zei: ze zullen je nooit meer terug naar Nederland laten gaan. Jawel, zei ze, ik heb het ticket zelf gezien. Drie januari vlieg ik terug. Ze is nooit teruggekeerd van haar vakantie, ze is uitgehuwelijkt in Afghanistan.”

Hoewel de definitie van Ferwerda enige duidelijkheid schept, is het toch zo dat scholen vaak niet weten wat ze nu precies wel of niet eengerelateerd geweld (EGG) moeten noemen. Is er sprake van eengerelateerd geweld als een broer zijn zus de hele dag controleert en zo verhindert dat ze kan gaan en staan waar ze wil? Is het eengerelateerd geweld wanneer een Moslimmeisje thuis wordt geslagen door haar depressieve vader omdat ze niet goed luistert en Nederlandse vriendinnen heeft? Veel scholen blijken bij eengerelateerd geweld toch vaak aan ernstige geweldsdelicten te denken die zij kennen uit de media. Wanneer het gesprek vordert, blijkt dat ze voorvallen meemaken die volgens de definitie van Ferwerda toch eengerelateerd (zouden kunnen) zijn. Het betreft dan meer eengerelateerd gedrag of eengerelateerde zaken.

Sommige scholen zeggen dat het niet voorkomt, maar bij doorvragen komen er toch voorbeelden boven:

“Er zijn regelmatig incidentjes geweest. Niet zozeer ernstig geweld maar wel cultuurgerelateerde druk. Het gaat dan meestal om moslimmeisjes. Neven, ouders en ooms zijn overbeschermend tegenover die meisjes. Ze mogen niets. Als ze iets fout doen staat er meteen een broer of neef op de stoep om het ze af te leren. Ze mogen geen vriendjes uit andere etnische groepen hebben en ze mogen zich niet vrij gedragen. Opmaken, roken of schreeuwen over het plein zijn uit den boze. Als hun maagdelijkheid in het geding is, ontstaat er grote druk vanuit de familie, ook fysiek. Ja, we merken echt hele grote culturele verschillen in opvoeding.”

Welke groepen (jongens, meisjes, etnische groepen) zijn slachtoffer van eerge relateerd geweld?

Eerge relateerd geweld treft vooral meisjes (in negen van de tien gevallen zijn meisjes het slachtoffer). Toch lijden ook jongens onder eerge relateerd geweld. Zij worden bijvoorbeeld door hun familie aangespoord om de meisjes te beschermen, te controleren, te waarschuwen of te straffen. In een enkel geval gaat het ook om jongens als direct slachtoffer, bijvoorbeeld bij vermeende homosexualiteit.

Eerge relateerd geweld komt in allerlei culturen voor. De meeste gevallen die genoemd worden betreffen echter moslimmeisjes. Als zij zich naar de mening van de familie te vrij gedragen - bijvoorbeeld te opzichtig gekleed gaan, roken of naar jongens kijken - dan wordt hen dat niet in dank afgenomen en worden ze gecorrigeerd. Als ze omgang hebben met een jongen die niet uit hun eigen etnische groep afkomstig is, vooral als het een niet-moslim is, dan wordt daar tegen opgetreden. Als ze te ambitieus zijn en na hun school verder willen studeren, leidt dat in sommige gevallen ook tot ruzie en eerge relateerd geweld.

Ook bij Hindoestaanse en Syrisch-orthodoxe meisjes komt eerge relateerd geweld voor.

Soms zijn jongens het slachtoffer:

“We hebben hier op school een Afghaanse jongen die naar de afdeling mode wilde. Dat mocht niet van zijn vader, omdat dat het vermoeden dat de jongen homosexueel was, zou versterken. Nu zit die jongen toch op de mode-afdeling, zonder dat zijn vader dat weet.”

“Het ernstigste incident vond een aantal jaar geleden plaats. Een jongen van de school, hij was vijftien schoot zijn tante dood omdat ze met een ‘verkeerde’ man samenwoonde. De jongen was door zijn familie aangewezen om de moord te plegen, omdat hij degene was die hiervoor de laagste gevangenisstraf zou krijgen.”

Welke verschijningsvorm heeft eerge relateerd geweld op school?

Er zijn door de scholen allerlei voorbeelden genoemd. Vaak gaat het om meisjes die zich naar de normen van hun ouders te vrij gedragen en bijvoorbeeld een Nederlandse vriend hebben. Dat wordt door de familie dan niet getolereerd en dat uit zich in mishandeling (publiekelijk of thuis), vrijheidsbeperking (opsluiting, niet meer naar school mogen) of verbanning (een leerlinge wordt naar Afghanistan teruggestuurd als blijkt dat ze een Nederlandse vriend heeft). Op school kan dit tot ernstige incidenten leiden, maar vaak is het niet duidelijk zichtbaar. Meisjes komen bijvoorbeeld ineens niet meer op school: ze blijken te zijn uitgehuwelijkt, zijn teruggestuurd naar het land van herkomst of worden thuis vastgehouden. Ook krijgen scholen te maken met broers, neven en anderen die zich op de school ophouden (terwijl ze soms niet op de school horen) om hun zussen/nichten te controleren en meteen na schooltijd naar huis te brengen. Soms zien scholen aan een meisje duidelijke tekenen van mishandeling: een blauw oog of erger, helemaal in elkaar geslagen zijn, komt ook voor.

Vaak komt eerge relateerd geweld de school pas ter ore als het meisje dat slachtoffer is of dreigt te worden, daar zelf mee komt. Er komen dan vaak dramatische verhalen naar boven van mishandeling, angst en bedreiging.

Scholen voor voortgezet onderwijs geven soms aan dat de leerlingen op hun scholen nog te jong zijn om al met eengerelateerd geweld in aanraking te komen. Leerlingen in de ROC-leeftijd zouden vaker slachtoffer zijn. De ROC's geven inderdaad bijna allemaal aan dat het voorkomt.

Soms zijn leerlingen indirect slachtoffer: twee scholen melden een incident waarbij de vader of de oom van een leerling is vermoord vanwege een eengerelateerde kwestie. De leerling kon toen niet meer presteren op school.

Beleid en praktijk

Beleid

Slechts twee scholen geven aan dat zij bezig zijn met een expliciet beleid op het gebied van eengerelateerd geweld. Het gaat om de twee ROC's die deel uitmaken van het 'Scholenproject eengerelateerd geweld in en om de school': het Albeda College in Rotterdam en het ROC van Twente. Geen van de andere scholen heeft echt beleid op eengerelateerd geweld.

Als er geen expliciet beleid voor eengerelateerd geweld is, dan is meestal doorgevraagd naar het algemene zorg- en veiligheidsbeleid. De meeste scholen beschikken hier wel over, maar er zijn scholen waar met name het veiligheidsbeleid een weifelende vorm heeft. Er zijn echter ook goede voorbeelden. Zo waren er scholen en ROC's die een duidelijk plan met procedures en protocollen toonden.

Als er beleid is, waaruit bestaat dat beleid? Hoe lang bestaat het al?

Voor twee scholen, beide ROC's (Albeda College en ROC van Twente) bestaat het beleid uit het zogenaamde 'Scholenproject eengerelateerd geweld in en om de school', wat op dit moment wordt uitgevoerd. Doel van het project is de professionalisering van experts binnen de scholen, zodat deze kunnen zorgen voor een goede afhandeling van zaken die met eengerelateerd geweld te maken hebben. Het project gaat om vroegsignalering. Dat betekent het goed signaleren en interpreteren van de signalen van potentiële erezaken, om het vormen van een sluitende aanpak (beveiligers, docenten, iedereen moet op de hoogte zijn van wat hij/zij moet doen bij vermoeden van eengerelateerd geweld), om het professionaliseren van een groep experts (schoolmaatschappelijk werk en loopbaanbegeleiders) binnen de scholen, om te zorgen voor goede doorverwijzing naar de keten (externe professionals) wanneer nodig, om te zorgen voor een goede registratie en evaluatie, en om het maken een weerbaarheidsmodule voor de leerlingen die met potentiële erezaken te maken hebben.

Beschrijving van het 'Scholenproject eengerelateerd geweld in en om de school'

De door WWI én beide ROC's gefinancierde ROC-pilot 'Scholenproject eengerelateerd geweld in en om de school' is gestart in mei 2007. Het scholenproject helpt het inzicht vergroten en toont mogelijkheden voor het verbeteren van beleid van scholen ten behoeve van preventie bij eengerelateerd geweld. Intern is er de nodige scholing en voorlichting geweest. De werkplannen, draaiboeken, checklists, beleidsmatige inbedding en procesevaluatie zijn gericht op overdraagbaarheid naar andere scholen en gemeenten. Slotbijeenkomst en eindrapportage worden verwacht eind 2008. De producten (veelal publicaties) zijn dan ook gereed.

Binnen de pilot worden de volgende producten ontwikkeld:

Onderzoek over casuïstiek naar de aard van eengerelateerd geweld

Advies- en Onderzoeksgroep Beke doet binnen de twee ROC's een onderzoek naar vroegindicatoren van eengerelateerd geweld. De schoolregistratiesystemen van beide ROC's worden gescreend op hun bruikbaarheid voor het vroegtijdig signaleren van eengerelateerd geweld. Tevens worden veertig casussen geanalyseerd op basis van enquêtes en interviews met professionals en leerlingen. De onderzoeksrapportage is gereed rond de zomer van 2008.

Publieksbrochure casuïstiekbeschrijvingen (beschrijving zaken)

Van de veertig zaken uit het onderzoek van Beke verschijnt een publieksversie.

Naslagboekje 'Netwerk zorg en veiligheid slachtoffers rondom eerwraak'

Zorgstructuren in en om de school zijn cruciaal voor goede herkenning en doorverwijzing. Niet alleen ZAT's zijn hierbij van belang, maar ook meer informele contacten tussen school, leerlingen, ouders en netwerken. Dit naslagboekje geeft antwoord op de vraag hoe de school dit optimaal kan vormgeven en benutten.

Hand-out 'Vroegsignalering erezaken'

Deze handleiding is specifiek voor de professionals en beschrijft de verschillende aspecten van eengerelateerd geweld in en om de school en de preventieve stappen die beroepskrachten in het onderwijs kunnen nemen om goed aan te sluiten bij de keten buiten de school.

Module 'Weerbaarheidstrainingen leerlingen'

De weerbaarheidmodule beschrijft hoe de leerlingen begeleid worden tot weerbaarheid in de zin van zelfredzaamheid en zelfstandigheid. Het bevat in de eerste plaats argumenten en vormen van informatie, waarmee beroepskrachten ruimte kunnen creëren voor de leerlingen. Het bevat in de tweede plaats informatie, werkwijzers en gesprekstechnieken voor betrokkenen bij een potentiële eerzaak. Centraal staat hoe leerlingen zelf sterker kunnen omgaan met keuzes om een eigen leven te leiden.

Module 'Professionalisering medewerkers ROC'

Trajectbegeleiders, leerlingbegeleiders en schoolmaatschappelijk werkers worden geïnformeerd over begrippen als groepscultuur, familiebanden, erezaken. Het gaat om bewustwording van eigen normen en waarden en het respecteren van anders denken. Het gaat niet alleen om de bewustwording bij de deelnemers maar ook bij degenen die de deelnemers begeleiden.

Plan van aanpak en beleidsnota 'Eengerelateerd geweld binnen de school'

Dit plan van aanpak laat zien hoe je komt tot effectief instellingsbeleid ten behoeve van de preventie van eengerelateerd geweld in en om de school. De beleidsnota is het beleidsstuk dat de borging toont binnen de ROC's van de pilot. Het plan van aanpak biedt handvatten aan andere scholen voor veiligheid in en om de school in het geval van (potentieel) eengerelateerd geweld.

Slotconferentie

20 november 2008 sluit de pilot af met een slotconferentie waarin wordt vooruitgeblikt op de verdere preventie van eengerelateerd geweld in het onderwijs, met name het middelbaar beroepsonderwijs en voortgezet onderwijs.

Praktijk

Hoewel er op vrijwel geen van de scholen beleid is, is er op veel scholen wel sprake van aandacht op een andere manier. Zestien van de veertig scholen geven aan dat er op de één of andere manier aandacht is voor eengerelateerd geweld; negen scholen zeggen dat er incidenteel aandacht voor is en vijftien scholen geven aan dat er geen aandacht is voor eengerelateerd geweld. Als we doorvragen blijkt dat er slechts enkele scholen zijn die structureel aandacht besteden aan het onderwerp, bijvoorbeeld door hier structureel aandacht aan te besteden in de lessen burgerschap of maatschappijleer. Eén school organiseert speciale trainingen ongewenst gedrag voor 'jongens met een kort lontje op het gebied van eer'.

Tegelijkertijd doen bijna álle scholen wel iets dat zijdelings met eengerelateerd geweld te maken heeft, of te maken kan hebben. Er worden heel verschillende voorbeelden genoemd.

- Leergang burgerschapscompetenties, waarin het onder andere ook gaat om omgaan met morele dilemma's. Eengerelateerd geweld kan daar ter sprake komen
- Leefstijl, maatschappijleer, mentorlessen, actief burgerschap
- Aandacht aan veiligheid in de lessen
- In de lessen levensbeschouwing/godsdienst komen onderwerpen als discriminatie, gelijkheid van man en vrouw aan de orde.
- Faalangstreductietrainingen, assertiviteitstrainingen, sociale vaardigheidstrainingen, Rots-en-watertrainingen
- Projectweek over veiligheid en geweld
- Campagnes zoals 'Loop jij wapenvrij?'
- Theatervoorstellingen over geweld
- Leerlingen die functioneren als schoolwacht, coach of peer mediator
- Interculturele activiteiten met als onderwerp: respectvol omgaan met elkaar
- Studiedagen voor leerkrachten
- Voorlichtingsavonden voor ouders over veiligheid, cyberpesten, enzovoort
- Meedoen aan de Dag van de dialoog en de Dag van Respect
- Eén school (ROC) wil graag Unescoschool worden. Hiervoor ondernemen ze ook activiteiten op het gebied van: aandacht voor de rechten van de mens, vrede in de wereld te beginnen op school, duurzame ontwikkeling, wereldburgerschap.
- Op één school komt eengerelateerd geweld soms aan de orde tijdens de 'jongensgroep' en de 'meisjesgroep'. Dit zijn jaarlijks terugkerende modules van 13 weken (x 1 uur) waarin over seksuele voorlichting en andere zaken gesproken wordt.

De scholen die aangeven niets of weinig aan eengerelateerd geweld te doen, noemen daar als reden voor dat er geen aanleiding toe is. Eengerelateerd geweld komt op de school niet of nauwelijks voor en dus hoeft er, zo zegt men, ook geen aandacht aan te worden besteed. Enkele scholen geven aan dat ze het geen goed idee vinden om aandacht te besteden aan eengerelateerd geweld. Het onderwerp is te precair en je weet niet wat je losmaakt.

“Ook tijdens de werkweek hebben we er wel eens aandacht aan besteed, vanwege een incident. Een Turkse jongen en Turkse meisjes waren mee op werkweek. Er werd een bezoek gebracht aan de discotheek. De meisjes mochten van die jongen niet mee. Als school zeiden wij: doe niet zo gek, die meiden gaan gewoon mee. Maar in de discotheek waakte de jongen over de meisjes. Ze mochten niet dansen, niet om zich heen kijken, geen drankjes halen. Hij heeft de hele avond op ze gelet, ze geen seconde alleen gelaten. Hij voelde het als zijn verantwoordelijkheid om er voor te zorgen dat ze niet met anderen in aanraking zouden komen. De meisjes schikten zich daarin, omdat hij zei dat hij anders hun ouders zou inlichten. Daarover hebben we later wel gesproken met de leerlingenlater.”

Aandacht in de lessen, bij leerlingen en ouders

Is er aandacht voor eengerelateerd geweld in de lessen? Om welke lessen gaat het en op welke manier komt het aan de orde?

Geen van de scholen besteedt structureel aandacht aan eengerelateerd geweld in de lessen. Het onderwerp komt wel incidenteel of als klein onderdeel van andere onderwerpen aan de orde. Onderwerpen zoals veiligheid, de relatie tussen cultuurverschillen, geweld en weerbaarheid worden op dertig van de veertig scholen behandeld in de lessen. Eengerelateerd geweld kan tijdens deze lessen ter sprake komen. Voorbeelden van lessen en projecten waar eengerelateerd geweld aan bod zou kunnen komen zijn:

- Mens en maatschappij
- Maatschappijleer
- Burgerschap (ook ROC)
- Biologielessen (seksueel geweld)
- Lessen van de zorgberoepen (zoals Omgangskunde)
- Gymnastieklessen, als het om weerbaarheidstrainingen gaat
- Lessen Loopbaan oriëntatie en begeleiding (LOB)
- Mentorlessen
- Projecten en themaweken en –dagen zoals ‘kleine criminaliteit’, ‘loverboys’ of ‘pesten’ en ook ‘de dag van de dialoog’ of ‘de week van respect’

Hoe komt het tijdens deze lessen aan de orde?

- Als onderwerp van de les, al dan niet ondersteund met een speciaal thematisch lespakket van bijvoorbeeld Forum of de Stichting Mooi.
- Als onderdeel van het gebruikte lesprogramma (zoals Leefstijl)
- Op projectbasis, bijvoorbeeld: project ‘Begrijp me’ over respect voor elkaar, door middel van toneelvoorstellingen, debat en film. En de film ‘Watte’ over vooroordelen, en ook een film over loverboys.
- Als onderdeel van sociaalcommunicatieve vaardigheden.
- Binnen mentorlessen wordt bijvoorbeeld het programma C&SCO/RIPP ingezet.

Weerbaarheidstrainingen, agressieregulatietrainingen, faalangstreductietrainingen en SOVA-trainingen worden meestal op indicatie gegeven, voor leerlingen die dat nodig hebben.

De scholen waar geen aandacht is voor eengerelateerd geweld in de lessen, hebben daar verschillende redenen voor. Ten eerste zijn er de scholen die vinden dat er geen aanleiding is

om aandacht aan te besteden aangezien eengerelateerd geweld op hun school niet voorkomt. Een andere, ongeveer even grote, groep scholen besteedt er bewust geen aandacht omdat men het geen goed onderwerp vindt. Alleen als de leerlingen heel duidelijk aangeven dat ze het er over willen hebben, zullen leerkrachten daar op inspelen. Maar het onderwerp zonder aanleiding te berde brengen zou er, volgens sommige scholen, toe kunnen leiden dat sommige leerlingen of groepen zich aangevallen voelen. Het is volgens hen een dusdanig precair onderwerp dat de school zich hier helemaal niet aan moet willen branden. Andere scholen vinden dat het onderwerp zich niet leent voor klassikale gesprekken. Ook zijn er scholen die zeggen dat het preventief bespreken van dit onderwerp niet werkt.

Zowel scholen die er wel als scholen die er geen aandacht aan besteden komen met dezelfde verzuchting: er zijn zoveel onderwerpen waaraan je eigenlijk tijd en aandacht zou moeten besteden! Loverboys, alcoholverslaving, verantwoord internetgebruik, criminaliteit, depressie, gokschulden, verantwoord mobiel bellen, pesten, ... en zo zijn er nog honderd te noemen.

Wat is het doel van het beleid en de projecten?

Er zijn twee scholen die werkelijk beleid voeren op het thema Eengerelateerd Geweld. Deze scholen doen mee aan het eerder genoemde project 'Eengerelateerd geweld in en om de school'. Dit project heeft meerdere doelen en tussendoelen. De kennis van iedereen die op school werkt moet er voor zorgen dat er beter wordt gesignaleerd. Professionalisering van maatschappelijk werkers en andere experts moet er voor zorgen dat (potentiële) slachtoffers goed geholpen worden, dat zij zowel een luisterend oor vinden als goed worden doorverwezen naar de instanties die hen verder kunnen helpen. Een ander doel is goede registratie. Uiteindelijk gaat het erom dat leerlingen bij wie het voorkomt, goed worden geholpen. En dat daar waar dreiging van eengerelateerd geweld bestaat, op tijd en goed kan worden ingegrepen.

Scholen die een vergelijkbaar project starten zijn Amarantis Amsterdam en ROC Midden Nederland (Utrecht).

De scholen die zeggen geen beleid te voeren op dit thema, blijken vaak toch wel iets te doen aan eengerelateerd geweld. Ze professionaliseren leerkrachten, ze werken aan weerbaarheid van de leerlingen of ze signaleren en registreren goed. Het doel is meestal tweeledig, net als op de scholen waar wel beleid wordt gevoerd: zorgen dat leerlingen die slachtoffer zijn, goed en professioneel worden geholpen/doorverwezen en daarnaast zorgen dat door vroegtijdige signalering incidenten voorkomen kunnen worden.

Wat was de aanleiding voor het beleid?

Scholen noemen zelden een aanleiding om beleid te gaan voeren. Verreweg de meeste scholen hebben dan ook geen beleid. De scholen die wel iets doen aan eengerelateerd geweld noemen als aanleiding: een incident bij hen op school, een incident op een nabijgelegen school, aandacht in de media of informatie die beschikbaar was over het onderwerp. Veel scholen weten eigenlijk niet precies meer wat de aanleiding was. Het ROC van Twente en het ROC Albeda College zijn beleid gaan voeren omdat ze het een interessant onderwerp vonden en er geld beschikbaar kwam.

Registratie van eergerelateerd geweld

Worden eergerelateerde geweldsvoorvallen geregistreerd en hoe wordt dat gedaan?

Ruim driekwart van de scholen geeft aan dat eergerelateerd geweld wordt geregistreerd; op vijf scholen gebeurt dat niet.

De wijze van registratie verschilt sterk tussen scholen. Er zijn maar vijf scholen die een duidelijk registratieprotocol hebben. Er worden systemen genoemd die speciaal bedoeld zijn voor het registreren van geweldsvoorvallen, zoals IRIS (incidenten in en rond de school) of SOS. Sommige scholen hebben zelf een incidentregistratieformulier ontworpen. Er wordt door veel scholen geregistreerd in leerlingdossiers, leerlingkaarten of leerlingvolg- en registratiesystemen, bijvoorbeeld MAGISTER.

Een aantal scholen registreert zelf en meldt tevens bij een externe instantie. Voor andere scholen komt de externe melding in plaats van een eigen registratiesysteem. Er worden instanties genoemd waarbij eergerelateerd geweldsvoorvallen of andere geweldsvoorvallen worden gemeld en geregistreerd. Het vaakst worden eergerelateerd geweldzaken gemeld bij de politie die hiervoor een registratiesysteem heeft. De GGD heeft ook een meldpunt. Rotterdam heeft een Rotterdamse meldcode: eergerelateerd geweldzaken worden hier gemeld en geregistreerd bij het KEG (Kernteam Eergerelateerd Geweld). In Almelo is er een Almelo's protocol: zowel de scholen voor voortgezet onderwijs als het ROC in die stad geeft aan dat meldingen daarheen gaan. Enkele scholen melden eergerelateerd geweldgevallen bij het meldpunt kindermishandeling.

Een aantal scholen geeft aan dat er wel iets wordt geregistreerd maar weten niet precies hoe. 'Er worden aantekeningen gemaakt' of 'de zorgcoördinatoren schrijven het op'.

De scholen die aangeven niet te registreren, hebben daar meestal geen goede reden voor (vinden ze zelf).

Wat wordt er gedaan met de geregistreeerde gegevens?

De *politie* speelt een belangrijke rol. Veel scholen geven aan dat geweldscalamiteiten worden besproken met de politie. Bij strafbare feiten gebeurt dat altijd. Er wordt vaak aangifte gedaan. Een probleem dat door enkele scholen gemeld wordt, is dat bij eergerelateerd geweld alleen aangifte gedaan kan worden als de leerling dat wil.

Daarnaast wordt dossiervorming binnen de eigen school genoemd als doel van de registratie. Sommige scholen doen vervolgens niet echt iets met deze gegevens maar er zijn ook scholen die de gegevens gebruiken voor interne evaluatie: de geregistreeerde gevallen worden op managementniveau besproken om te bepalen of goed met dit soort gevallen wordt omgegaan. Eén school geeft de gemelde geregistreeerde gevallen jaarlijks door aan het APS in verband met een monitor/thermometer op het gebied van geweldsvoorvallen.

De omgang met gevallen van geweld en vooral eergerelateerd geweld, verschilt aanzienlijk per school. Sommige scholen geven aan het eerst zelf te proberen op te lossen. Zij houden het lang binnen de school. Mentoren/leerkrachten melden het bij de zorgcoördinator en deze neemt het op met de leerling en probeert directe hulp te bieden. Vaak wordt schoolmaatschappelijk werk betrokken. Soms worden ouders betrokken. Als het ernstig is wordt het extern, in het ZAT, besproken. Alleen bij echte excessen gaat het naar de politie of naar jeugdzorg.

Andere scholen kijken hier anders tegenaan. Zij vinden dat de rol van de school op het gebied van eengerelateerd geweld niet klein genoeg kan zijn. Goed observeren en vervolgens meteen extern melden, is hun devies. Maatschappelijk werk, politie of jeugdzorg zijn de geschikte partners om zaken met eengerelateerd geweld te behandelen, als school moet je je daar niet aan branden.

Wordt er – naast de lessen – door mentoren/docenten ook informeel met leerlingen gesproken over het onderwerp eengerelateerd geweld?

Degene met wie we het gesprek hebben op de school kan in veel gevallen niet beoordelen of eengerelateerd geweld aan de orde komt in gesprekken tussen leerlingen enerzijds en mentoren of docent anderzijds. De helft van de scholen (19) geeft aan dat het best mogelijk is dat dit onderwerp informeel aan de orde komt. Een kwart van de scholen (10) geeft aan dat het zeker gebeurt en een kwart (9) zegt dat het vermoedelijk nooit gebeurt.

Op scholen waar docenten en mentoren een belangrijke functie vervullen in het bespreken van problemen met de leerlingen, is de kans groter dat dit onderwerp aan de orde komt. Scholen die als beleid hebben dat docenten en mentoren bij persoonlijke problemen van leerlingen meteen moeten doorverwijzen naar een vertrouwenspersoon, een schoolmaatschappelijk werker of een zorgcoördinator, zeggen vaker dat eengerelateerd geweld geen gespreksonderwerp is tussen docenten/mentoren en leerlingen. Dit resultaat wekt geen verbazing.

Niet alleen het beleid van de school op dit vlak (lossen docenten/mentoren zoveel mogelijk zelf problemen met de leerlingen op of verwijzen ze door) bepaalt of eengerelateerd geweld aan de orde komt tussen leerling en docent/mentor. Het hangt er ook van af of de docent/mentor er open voor staat en of er een goede band is tussen mentor/docent en leerling. Het is volgens enkele scholen een onderwerp waar leerlingen meestal niet of pas laat mee naar de leerkracht of mentor gaan, omdat dat soms gevoeld wordt als verraad aan de familie. Ook zijn sommige leerlingen bang dat de school de ouders zal inschakelen of de leerling zal proberen aan te zetten tot iets dat de leerling niet wil (bijvoorbeeld weggaan van huis als ze geslagen wordt).

Een zorgcoördinator van één school geeft aan dat door de nieuwe manieren van onderwijs geven, de binding met de klas minder sterk geworden is. Leerlingen werken vooral zelfstandig. Daardoor lopen ze veel langer zelf met hun problemen rond. Het sociale klimaat is verslechterd. Dat maakt signalering van dit soort problemen ook moeilijker.

Als het aan de orde komt, kan eengerelateerd geweld tijdens de mentorles of de coachles ter sprake komen, maar ook in individuele gesprekken.

Onderhoudt de school contacten met ouders over eengerelateerd geweld?

De meeste scholen onderhouden geen contacten met de ouders over eengerelateerd geweld.

De scholen die dat wel doen (dat zijn er tien), noemen drie manieren.

- Met alle ouders, tijdens ouderavonden of informatiebijeenkomsten.
- Terloops, informeel met ouders tijdens gesprekken die eigenlijk over andere onderwerpen gaan.

- Gericht met ouders waarvan men weet/vermoedt dat hun dochter/zoon last heeft van eergerelateerd geweld. Dan worden ouders naar school geroepen of er volgt een huisbezoek.

De aanleiding voor scholen om met ouders over eergerelateerd geweld te spreken is meestal een incident op de school of op een nabijgelegen school.

De informatiebijeenkomsten waar eergerelateerd geweld eventueel aan de orde komt, hebben meestal onderwerpen als 'pesten', 'kledingcodes op school', 'omgaan met culturele verschillen'. Informatieavonden puur over eergerelateerd geweld komen niet voor.

Scholen zijn vaak wel gevoelig voor cultuurverschillen, en doen er veel aan om het leerlingen gemakkelijker te maken. Zo rapporteert een school dat ze een leerling valse rapporten meegeven naar huis, met hogere cijfers, omdat de leerling anders thuis wordt geslagen. Een andere school meldt dat een islamitische jongen iets had gestolen op zijn stageplek en als gevolg daarvan ontslagen was. De school zorgde ervoor dat de vader het niet te weten zou komen. Vanwege schending van de eer zou de jongen dan namelijk het gevaar lopen erg hardhandig te worden aangepakt. Ook was er het geval van een meisje dat foto's van zichzelf met ontbloot bovenlijf op internet gezet had, voor haar vriendje. Klasgenoten vonden de foto en hingen die overal in de school op. De school heeft toen besloten dit niet aan de ouders te melden, vanwege de culturele achtergrond van het gezin. Dan zou het meisje namelijk grote kans lopen op gewelddadig ingrijpen van de ouders.

De grote groep scholen die zegt geen contact te hebben met ouders over dit onderwerp, noemt daarvoor ook verschillende redenen.

- Het komt op de school niet voor en daarom is er geen aanleiding toe.
- Ouders hebben geen interesse in dit onderwerp, of de verkeerde interesse (ze zijn bang dat een zwarte school wel zal betekenen dat er ook eergerelateerd geweld en andere soorten van geweld voorkomen, en dat beeld wil de school juist niet uitdragen).
- Het geeft een verkeerd signaal: culturele verschillen zijn op deze school normaal, het is niet goed om de negatieve excessen daarvan te benadrukken in een ouderavond.
- De ROC's geven aan dat de contacten met ouders sowieso beperkt zijn, het is moeilijk om hen te betrekken. En op dit thema is dat al helemaal niet mogelijk.
- Het is een onderwerp waar de school zich verre van moet houden.
- Als eergerelateerd geweld voorkomt moet je de leerling helpen. Het uitnodigen van de ouders heeft dan juist een escalierend effect. Als er met ouders moet worden gesproken over dit onderwerp dan is dat een taak voor de politie of bureau jeugdzorg, maar niet voor de school.

Het betrekken van ouders, wanneer er sprake is van eergerelateerd geweld, is een onderwerp dat onder de respondenten soms felle reacties uitlokt. Een groep scholen vindt dat een school dat nooit moet doen, omdat je daarmee de leerling in gevaar kunt brengen. Leerkrachten die zelf naar de familie toegaan - om met de ouders het geweld dat ze gebruiken tegenover hun kind te bespreken - zouden beter moeten weten. Soms reageren ouders geschokt of begrijpend maar krijgt het meisje of de jongen in kwestie later met nog meer geweld te maken. De eer is immers nog erger geschonden nu de school er weet van heeft. Ook ontkennen ouders vaak dat er iets

gebeurd is. Zoals ze ook de situatie ontkennen: ‘mijn zoon is niet homosexueel!’ Als school moet je, zo vinden deze respondenten, dus nooit zelf contact met ouders opnemen over dit soort ernstige dingen.

Er zijn ook een paar scholen die juist positieve ervaringen melden van huisbezoeken waar eengerelateerd geweld ter sprake is geweest. Soms zijn ouders blijkbaar bereid het geweld te stoppen als de schoolcarrière van het kind er onder lijdt.

Een aantal scholen geeft aan dat ouders betrekken bij het onderwijs van hun kinderen een heel lastige klus is. Andere scholen zeggen dat dat wel lukt als je erg je best doet: nabellen vlak voor een ouderavond, huisbezoeken voor alle eersteklassers of ouderavonden verplichten kunnen goede manieren zijn.

Eén school heeft contact met een Platform Allochtone Ouders en bespreekt daar wel eengerelateerd geweld mee.

“We hadden een Turks meisje dat bij haar moderne Turkse moeder woonde. De vader woonde nog in Turkije, hij was een traditionele man. De broer, die ook bij de moeder en het meisje woonde, nam de rol van de vader over. Hij sloeg zijn zus en droeg haar op haar verkering uit te maken. Moeder en dochter vluchtten het huis uit. ’s Ochtends een melding gedaan. Het meisje durfde niet meer alleen naar school en is binnengeleid langs een andere weg. We hebben de gebiedsagent ingeschakeld maar die was niet bereikbaar. Vervolgens werden we doorverwezen. Gebiedsagent van haar wijk gebeld maar die kon op dat moment niets doen. Uiteindelijk hebben we via jeugdzorg contact met de familie gekregen. Het meisje wil geen aangifte doen uit angst.”

Zijn leerlingen geïnteresseerd in het onderwerp? Zijn ze bereid er over te praten?

Scholen zijn heel verschillende meningen toegedaan als het gaat om de interesse die leerlingen hebben voor het fenomeen eengerelateerd geweld. Ongeveer de helft van de scholen (17) zegt dat leerlingen wel over dit onderwerp willen praten. Het antwoord op deze vraag hangt samen met het antwoord op de vraag of eengerelateerd geweld voorkomt: waar het niet voorkomt is de interesse onder leerlingen over het algemeen kleiner.

De algemene tendens in de antwoorden is dat leerlingen, vooral VMBO en ROC-leerlingen, voornamelijk geïnteresseerd zijn in onderwerpen die hen zelf, of hun vrienden raken. Als zich geen incidenten voordoen dan heeft het onderwerp hun interesse ook niet. Als er daarentegen wel sprake is van incidenten dan kan de impact daarvan op leerlingen heel hevig zijn. Als ze zelf slachtoffer zijn uiteraard, maar ook als het een zus, vriendin of klasgenoot betreft of als een ernstig incident op dit vlak de media haalt. Dan willen de leerlingen er graag over praten. Sommige scholen geven aan dat leerlingen het graag hebben over cultuurverschillen en dat ze open staan voor verhalen van klasgenoten over hun thuissituatie. Sommige scholen melden dat meisjes meer interesse hebben, of durven tonen, in dit soort onderwerpen dan jongens. Een aantal scholen geeft aan dat leerlingen er wel over willen praten, zolang het maar niet te dicht bij komt. Ze praten er over in algemene zin, en niet over zichzelf of hun eigen familie. Zes scholen zeggen dat leerlingen niet over dit onderwerp praten. Meestal is de reden dat leerlingen er niet mee in aanraking komen. Een andere genoemde reden is dat leerlingen praten

over eengerelateerd geweld te moeilijk vinden, omdat het zo'n intiem en precair onderwerp betreft, net zoals bijvoorbeeld incest of huiselijk geweld.

Negen scholen geven aan dat ze niet weten of de leerlingen interesse hebben in dit onderwerp. 'We horen ze er nooit over'.

Over het algemeen zijn de mogelijkheden en de bereidheid van leerlingen heel verschillend. Dit komt ook omdat de niveaus van de leerlingen in het voortgezet onderwijs en op de ROC's heel erg uiteenlopen. Zeker als het over een zeer persoonlijk en cultureel complex vraagstuk gaat, maakt het veel uit of je met een leerling van MBO niveau 1 praat of met een leerling van het gymnasium. Als dan ook blijkt dat de docent verlegen of onzeker is over het onderwerp, dan is een constructief gesprek erg ingewikkeld,

De rol van mentoren en de zorgstructuur

Zijn de mentoren betrokken bij de preventieve aanpak van eengerelateerd geweld?

Over het algemeen zijn de mentoren betrokken en alert op signalen, hiervoor zijn binnen scholen en instellingen zorg- en signaleringssystemen ontwikkeld. Als er signalen zijn, wordt er overlegd en doorverwezen. Maar het is geen preventieve werkwijze die specifiek gericht is op eengerelateerd geweld en handelen. Vrijwel alle scholen en instellingen geven daarom aan dat de mentoren betrokken zijn bij signalering en doorverwijzing. Een deel heeft ook 'nee' geantwoord, maar dat heeft betrekking op de specifieke preventieve aanpak van eengerelateerd geweld. De redenen voor het ontbreken van die specifieke aandacht is dat eengerelateerd geweld niet voorkomt. Eén geïnterviewde geeft aan dat signalen niet tot een preventieve aanpak leiden vanwege belemmeringen in de privacyregels, twee anderen geven aan dat de school geen preventieve aanpak hanteert.

Het tweede deel van de vraag betrof de aan- of afwezigheid van een allochtone contactpersoon. Bij negen van de veertig scholen en instellingen bleek minstens één allochtone contactpersoon te werken. Bij tien instellingen en scholen was er binnen de school geen allochtone contactpersoon maar kon men via een externe instantie wel gebruik maken van een allochtone contactpersoon, bijvoorbeeld via maatschappelijk werk of welzijn. Zes instellingen en scholen gaven aan dat zij een al dan niet bewust diversiteitsbeleid hanteerden: bij het aannamebeleid wordt rekening gehouden met de etnische achtergrond van de sollicitant.

Het bewust laten optreden van mensen met andere etnische achtergrond heeft ook risico's, omdat de betreffende persoon dan in een cultureel loyaliteitsconflict kan raken. Bovendien is het niet gepast om mensen met een bepaalde etnische achtergrond in deze kwetsbare positie te brengen. Een aantal instellingen en scholen geven aan dat de functie van een allochtoon contactpersoon, wegens bezuinigingen, niet meer bestond. Bij vijf instellingen en scholen is de vraag niet beantwoord.

Bij de beantwoording van deze vraag zijn geen verschillen tussen ROC en VO geconstateerd.

Over het algemeen zijn de instellingen en scholen wel tevreden over de inzet van allochtone contactpersonen omdat er een beter contact gemaakt kan worden met de leerling en de ouders.

Bijna de helft van de scholen en instellingen heeft ofwel zelf een allochtone contactpersoon in dienst, ofwel kan deze bereiken via een externe instelling.

Soms kan de school er voor zorgen dat eengerelateerd geweld niet plaatsvindt:

“Een vader komt onverwacht naar school en ziet zijn dochter een jongen kussen. De jongen rent weg. De vader eist het adres van de jongen die zijn dochter onteerd heeft. Vader is immers, volgens de cultuur, gedwongen om iets gewelddadigs te doen om de eer te herstellen. De school geeft het adres niet om de jongen te beschermen. Dat is ook goed voor de vader: hij heeft nu een legitieme reden om geen geweld te hoeven gebruiken. Het is in zo’n geval de taak van de school om te zorgen dat eerwraak niet wordt uitgevoerd.”

Is er tussen mentoren overleg over signalen die kunnen wijzen op eengerelateerd geweld?

De vraag die hier is gesteld, is vaak hergeformuleerd in de vraag: spreken mentoren onderling over signalen van eengerelateerd geweld?

De ideale structuur is meestal: mentoren en docenten signaleren ander gedrag bij een leerling. De mentoren bespreken dit onderling en indien daar aanleiding toe is, wordt het gemeld aan de zorgcoördinator. Deze onderneemt zelf actie of verwijst door naar het ZAT. Acute problemen worden door de zorgcoördinator direct doorverwezen naar externe instellingen zoals Bureau Jeugdzorg, AMK of maatschappelijk werk.

Veel scholen en instellingen (24) geven aan dat eengerelateerd geweld geen onderwerp van gesprek is tussen de mentoren, omdat het niet speelt. Meestal is hierna doorgevraagd naar de aard en frequentie van het mentoroverleg. De vorm van het overleg verschilt nogal. Een negental scholen geeft aan dat de informele zorgstructuur een belangrijke rol speelt. Anderen geven aan dat er structureel zorgoverleg is, maar de frequentie daarvan verschilt nogal (eens per week, eens per twee weken, tot eens in de zes weken). Daarnaast is er bij sommige scholen ook sprake van vernieuwende vormen van mentorschap, bijvoorbeeld door kernteams, coachgroepen of duo’s. De frequentie en intensiteit van het zorgoverleg wordt ingericht naar de aard van de problemen van de leerlingen. Allerlei signalen (en daar kunnen signalen van eengerelateerd geweld ook bij horen) worden in mentoroverleg, teams of zorgteams besproken. Veertien scholen geven aan dat eengerelateerd geweld een onderwerp van gesprek kan zijn tussen mentoren. Bij de beantwoording van deze vraag zijn geen grote verschillen tussen voortgezet onderwijs en ROC’s gebleken.

De vertrouwenspersoon

Eengerelateerd geweld kan ook een onderwerp zijn dat bij de vertrouwenspersoon wordt besproken. Voor deze gesprekken geldt een geheimhoudingsplicht. De vraag is: In hoeverre acht u het aannemelijk dat eengerelateerd geweld onderwerp van gesprek is bij de vertrouwenspersoon? Voor deze vraag waren vier antwoordmogelijkheden.

- a. Ik vermoed dat het vaak onderwerp van gesprek is.
- b. Ik vermoed dat het af en toe onderwerp van gesprek is.
- c. Ik vermoed dat het nooit of vrijwel nooit onderwerp van gesprek is.

d. Kan ik niet inschatten.

De invulling van de functie van de vertrouwenspersoon kan wel verschillend worden ingevuld. Op kleinere scholen functioneert de vertrouwenspersoon echt als een veilige plaats om persoonlijke problemen in vertrouwen te bespreken. Bij grotere instellingen wordt de vertrouwenspersoon meer een plaats om conflicten tussen de instelling en de deelnemer te bespreken. Hoewel er een geheimhoudingsplicht is, moeten voorvallen worden gemeld als de leerling in gevaar dreigt te komen.

Antwoord a is door geen van de scholen gegeven. Antwoord b, 'ik vermoed dat het af en toe onderwerp van gesprek is', wordt door twaalf van de veertig scholen als antwoord aangemerkt. Een enkele school heeft hier zelfs aangegeven dat het regelmatig een onderwerp van gesprek is. Het meeste wordt antwoord c genoemd: 'ik vermoed dat het nooit of vrijwel nooit onderwerp van gesprek is' (22 maal). 'Kan ik niet inschatten', antwoord d, is door vier scholen als antwoord gekozen. Opmerkelijk was dat tijdens de gespreksronde twee scholen geen vertrouwenspersoon hadden. Eén school gaf aan dat de Marokkaanse gemeenschap de problemen liever zelf oplost. De antwoorden van de ROC's onderscheiden zich niet van de scholen voor voortgezet onderwijs.

Het merendeel van de scholen geeft hierbij dus aan dat het nooit of vrijwel nooit een onderwerp van gesprek is voor de vertrouwenspersoon.

Heeft u het idee dat leerkrachten, directie, mentoren en vertrouwenspersonen de signalen van eergeerelateerd geweld goed interpreteren?

De antwoordmogelijkheden zijn hier in eerste instantie ja en nee, maar vervolgens is wel gevraagd waarom men een keuze voor ja of nee heeft gemaakt.

Van de veertig scholen en instellingen geven er negentien aan dat zij vinden dat de betrokkenen de signalen kunnen interpreteren, zeven vinden dit niet; zes instellingen/scholen weten het niet en negen geven aan dat het afhankelijk is van de docent of mentoren (een docent of mentor kan meer of minder gevoelig zijn voor signalen).

Slechts één school geeft aan dat men ook een trainingstraject heeft gevolgd voor het signaleren. Veel scholen geven aan dat de docenten en mentoren wel alert zijn op signalen.

Belemmeringen voor adequaat signaleren worden ook genoemd. Zo wordt gewezen op angst van de docenten ('sommigen sluiten de ogen'), omdat men niet voldoende is ingeleid in de materie. Een enkele keer wordt het niet voldoende kunnen signaleren ook verklaard door de aanwezigheid van onvoldoende geschoolde zij-instromers bij het personeel.

Ongeveer de helft van de scholen geeft aan dat zij het idee hebben dat leerkrachten, directie, mentoren en vertrouwenspersonen de signalen van eergeerelateerd geweld goed interpreteren.

Wat zouden volgens u signalen zijn die duiden op mogelijk eergeerelateerd geweld?

Hierbij is doorgevraagd naar drie signalen. Aangetekend moet worden dat signaleren ingewikkeld en moeilijk is, omdat signalen zien en interpreteren een kunst apart is. Bepaalde signalen kunnen van alles betekenen. De folder en brochure van Forum (Wegwijzer eergeerelateerd geweld en Waaier eergeerelateerd geweld) zijn in 2006 al verspreid. Bovendien

heeft de minister van OCW (mede namens WWI) de Wegwijzer en Waaier met een begeleidende brief verstuurd naar alle onderwijsinstellingen in november 2007. De signalen zijn daarin duidelijk benoemd.

Bij de beantwoording van deze vraag viel het op dat de geïnterviewden bijna allemaal verschillende signalen benoemden. Hier is een overzicht van de genoemde signalen van de eerste vijftien geïnterviewden.

Relaties van etniciteiten	Slechte cijfers	Lesverzuim
Homofilie en lesbische	Contact tussen school en ouders	Vreemde personen voor de school
Criminaliteit (stelen, jatten (eer))	gescheiden	Nerveuzer gedrag
Uitsluiting	Lichamelijk letsel	Fysiek geweld
Leerlingen die niet goed in hun vel zitten	Obstinaat gedrag	Algemene signalen
Absentie	Stil/somber	Extreme gedragsverandering
Negatief gedrag en teruggetrokken stil gedrag	Afnemende resultaten	Angst
Verzuim	Spijbelgedrag	Fysiek geweld
Teruglopende leerlingprestaties	Een bewaker (broer/neef) die in de omgeving is	Prestaties die teruglopen
Concentratieproblemen	Ziek zijn (dan anders);	Van de aangeefster
Zenuwachtig gedrag	Psychosomatische klachten	Niet aanwezig of afwezig
Vermoeidheid	Snel geïrriteerd zijn	Angst / houding van de leerling
Vaak afwezig	Agressief, snel agressief zijn,	Hulpvraag
Blauw oog	Huilbuien	Letsel
Gedrag van ouders	Spijbelen	Weet niet
Teruggetrokken gedrag	Plotselinge terugval resultaten	
Niet naar huis willen	Onbereikbaarheid (06)	
	Plotseling verhuizen	

Uit deze lijst wordt een aantal signalen herhaaldelijk genoemd, maar het zijn ook weinig specifieke signalen, zoals fysiek geweld, spijbelen, teruglopende prestaties.

Van alle geïnterviewden hebben er acht aangegeven dat men de signalen niet kent, of is er ontwijkend op de vraag geantwoord.

Uit deze vraag kunnen we twee zaken afleiden. Ten eerste dat de signalen van eengerelateerd gedrag en geweld moeilijk te interpreteren zijn, de signalen die worden waargenomen, kunnen betrekking hebben op zeer verschillende problemen bij leerlingen (depressie, huiselijk geweld, alcohol en drugsgebruik, et cetera); het label eengerelateerd geweld moet dan ook niet te snel worden toegepast. Ten tweede zijn er wel degelijk signalen die wijzen op eengerelateerde zaken, gedrag of geweld en die worden door de scholen en instellingen niet gemakkelijk benoemd.

Huiselijk geweld

Aandacht voor eengerelateerd geweld vraagt een vergelijkbare houding van de school als aandacht voor huiselijk geweld. Is er ook beleid op de school voor huiselijk geweld?

Opmerkelijk is dat de geïnterviewden een aantal maal aangeven dat huiselijk geweld vaker voorkomt dan eengerelateerd geweld. Op de vraag of er op de school / instelling ook beleid is voor huiselijk geweld is 25 maal 'ja' geantwoord. Daarbinnen verwijzen veertien scholen en

instellingen gelijk door naar hun algemeen veiligheidsbeleid. Een deel verwijst ook naar de het netwerk en schakels die men inschakelt bij huiselijk geweld, zoals vertrouwenspersoon, politie, AMK en Bureau Jeugdzorg. Van de veertig scholen en instellingen geven er vijftien aan dat zij geen specifiek beleid voor huiselijk geweld hebben.

Een enkele instelling was opvallend, bijvoorbeeld omdat men expliciet stelde dat men onderwijsinstelling was en dit niet tot de onderwijstaak rekende (ROC). Daarnaast was er een school waar het veiligheidsplan nog in de maak was en daarom kon men geen antwoord geven.

Over het algemeen kunnen we hier stellen dat de scholen en instellingen huiselijk geweld wel op het netvlies hebben en ook een keten hebben waarbinnen vraagstukken van huiselijk geweld worden behandeld. In de meeste gevallen is er geen specifiek (uitgeschreven) beleid voor huiselijk geweld, maar is een protocol (met bijbehorende instellingen) belegd binnen het algemeen zorg en veiligheidsbeleid.

Heeft de school contact/afspraken met bijvoorbeeld de jeugdhulpverlening, leerplichtambtenaar, politie, welzijn) over de aanpak van eengerelateerd geweld?

De eerste vraag die betrekking heeft op het zorgsysteem is de vraag of er een sociale kaart is in de school / instelling. Een sociale kaart is een bondig overzicht van hulpverleningsinstellingen waar de school een beroep op kan doen. Bij voorkeur heeft een sociale kaart ook een contactpersoon per instelling.

In totaal gaven 26 van de veertig instellingen aan dat zij beschikken over een sociale kaart, in een enkel geval is het een sociale kaart die door de gemeente is opgesteld. Een sociale kaart kan ook bestaan uit een lijstje met telefoonnummers dat bij de zorgcoördinator op het bord is geprikt. Soms werd aangegeven dat de sociale kaart moest worden bijgewerkt.

Tien scholen / instellingen gaven aan dat zij niet beschikten over een sociale kaart, maar daar werd dan gelijk bij aangegeven dat zij een goed werkend intern netwerk hadden. Bij vier scholen / instellingen is geen antwoord gegeven of onduidelijk geantwoord.

Een sociale kaart is een voorwaarde voor een goed functionerende verbinding tussen het interne en het externe zorgsysteem. Een intern zorgsysteem kan goed werken, maar soms zijn de problemen groter dan de school aankan en dan moet men toegang hebben tot de externe hulpverleningsinstellingen.

Wat zijn belangrijke instellingen voor de school op de sociale kaart?

Aan de geïnterviewden is gevraagd wat de belangrijkste instellingen op de sociale kaart zijn. Doordat men dit tijdens het gesprek niet gaat checken met de daadwerkelijke sociale kaart, worden in het antwoord een aantal instellingen genoemd, waarmee men in de praktijk het meeste contact heeft.

De zes belangrijkste instellingen zijn:

- Bureau Jeugdzorg (27 maal genoemd)
- GGD (20 maal genoemd)
- Politie (19 maal genoemd)
- Leerplicht (18 maal genoemd)

- Algemeen of schoolmaatschappelijk werk (14 maal genoemd)
- GGZ (7 maal genoemd)

Andere instellingen die minder vaak genoemd zijn: schoolbegeleidingsdienst, verslavingszorg, AMK, RMC, Samenwerkingsverband, Pretty Woman, Veiligheidshuis, huisarts, andere scholen, jeugdreclassering, rebound, Leger des Heils, tolken.

In Den Bosch heeft de gemeente een Advies en Consultatie Team (ACT) ingesteld, dat wordt gezien als het einde van de keten. Hier worden leerlingen op stedelijk niveau opgevangen en begeleid. Dit was een van de weinige steden waar we een dergelijke samenwerking ook aantreffen.

Uit de beantwoording blijkt dat er bij voorkeur eerst gebruik gemaakt wordt van het eigen interne netwerk, voordat men naar buiten gaat en gebruik maakt van de externe deskundigen. Een probleem dat ROC's aangeven is dat de wet op de jeugdzorg stopt bij zestien jaar en dat dan geen gebruik meer kan worden gemaakt van Bureau Jeugdzorg. Daardoor is adequate doorverwijzing en gebruik van hulpverlening ingewikkelder als de deelnemer tussen de zestien en drieëntwintig jaar is. Een ander probleem is dat scholen en instellingen nog steeds weinig feedback krijgen van de jeugdzorg over de leerlingen die in behandeling zijn (geweest), vanwege privacy of andere beperkingen. Scholen en instellingen zouden geholpen zijn met 'need to know feedback' van deze instellingen.

Een belangrijke vraag is of de school / instelling ook deelneemt aan een Zorg- en adviesteam. Een ZAT (vroeger ook wel Jeugd adviesteam genoemd) is een overleg waarin verschillende disciplines overleggen over de ontwikkeling van een kind. Voordat een kind in een ZAT wordt besproken is toestemming van de ouders nodig. De laatste jaren is door uitvoering van het landelijke project Zorg in en om de school (ZIOS) de ontwikkeling van ZAT's gestimuleerd. Van de bevroegde instellingen en scholen hebben er vier geen ZAT. Eén daarvan meldt dat aan de oprichting wordt gewerkt (een ROC). Eén school voor voortgezet onderwijs vindt het teveel werk en bij het dubbelgesprek met de ROC's meldt men gewoon dat men het niet heeft. Met de privacy wordt wisselend omgegaan. Sommigen melden dat het belang van het kind vooropstaat en dat op basis daarvan over kinderen gesproken kan worden. Anderen melden juist dat ze uiterst zorgvuldig met de privacyregels omgaan, dat er eerst aan ouders toestemming wordt gevraagd. Consequentie daarvan kan wel zijn – en dat wordt ook gesignaleerd – dat als de hulpverlening te dichtbij komt, de hulpvragers zich terugtrekken.

Binnen de scholen zijn vaak twee vormen van zorgoverleg. Binnen de school heeft men op een meer frequente basis een leerling-overleg of teamoverleg, vaak eens per week of eens per twee weken. Het meer extern georiënteerde ZAT vindt dan eens per maand (zes maal genoemd) of eens per zes weken plaats (elf maal genoemd). Nadeel hiervan is ook weer dat zes weken voor leerlingen met een probleem soms een lange periode is.

Uit de landelijke onderzoeken blijkt dat het aantal ZAT's in het VO is gestegen van 89% naar 91% (2005) en in de BVE-sector van 43% naar 65% (2005). Dat komt overeen met de hier gevonden gegevens. Een aantal instellingen en scholen geeft dan ook aan dat het ZAT nog maar ongeveer twee jaar bestaat. Wel is verschillende malen expliciet gemeld dat men tevreden is over de werking van het ZAT. Naast de 'jonge' ZAT's zijn er ook scholen en instellingen die al jaren een ZAT hebben, soms wel dertig jaar. Tegelijkertijd waren er ook instellingen en scholen

die hun twijfel uitten over de meerwaarde van de ZAT's ten opzichte van de RMC (Regionale Meld en Coördinatie functie, vooral ter bestrijding van voortijdig schoolverlaten). Op een aantal plaatsen wordt wel een behoorlijke overlegdrukte gesignaleerd.

Van alle geïnterviewden geven er zestien aan dat eengerelateerd gedrag en geweld een onderwerp binnen het ZAT kan zijn, maar daar wordt in de meeste gevallen aan toegevoegd: indien daar aanleiding voor is. De algemene indruk is dat eengerelateerd geweld niet vaak een onderwerp van gesprek is in de ZAT's. Van de geïnterviewden geven er zestien aan dat eengerelateerd geweld geen onderwerp van gesprek is in het ZAT, omdat het zich niet voordoet, en omdat er andere onderwerpen zijn die meer aandacht vragen, zoals huiselijk geweld.

In de meeste scholen en instellingen is er een solide zorgstructuur met een intern en extern zorgnetwerk. Dat wil overigens niet zeggen dat het ook daadwerkelijk goed werkt op alle plekken. Bij een school stond een kwart van de schoolbevolking (100 van de 400) 'op de rol' van het ZAT en kwam daar ook eigenlijk niet vanaf. Dat zijn vaak scholen waar de maatschappelijke problemen cumuleren en drugs, schulden, tienerzwangerschappen, alcohol, werkloosheid, seksueel misbruik en criminaliteit zich allen tegelijkertijd voordoen.

Vervolgens is ook nog gevraagd wie er deelnemen aan het ZAT. Deze vraag kan anders zijn beantwoord dan de vraag wie er op de sociale kaart staat. De belangrijkste spelers in het ZAT zijn:

- Leerplicht (20 maal genoemd)
- GGD (18 maal genoemd)
- Maatschappelijk werk (16 maal genoemd)
- Politie (16 maal genoemd)
- Bureau Jeugdzorg (13 maal genoemd)
- Orthopedagoog / psycholoog (11 maal genoemd)

De laatste professional orthopedagoog kwam bij de sociale kaart niet voor.

Als er op landelijk niveau (bijvoorbeeld door de Tweede Kamer) aandacht wordt gevraagd voor veiligheid op scholen, zijn het vaak de landelijke instellingen die een opdracht krijgen voor het verspreiden van voorlichting, brochures, het starten van een website of het organiseren van bijeenkomsten. Omdat we graag wilden weten wat het bereik en de impact van deze landelijke organisaties en acties is, is er gevraagd naar de bekendheid van een aantal instellingen (met name voor veiligheid en eengerelateerd geweld). De vraag is of de scholen en instellingen wel eens gebruik maken van de materialen of dat zij wel eens benaderd worden. Bij het stellen van de vraag is ook een aantal instellingen genoemd:

- Centrum voor School en Veiligheid: landelijk informatiepunt voor scholen op het gebied van veiligheid, homo-emancipatie, pesten, et cetera - verbonden aan het Algemeen Pedagogisch Studiecentrum (APS)
- Onderwijsinspectie
- Forum – Forum bracht een brochure uit over eengerelateerd geweld (2006)
- ZIOS – project Zorg in en om de school – ook verbonden aan het APS

- MBO-raad – de MBO raad heeft al sinds 2000 het platform veiligheid in de BVE-sector en onderneemt daarbinnen activiteiten.
- NJi – het Nederlands Jeugdinstituut is een landelijk instituut dat scholen ook kan bijstaan op het gebied van veiligheidsvraagstukken. Via het NJi zijn ook de ZAT's gestimuleerd (Nederlands Centrum Onderwijs en Jeugdzorg, NCOJ).

Daarnaast is ook gevraagd of er wellicht lokale veiligheidsconvenanten of projecten zijn met de gemeente. Van alle geïnterviewden geeft ongeveer de helft (19) aan dat zij geen gebruik maken van de landelijke instellingen. Instellingen die wel genoemd zijn, zijn CSV (drie maal), Forum (vijf maal), de MBO-raad (zes maal – van de dertien ROC's), ZIOS (zes maal), Inspectie (twee maal) en NJi (drie maal). Overigens geven een aantal scholen aan dat zij ook gebruik maken van het zoekprogramma Google als men met een vraag zit.

Opvallend is dat er veel meer melding wordt gemaakt van gemeentelijke convenanten of projecten op het gebied van veiligheid in het algemeen. Meestal is daar dan ook de politie bij betrokken. In 23 gesprekken werd melding gemaakt van dergelijke gemeentelijke afspraken met de gemeente en andere lokale partners. Een bekend voorbeeld is het project 'Rem op geweld' dat al vanaf 1998 in Arnhem een plaats heeft en waar de scholen ook tevreden over zijn.

Verschillende andere gemeenten hebben inmiddels echter afspraken gemaakt met politie en de scholen over de verschillende veiligheidsaspecten, zoals loverboys, meldingsprocedures, huiselijk geweld, uitgangsbeleid, vuurwerk.

Een andere opvallendheid is dat scholen en instellingen wat betreft eerdergerelateerd geweld en gedrag veel vertrouwen hebben in regionale gespecialiseerde ondersteuningsinstellingen. In Brabant werd bijvoorbeeld Stichting Divers genoemd en in Friesland FierFryslân; in Utrecht wordt verwezen naar het project Pretty Woman, ter bestijding van jeugdprostitutie. Dit zijn regionale instellingen of projecten die scholen kunnen benaderen voor gerichte specifieke voorlichting. Deze instellingen kunnen ook gerichte ondersteuning bieden (bijvoorbeeld: wie moet je wel en niet betrekken, hoe ga je om met openbaarheid).

De indruk bestaat dat deze regionale instellingen voor de scholen een duidelijke meerwaarde bieden omdat ze bereikbaar zijn en duidelijke contactpersonen hebben.

“Het heftigste incident vond twee jaar terug plaats. Het ging om een Turks meisje. Het was een lastige leerlinge. Ze had een Nederlands vriendje en dat mocht niet van haar vader en broer. Ze zei dat ze verplicht moest trouwen met iemand uit Turkije en dat wilde ze niet. Ze wilde niet meer naar huis. Mijn vader slaat me dood, zei ze. Ze is toen uit huis geplaatst maar ging weer terug. De schoolarts is ingeschakeld, met de ouders spreken mochten we echt niet doen. Ook werd een Turkse maatschappelijk werker ingeschakeld en de kinderbescherming. Uiteindelijk wilde ze toch niet thuis weg, ze accepteerde verder geen hulp meer. Je wilt als school dus wel helpen maar dat kun je niet altijd. Het heeft al met al twee jaar geduurd, toen is ze toch weg gegaan. Nu zit ze op een ROC aan de andere kant van het land.”

In hoeverre houdt de school contacten met sleutelpersonen (bijvoorbeeld imams) in de lokale gemeenschap over eerdergerelateerd geweld?

Om na te gaan of de school / instelling contacten heeft met de lokale allochtone gemeenschap is gevraagd of er ook contacten zijn met sleutelpersonen uit die lokale gemeenschappen. De vraag

waar het om gaat is natuurlijk of die gesprekken die er zijn ook eengerelateerd geweld betreffen. Van alle instellingen en scholen heeft de helft (21) geen contact met lokale sleutelpersonen, de meest genoemde reden is dat er geen aanleiding toe is. Ongeveer een derde van de scholen en instellingen heeft wel direct contact met sleutelpersonen uit de allochtonen gemeenschap. Meestal wordt daar een imam als contactpersoon genoemd. Overigens wordt vaak aangegeven dat de contacten over algemene onderwijszaken gaan en niet expliciet over eengerelateerd geweld. De contacten zijn bovendien niet altijd structureel; in zeven van de veertien gevallen spreekt men van incidentele contacten. Een derde categorie zijn de indirecte contacten. De school of instelling heeft dan zelf niet direct contact met de lokale gemeenschap, maar laat de contacten verlopen via een externe organisatie of een jeugdwerker (dit wordt vijf keer genoemd).

Van de veertien ROC's hebben er zeven contacten met de lokale allochtone gemeenschap. Ten opzichte van het voortgezet onderwijs is dat relatief meer.

Betreffende eengerelateerd geweld is het belangrijk om te signaleren dat er wel contacten zijn met sleutelpersonen uit de lokale allochtone gemeenschap, maar dat deze contacten voor een belangrijk deel incidenteel zijn en ook in de meeste gevallen algemene onderwijszaken betreffen en niet specifiek eengerelateerd geweld of gedrag.

Wordt er door de school geïnvesteerd in deskundigheidsbevordering van mentoren of het onderwijzend personeel op het gebied van eengerelateerd of huiselijk geweld?

Een interessante vraag is natuurlijk of de school of instelling investeert in deskundigheidsbevordering op het terrein van eengerelateerd geweld. Vrijwel alle instellingen en scholen geven aan dat zij investeren in deskundigheidsbevordering van hun personeel. Het betreft dan echter niet expliciet eengerelateerd geweld en gedrag. De deskundigheidsbevordering richt zich op algemene leerlingbegeleiding: op veiligheid, signalering, bestrijding van agressie, gesprekstechnieken, leerlingbegeleiding, leefstijl, maar ook respect, loverboys, huiselijk geweld, culturele verschillen. Drie scholen noemden ook een studiereis naar Marokko of Turkije als deskundigheidsbevordering. Twee ROC's gaven aan dat zij deskundigheidsbevordering aanbieden op het terrein van eengerelateerd geweld, maar dit zijn de ROC's die betrokken zijn bij het scholenproject (ROC van Twente en Albeda College). Het ROC in Friesland geeft aan dat zij door FierFryslân voorzien worden van adequate informatie.

Bij een aantal scholen staat deskundigheidsbevordering onder aan het lijstje, omdat 'er meer basale zaken zijn' of 'omdat men er geen tijd voor heeft'; globaal is dit ongeveer 10% van de scholen.

Over het algemeen kunnen we constateren dat er weinig tot geen specifieke deskundigheidsbevordering plaats vindt voor het onderwerp eengerelateerd geweld of gedrag. Scholen zeggen daar ook geen behoefte aan te hebben, of willen het niet onder deze noemer aangereikt krijgen. Zij hechten meer aan goede deskundigheidsbevordering op het gebied van signaleren (algemeen).

Als de school weinig tot geen aandacht geeft aan het onderwerp eengerelateerd geweld, welke belemmeringen worden hier dan voor benoemd?

We hebben gevraagd naar de belemmeringen die bestaan en waardoor de school geen of weinig aandacht besteedt aan eengerelateerd geweld. Omdat dit een van de laatste vragen was, hebben de meeste geïnterviewden het antwoord aangegrepen om hun eigen visie op het probleem te geven.

Voor de beantwoording van de vraag is een aantal antwoorden gesuggereerd aan de geïnterviewde, oorzaken of belemmeringen kunnen namelijk zijn:

- Schroom / verlegenheid over het onderwerp
- Niet weten hoe het aan te pakken (deskundigheid)
- Ondersteuning slecht te vinden
- Te weinig uren

Bovenstaande mogelijkheden zijn eigenlijk maar zelden genoemd. Iets meer dan een derde geeft aan dat zij geen belemmeringen zien omdat eengerelateerd geweld en gedrag bij hen te weinig voorkomt. Een deel van de geïnterviewden geeft aan dat er andere onderwerpen zijn die meer aandacht vragen zoals onderwijs- en ontwikkelingsproblemen (dyslexie, ADHD en PDD-NOS). Benadrukt wordt dat het ook gaat om problemen bij autochtone leerlingen en gezinnen met maatschappelijke problemen zoals drugs, drank en schulden. Bij een enkeling roept het onderwerp van het vraaggesprek zelfs irritatie op. Hier wordt gesteld: "Doe ook eens onderzoek op gereformeerde scholen en de psychische en fysieke druk die daar wordt uitgeoefend op meisjes!". Soortgelijke opvattingen kwamen meer dan eens voor. Geïnterviewden vinden dat er door de keuze van het onderzoekonderwerp te veel aandacht gaat naar de problemen van de allochtone groepen en te weinig naar de problemen van de autochtone groepen, die er wel degelijk zijn.

Naast bovenstaande reacties waren er nog drie te onderscheiden reacties die overigens niet zo vaak voorkwamen, namelijk: er is te weinig geld en tijd (werkdruk), er moet meer geld worden uitgetrokken voor zorg. Een andere te onderscheiden reactie was: 'we maken het probleem niet groter dan het is', aandacht voor eengerelateerd geweld is onderdeel van het algemeen veiligheidsbeleid. De derde reactie die het vermelden waard is, is de bespiegeling waar de school de grens van de hulpverlening moet leggen. Het stellen van de vraag is daarbij ook het geven van een antwoord: men wil een grens stellen aan betrokkenheid bij dit soort problemen.

Vervolgens is ook gevraagd waar de instelling of school behoefte aan zou kunnen hebben. De meesten hebben hier geen antwoord gegeven, ook al omdat een belangrijk deel te kennen gaf dat er geen probleem is. Ongeveer een vijfde van de instellingen en scholen geeft echter wel aan dat er behoefte is aan aanvullend materiaal. Het gaat dan vooral om goede informatie (brochure), een protocol Eengerelateerd geweld, kennis van de cultuur, een checklist vroegsignalering, professionalisering en kennis van signalering.

Deze vraag ontlokte bij een enkeling ook een opmerkelijk antwoord uit. 'Bij bepaalde [externe] instellingen zit een hele formele kant, waardoor hulp soms doodloopt.

Soms zijn er wachtlijsten waardoor je niet verder komt. De vraag is: waar houdt hulp van school op? Als een leerling ergens niet verder geholpen wordt (door bureaucratie), laat je een leerling toch niet los."

Hoofdstuk 5 – Uitkomsten van de expertmeeting

Op 10 april is een expertmeeting georganiseerd waar is gesproken over de eerste resultaten van het onderzoek, maar meer nog over de manier waarop de omgeving van de school (bureaus en ondersteuning) zou moeten omgaan met vragen en behoeften van scholen en instellingen. Voor de bijeenkomsten zijn vertegenwoordigers van landelijke instellingen uitgenodigd. Een week van te voren is de experts een korte toelichting op het onderzoek en een aantal vragen toegestuurd. Er is een korte samenvatting gegeven van de uitkomsten van de eerste indrukken van de gesprekken. De vragen luiden:

A. Kunt u de bevindingen uit de gesprekken met de scholen en instellingen herkennen? Hoe kijkt u tegen de rol van de school binnen het vraagstuk eengerelateerd geweld?

B. Aanvullende vragen zijn:

1. Is er voldoende aanleiding voor specifieke aandacht voor eengerelateerd geweld in de verschillende veiligheidsprojecten?
2. Is er voldoende kennis over eengerelateerd geweld bij de instellingen (ondersteuners en scholen)?
3. Welke rol moeten scholen en ROC's hebben bij de bestrijding van eengerelateerd geweld en welke rol juist niet?
4. Is de ondersteuningsstructuur voor veiligheid en eengerelateerd geweld voldoende deskundig, transparant en toereikend?
5. Wat zijn goede manieren om eengerelateerd geweld op de agenda van de school te krijgen?
6. Krijgen scholen en instellingen voldoende professionele steun van de ondersteuningsdiensten (inclusief de gespecialiseerde instellingen)?
7. Op wie zou aandacht voor eengerelateerd geweld binnen de school zich primair moeten richten? Weerbaarheid van de leerling, kennis over het onderwerp onder alle docenten en mentoren of onder een kleine groep experts?

Tijdens de discussie kwam het volgende aan de orde.

De aanwezigen kunnen zich herkennen in de genoemde indrukken, waar het gaat om het vóórkomen van eengerelateerd geweld en de houding van scholen om hiermee om te gaan. Tegelijk ziet men ook de worsteling van scholen en instellingen om zaken waarin eengerelateerd geweld een rol speelt, op een goede manier te behandelen.

De aandacht voor veiligheid op scholen is nog vrij jong. Uit een eerder hoofdstuk bleek al dat veiligheid op school pas vanaf 1995 een agendapunt is en dat vanaf 2004 meer is geïnvesteerd in de aanpak. Bij scholen speelt altijd de afweging of openlijke aandacht voor veiligheid geen leerlingen en ouders zal afschrikken – het imago van de school in verband met de werving van nieuwe leerlingen is dan in het geding.

Scholen hebben nog steeds moeite een goed veiligheidsplan of beleid te maken. Er worden veel gespecialiseerde lespakketten geboden, maar het is verstandiger eerst naar de bredere context te kijken en dan vervolgens naar het aanbod.

5.1 Signalering

De noemer van eengerelateerd geweld zou niet te nauw geformuleerd moeten zijn. De werkdefinitie van Ferwerda en Van Leiden is op zich goed, maar sommigen hebben de neiging eengerelateerd geweld te vernauwen tot eerwraak, hetgeen ook Ferwerda niet wenselijk acht. De aanwezigen pleiten er voor om eengerelateerd geweld eerder te benoemen als grensoverschrijdend gedrag. Anderen spreken liever van eengerelateerde zaken. Het instellen van een project op een school onder de titel eengerelateerd geweld heeft ook een afschrikwekkend effect en zal eerder de medewerking van verschillende betrokkenen ontmoedigen. Het is dus verstandig hierin een open benadering te hanteren, zowel wat betreft werkwijze als ook wat betreft benoeming en labeling van problemen.

De aanwezigen vragen aandacht voor de positie van de leerkracht. Is de leerkracht aan de orde geweest in de gesprekken? De gesprekken hebben voornamelijk plaatsgevonden met de zorgcoördinatoren, veiligheidscoördinatoren leerlingbegeleiders. De positie van de leerkracht is daarbij impliciet en expliciet aan de orde geweest, vooral waar het signaleren van problemen betrof en het doorspreken van het leerlingzorgsysteem.

De aanwezigen vragen aandacht voor het functioneren van de keten. Die keten is voortdurend in ontwikkeling en kan van plaats tot plaats ook verschillen, omdat het in de praktijk ook afhankelijk is van de mensen die in die keten een rol vervullen. De keten blijft op sommige plaatsen zwakke schakels bevatten. Bij de komst van de schoolmaatschappelijk werkers, waar de laatste jaren fors op is ingezet, zijn ook kanttekeningen te plaatsen. Zo blijkt uit eigen waarnemingen dat (school)maatschappelijk werkers de neiging kunnen hebben om een leerling met een probleem naar zich toe te trekken. Men cultiveert als het ware het probleem en wil het zelf gaan oplossen met de leerling. De rol van de schoolmaatschappelijk werker zou echter meer afstandelijk moeten zijn: signaleren en doorverwijzen ligt dan meer voor de hand. Wat dat betreft wordt ook gesteld dat de schoolmaatschappelijk werker soms onvoldoende geschoold is voor de taak. Bij schoolmaatschappelijk werkers zou meer aandacht moeten zijn voor gesprekstechnieken en adequate dossieropbouw.

Uit het onderzoek bleek onder andere dat scholen veel steun onttelen aan de lokale en regionale en meer gespecialiseerde instellingen. Deze kunnen zowel informatie als advies bieden, op maat, met meer continuïteit en responsiviteit. De landelijke instellingen zijn goed om een onderwerp te agenderen en eerste initiatieven te nemen.

Deze waarneming wordt door de deelnemers onderschreven. Landelijke instellingen zijn goed om een onderwerp uit te diepen, te ontwikkelen, en goede voorbeelden te verzamelen. De zogenaamde *early innovators* kunnen echter ook lokaal zitten en buiten het zichtveld van de landelijke ondersteuners vallen. Bij de ondersteuning van veiligheidsbeleid en beleid van eengerelateerd geweld is het belangrijk dat niet voorbij wordt gegaan aan de ondersteuners van het lokale en regionale niveau. Wat betreft de implementatie van maatregelen geldt ook dat een *topdown* implementatie niet de voorkeur heeft. Er zijn heel veel verschillen tussen scholen en instellingen. Eigenlijk moet je meer op maat kijken wat de school nodig heeft en op basis daarvan een aanpak maken. Bij het verplicht stellen van het maken van een veiligheidsplan door de instelling of school kunnen door de aanwezigen ook kanttekeningen worden geplaatst. Het

hebben van een plan garandeert namelijk nog niet dat er werkelijk wat aan veiligheid en zorg wordt gedaan. Scholen zijn van huis uit geen plannenschrijvers en beleidsmakers; een plan zegt niet veel over de werkelijke aandacht voor veiligheid. Daarnaast zijn sommige scholen groot en een onderdeel van een groter schoolbestuur of een bovenschoolse directie. De afstand tussen de werkvloeren die bovenschoolse directie is soms erg groot. Plannen van een hoger niveau (bijvoorbeeld bovenschools niveau) worden door de locaties niet altijd werkelijk doorleefd en staan soms ook wat ver van de praktijk af.

Er is wat dit betreft een belangrijk verschil tussen het informele en formele veiligheidsbeleid. In de gesprekken kostte het soms moeite om de verschillende initiatieven die er al zijn op het gebied van veiligheid te benoemen. Dit zou je ook de *tacit knowledge* van de school kunnen noemen: het is al zo gewoon, dat men het niet als een ABC kan opnoemen. Bij doorvragen blijken scholen dan vaak al verschillende initiatieven te ontwikkelen op het gebied van veiligheid en ook protocollen te hebben voor bepaalde voorvallen, maar het staat niet overzichtelijk in een plan of een beleidsdocument. De meeste scholen hebben wel een degelijke zorgstructuur waarbinnen alle leerlingen in beeld zijn en signalen worden opgepikt. Dit wordt niet meer als een onderdeel van het veiligheidsbeleid gezien, omdat het zo ‘gewoon’ is.

Wat betreft de signalering en de benoeming van het probleem eengerelateerd geweld zou men niet te snel het etiket eengerelateerd geweld moeten hanteren. Bij signalering spelen eigenlijk twee uiterste gedragsvarianten. Enerzijds zijn er de ontkenners: dat is ‘exotisch’ en anderzijds de ‘redders’. De ontkenners spreken wellicht voor zich, de redders hebben zich er te veel in verdiept en zien overal door de cultureel bepaald geweld en willen betrokkenen redden. Het pleidooi is dat men niet te snel naar eengerelateerd geweld zou moeten kijken als verklarend en ordenend signaleringskenmerk, maar meer aandacht zou moeten hebben voor a-typische zaken. Het blijft dan gaan om grensoverschrijdend gedrag en het beperken van de keuzevrijheid vooral op de zogenaamde ‘kruispunten van het leven’.

De aanwezigen benadrukken opnieuw dat aandacht voor eengerelateerd beter een onderdeel kan zijn van algemeen veiligheidsbeleid en niet expliciet benoemd moet worden als apart beleid tegen eengerelateerd geweld. Wel is binnen dat algemene beleid aandacht nodig voor eengerelateerd geweld..

5.2 Preventie

Een belangrijke vraag is wel op welke wijze de scholen en instellingen het beste kunnen worden ondersteund en hoe de signalering-, verwijzing- en preventie systematiek zou moeten werken. Het wordt belangrijk gevonden dat de school en instelling een open klimaat heeft als het om veiligheid gaat. Dat is min of meer een voorwaarde.

Deskundigheidsbevordering zou zich volgens de betrokkenen op alle niveaus moeten richten. Docenten zouden iets meer van de signalen moeten afweten, zorgcoördinatoren meer over de interpretatiemogelijkheden en verder in de keten, richting het ZAT zou de deskundigheid verder moeten toenemen. Bij de deskundigheidsbevordering zou eer echter niet het hoofdthema moeten zijn.

Gegeven de voorgaande discussie wordt het niet zinvol geacht om een massale cursus of nascholing voor docenten te gaan organiseren over ‘signalen van eengerelateerd geweld’. Dat

zou juist weer topdown zijn. Een belangrijke kanttekening is bovendien dat het duidelijk signaleren van eer heel ingewikkeld is.

Belangrijk is een open klimaat en een integraal zorgsysteem. Bij het maatschappelijk werk zou meer deskundigheid moeten zijn over de signalen van (potentieel) eengerelateerd geweld en de culturele achtergronden en die kennis kan worden ingebracht in het ZAT.

De landelijke cijfers over eengerelateerd geweld zijn onduidelijk. De cijfers worden door media en politiek ook verkeerd gebruikt, bijvoorbeeld door extrapolatie van een aantal incidenten. Daardoor is al gauw sprake van een grove overschatting van het probleem. De een meet klassieke eermoorden (in enge zin), de ander eengerelateerd geweld (in brede zin). In Rotterdam werden afgelopen jaar 109 zaken van eengerelateerd geweld geregistreerd. Andere steden doen vergelijkbare schattingen op jaarbasis. Het is belangrijk dat het fenomeen wordt gezien binnen een breder veiligheidsvraagstuk. Als het gaat om beperking van vrijheden en beïnvloeding van keuzes dan zouden ook vergelijkingen kunnen worden gemaakt met de streng christelijke groepen in de Nederlandse samenleving.

Volgens de deelnemers is het zaak om de docent meer gereedschappen te geven om met deze vraagstukken om te gaan. Dat kan overigens per opleiding verschillend zijn.

Een belangrijk aangrijpingspunt is nu het actief burgerschap, dat sinds twee jaar verplicht onderwerp is in verschillende sectoren van het onderwijs. Aandacht voor actief burgerschap zou op maat moeten worden aangeboden, maar in de regio breed aanwezig moeten zijn.

Eengerelateerd geweld wordt ten onrechte gezien als een emancipatievraagstuk van meisjes; wat dat betreft moeten jongens positief benaderd worden. Men pleit er voor dat de school het op een eigen manier en plek kan geven, op maat van de school en de leerlingbevolking.

Opvallend is dat de aanwezigen menen dat er voldoende instellingen zijn en dat er ook voldoende kennis is. Het onderwerp dient volgens aanwezigen echter meer op de agenda van de verschillende actoren te komen. Daarbij wordt benadrukt dat het dan begint bij bijvoorbeeld het College van bestuur (CvB) van de scholen. Als het CvB een onderwerp niet steunt, komt het ook niet op de werkvloer.

De actuele aandacht voor eer wordt ook als een kans gezien. Het is een kans om sociale veiligheid in de school en instelling weer op de agenda van de school te plaatsen.

Er dienen geen extra activiteiten en initiatieven van de school te worden gevraagd. Bij de preventie gaat het in eerste instantie ook niet om de docenten, maar meer om het goed functioneren van de zorgstructuur. Het aansluiten van de interne zorgstructuur bij de lokale en regionale zorginfrastructuur is van belang. Lokale variatie moet daarbij mogelijk zijn. Wel is het belangrijk dat daarbij duidelijk is wie de probleemeigenaar in zich voordoende gevallen is. Een brede aanpak van het veiligheidsbeleid heeft de voorkeur. Verschillende aspecten (seksuele intimidatie, geweld, loverboys, huiselijk geweld en eengerelateerd geweld) zijn daar onderdeel van.

Professor dr. T. Mooij kon niet aanwezig zijn bij de expertmeeting, maar heeft wel schriftelijk een reactie gegeven. Hij heeft op grote schaal en al langere tijd kwantitatief onderzoek gedaan naar veiligheid en prosociaal gedrag op scholen en kan vanuit die positie ook een reactie geven.

In de sociale veiligheidsmonitor van het ITS worden bij leidinggevenden, docenten, onderwijsondersteunend personeel, en leerlingen diverse soorten veiligheidskenmerken gemeten via internet. De meting betreft vooral indicatoren van het sociale veiligheidsbeleid van een school of locatie en de hierbij passende maatregelen, diverse ervaringen met (on)veilig gedrag en varianten van geweld, en verschillende achtergrondkenmerken. In opdracht van het ministerie van OC&W is deze monitor begin 2006 en begin 2008 bij circa 88.000 respondenten in het voortgezet (speciaal) onderwijs afgenomen. Tevens is in 2007 ten behoeve van de Commissie Gelijke Behandeling een secundaire analyse verricht (zie Mooij, T. (2007). *Discriminatie in en rond school: Rapport en bijlagen*. Nijmegen: ITS/RU). Resultaten uit deze secundaire analyse op gegevens uit 2006 verwijzen naar 'eengerelateerd geweld', met name warmer sprake is van het zich niet thuisvoelen in Nederland (dat wil zeggen: 'allochtoon zijn').

Leerlingen

In de onderzoeksresultaten van 2006 is in het algemeen sprake van een relatief breed palet aan motieven bij elke geweldsvariant. Dit suggereert dat het niet zozeer gaat om het actuele motief, maar om het uitoefenen van geweld of macht in het kader van sociale interactie tussen leerlingen onderling, leerlingen en docenten, leerlingen en onderwijsondersteunend personeel, en leerlingen en familieleden van leerlingen. Zo is er bijvoorbeeld bij verbaal geweld een duidelijke overeenstemming in spreiding van gehanteerde motieven voor geweld tussen enerzijds leerlingen die slachtoffer zijn en anderzijds leerlingen die dader zijn. Relatief opvallend is dat leerlingen die zich in Nederland niet thuisvoelen, vaak aangeven slachtoffer te zijn van discriminatie en verbaal geweld vanwege familieleden van leerlingen. Ten aanzien van materieel geweld is ook het zich in Nederland niet thuisvoelen van groot belang (naast de relevantie van lager onderwijstype, ouder zijn, en jongen zijn). Hier zijn leerlingen ook relatief vaak slachtoffer van discriminatie en geweld vanwege familieleden. Licht lichamelijk geweld wordt gekenmerkt door een veelheid van motieven bij het slachtoffer zijn, dader zijn, en getuige zijn tussen leerlingen. Hier is opvallend dat godsdienstige leerlingen zich relatief vaak slachtoffer voelen van discriminatie en geweld vanwege docenten; leerlingen die zich in Nederland niet thuis voelen, ervaren vaker discriminatie en geweld vanwege familieleden van leerlingen; leerlingen die zich in Nederland niet thuis voelen, en godsdienstige leerlingen, nemen vaker discriminatie en geweld waar ten opzichte van onderwijsondersteunend personeel. Leerlingen die ouder zijn rapporteren vaak dat zij om diverse redenen licht lichamelijk geweld gebruiken tegen familieleden van leerlingen. Met discriminatie via grof lichamelijk geweld hebben vooral jongens en leerlingen in lagere onderwijstypen van doen. Wat betreft discriminatie en seksueel geweld zijn slachtoffers vooral te vinden bij leerlingen die ouder zijn, jongens, leerlingen die zich niet thuis voelen in Nederland, en leerlingen die een lager onderwijstype bezoeken.

Docenten en onderwijsondersteunend personeel

Docenten en onderwijsondersteunend personeel zijn relatief het vaakst slachtoffer van diverse vormen van geweld van leerlingen en minder van dat van mededocenten, overig personeel, of

familieleden van leerlingen. Dit geweld hangt samen met het homoseksueel / lesbisch of biseksueel zijn, zich niet het meest thuisvoelen in Nederland, en op diverse wijzen met leeftijd en geslacht. In duidelijk grotere mate zijn docenten en overig personeel getuige van geweld ten opzichte van leerlingen. Dit hangt samen met de personeelskenmerken: werkzaam zijn in een lager onderwijstype, homoseksueel / lesbisch of biseksueel zijn, werkzaam zijn in een grote stad, niet godsdienstig zijn, zich niet thuisvoelen in Nederland, en jonger zijn. Met name het personeel dat zich in Nederland niet het meest thuisvoelt, is getuige van geweld ten opzichte van mededocenten en overig schoolpersoneel.

Conclusies

In dit onderzoek is op 26 scholen voor voortgezet onderwijs en veertien ROCs nagevraagd of eergerelateerd geweld zich de laatste drie jaar heeft voorgedaan en of de school preventieve en andere maatregelen neemt om met eergerelateerd geweld om te gaan. De scholen zijn gekozen op basis van de gemengde populatie van de leerlingen. Het gaat om scholen in vijftien grote en middelgrote steden. De meeste vraaggesprekken hebben met de zorgcoördinator plaatsgevonden, maar vaak was ook de veiligheidscoördinator of iemand van het managementteam aanwezig. Aanvullend op de vraaggesprekken met de scholen en instellingen heeft op 10 april 2008 een expertmeeting plaatsgevonden over de ondersteuningsvraag van het onderwijs.

1. *Het vóórkomen van eergerelateerd geweld.*

Eergerelateerd geweld komt zeker voor, maar er is ook een substantieel aantal scholen dat zegt dat het niet voorkomt. Van de veertig geïnterviewde scholen hebben er 24 aangegeven dat eergerelateerd geweld de laatste jaren is voorgekomen. Het betreft meestal voorvallen die de betrokkenen duidelijk voor de geest staan, bijvoorbeeld omdat ze geëscaleerd zijn of veel ophef veroorzaakten. Bij doorvragen bleek dat er meer voorvallen te melden zijn, maar dat deze niet altijd leiden tot actie of interventie. Er is een *dark number*. Ten eerste ontbreekt het scholen aan de kennis en inzichten om de signalen op een adequate wijze te duiden, ten tweede voelen scholen zich niet de aangewezen instantie om daadwerkelijk actie te ondernemen.

2. *Specifiek en algemeen zorg- en veiligheidsbeleid.*

Aan het begin van ieder gesprek is de definitie van Ferwerda en Van Leiden (2005) voorgelegd. De definitie was ook opgenomen in de vragenlijst die van te voren is toegestuurd. Hoewel de definitie duidelijk lijkt, laat deze toch veel ruimte voor eigen interpretatie. Wat de ene school eergerelateerd geweld noemt, noemt de andere school geen eergerelateerd geweld. Sommigen hebben het al snel over eerwraak, terwijl Ferwerda en Van Leiden daar afstand van nemen. Bij de scholen kan ook goed verdedigd worden dat het gaat om eergerelateerd gedrag of eergerelateerde zaken. Een enkele school constateert dat leerlingen soms een kort lontje op het gebied van eer hebben.

In de expertmeeting werd er voor gewaarschuwd niet elk incident meteen als eergerelateerd geweld te duiden, omdat eer niet altijd in het spel is. De expertgroep gaf ook aan dat het goed is als scholen in hun *reguliere* beleid opnemen dat ze specifieke handvatten aanbieden voor de aanpak van eergerelateerd geweld. Scholen vinden het minder gepast om separaat beleid tegen eergerelateerd geweld te ontwikkelen, en achten het meer gepast het onderwerp een plek te geven in het reguliere zorg- en veiligheidsbeleid. Binnen dit reguliere beleid vinden we ook aandacht voor onder andere loverboys, huiselijk geweld, drank en drugspreventie, preventie seksuele intimidatie.

Het lijkt er op dat scholen die bijna alleen bestaan uit allochtone jongeren, minder interesse hebben in het onderwerp. Culturele verschillen zijn hier zó aan de orde van de dag dat het onmogelijk is om met iedere etnische groep rekening te houden. Scholen met een populatie die

voor de helft of minder uit allochtone leerlingen bestaat, staan meer open voor intercultureel onderwijsachtige dingen en cultuurspecifieke aanpakken.

3. Verdeelde aandacht voor eengerelateerd geweld en veiligheid.

Van scholen wordt gevraagd beleid te maken op het gebied van zorg en veiligheid (in ieder geval via de Kwaliteitswet en de Arbo-wet). Er zijn echter nauwelijks scholen die specifiek beleid voeren voor eengerelateerd geweld. Wel zijn er veel scholen die er 'iets' aan doen. Bij doorvragen blijkt dat scholen op veel verschillende manieren werken aan veiligheid en zorg, door een zorgstructuur, en door allerlei kleinere projecten op het gebied van veiligheid. De samenhang tussen deze verschillende projecten wordt echter niet bewust ervaren.

Scholen hebben dan wel geen expliciet beleid voor eengerelateerd geweld, maar zij brengen signalen die de leerlingen afgeven onder bij het algemeen veiligheidsbeleid en het zorgsysteem. De aandacht voor eengerelateerd geweld in scholen is nog versnipperd. Hoewel de experts aangaven dat er genoeg informatie en kennis voorhanden is, is dit bij de scholen nog niet altijd bekend. Dit is ook een eigen verantwoordelijkheid van de scholen. Een professionele school hecht aan een kwalitatief goed zorg- en veiligheidsbeleid en een goed dossier over eengerelateerd geweld hoort daar bij.

Het beleidsvoerend vermogen van scholen en instellingen op het gebied van veiligheid en zorg vraagt nog wel aandacht. Veel scholen steunen op een informele zorg- en veiligheidsorganisatie. Een overzicht van de verschillende veiligheidsmaatregelen, kwam vaak pas na enig doorvragen tot stand. De meerwaarde van een beleidsplan wordt door scholen niet altijd onderschreven en wordt soms alleen onder druk van de inspectie opgesteld. Voor scholen met meer dan 500 leerlingen geeft dat eigenlijk wel te denken, omdat er op het gebied van zorg en veiligheid veel kan spelen; bovendien gaat het niet alleen om geweld, maar ook om pesten, gedragsregels, loverboys, huiselijke geweld, seksuele intimidatie en dus ook eengerelateerd geweld: dat zijn alle heel verschillende aspecten van veiligheid. In die situaties is het goed om een visie, doelstellingen en alle maatregelen en protocollen, de relaties met externen (de politie bijvoorbeeld), inclusief een sociale kaart te bundelen in een overzichtelijk (beleids)plan. Eengerelateerd geweld kan zich aandienen in complexe vraagstukken met dubbele bodems en het is dan ook de vraag of de school zelf zorg moet gaan bieden, omdat het expertise en inzicht vraagt van de hulpverlener.

4. Veel mogelijkheden voor het behandelen van het onderwerp in het onderwijs.

Binnen het onderwijs zijn veel verschillende lessen geschikt om iets met het thema te doen, zoals in de mentorlessen, binnen veiligheidsprojecten en ook binnen actief burgerschap. Ook als inhoudelijk onderwerp kan het onderwerp in het beroepsonderwijs aan de orde komen. Echter: veel scholen geloven niet in de preventieve aanpak van eengerelateerd geweld. Het thema is niet erg populair. Scholen branden er liever hun vingers niet aan. Er zijn bovendien veel concurrerende onderwerpen voor de school zoals alcohol en drugspreventie, loverboys, huiselijk geweld en andere onderwerpen.

5. Bewust kiezen voor de aandacht voor eengerelateerd geweld op school.

De scholen die er niets aan doen, kunnen in twee groepen verdeeld worden: 1. scholen die geen aanleiding zien omdat het niet voorkomt en 2. scholen die vinden dat dit geen taak van de school is/dat het onderwerp te precair is.

Bij de scholen en instellingen speelt een onderliggende variatie in attitude ten aanzien van de preventie en zorgaanpak voor leerlingen. Er zijn scholen die een meer leerlinggeoriënteerde benadering hanteren, onderwijs en zorg worden als één gezien. Deze scholen zullen ook meer zorgfunctionarissen (orthopedagogen, maatschappelijk werk, et cetera) binnen de school aantrekken. Daarnaast zijn er scholen die vinden dat alles wat met zorg te maken heeft, zo snel mogelijk moet worden verwezen naar deskundigen buiten de school. Dit zijn de meer vakgeoriënteerde scholen. Dit onderscheid blijkt duidelijk in de praktijk. VMBO's zijn in de regel meer leerlinggeoriënteerd, VWO's zijn in de regel meer vakgeoriënteerd.

6. Signaleren en handelen vinden scholen ingewikkeld.

Voorts is het gepast om bij de constatering 'dat het op school weinig voorkomt' wel een paar kanttekeningen te plaatsen.

- a. Het benoemen van signalen van eengerelateerd geweld vinden scholen niet makkelijk (zorgcoördinatoren noemen bijna geen enkele keer dezelfde signalen van eengerelateerd geweld als daar om gevraagd wordt) en het is de vraag of docenten daar voldoende kennis van hebben (hier speelt ook of de persoon van de mentor/docent voldoende gevoeligheid toont voor die signalen)
- b. Docenten hebben soms ook vrees voor inmenging in eengerelateerde zaken want 'je weet niet waar je in roert'. Men is bang dat inmenging schade berokkent. Het is geen gebrek aan betrokkenheid.
- c. De school wil geen partij worden in een eengerelateerde zaak en vindt dat eengerelateerd geweld van een partij buiten de school komt.
- d. Als er wordt gevraagd naar verhalen en signalen over eengerelateerd gedrag dan melden scholen in alle openheid dat dit zich wel meer voordoet en dat men niet altijd zicht heeft op wat zich voordoet.

7. De signalen van eengerelateerd geweld en gedrag zijn niet eenduidig.

Signaleren van kenmerken die op eengerelateerd geweld kunnen duiden, vinden scholen nog moeilijk. Dit is ook ingewikkeld. De belangrijkste taak van de school is de signalen te herkennen en vervolgens door te verwijzen. Veel scholen hameren erop dat het juist van belang is niet zélf aan de slag te gaan met dit soort gevaarlijke, explosieve situaties. Het is dan ook van belang dat scholen meer kennis van signalen van eengerelateerd geweld ontwikkelen. Gelukkig zijn er ook scholen die er duidelijk over zijn dat je als docent/mentor vooral goed moet weten wat je niét moet doen als er eengerelateerd geweld in het spel is: je kunt als school grote fouten maken die desastreus kunnen zijn. Ouders betrekken is één zo'n fout.

8. Meer aandacht voor eengerelateerd geweld in ZATs is nodig.

Wat betreft de aandacht voor zorg en veiligheid in de scholen blijkt dat scholen ofwel een informeel, maar vaak ook een formeel werkend systeem hebben. Er is frequent intern overleg over de ontwikkeling van de leerlingen en als er overstijgende problemen zijn, dan worden deze in het ZAT besproken. Bijna alle scholen hebben een ZAT. Vooralsnog komt eengerelateerd

geweld niet vaak aan de orde binnen de ZAT's. Omdat de ROC's bijna allemaal aangeven dat eengerelateerd geweld voorkomt, is dit een zorgelijk feit. Dit punt wordt nog eens versterkt door de constatering dat er weliswaar scholen zijn die zeggen dat het nauwelijks voorkomt, maar dat dit niet zonder meer kan worden aangenomen. Scholen zouden aangemoedigd kunnen worden de kennis over eengerelateerd geweld binnen het ZAT te versterken, inclusief het gegeven dat eengerelateerd geweld onder de schoolpopulatie voorkomt.

Er zijn veel contacten met buitenschoolse instellingen voor de zorg. Wat betreft ondersteuning op het gebied van eengerelateerd en in bredere zin geweld, wordt positief gesproken over de mogelijkheden van de regionale ondersteuningsinstellingen. Zij kunnen adequaat en op maat ondersteuning en voorlichting bieden. De landelijke ondersteuningsinstellingen zijn bij de scholen eigenlijk niet in beeld, behalve de MBO-raad die voor de ROC's informatie biedt via het platform Veiligheid in de BVE-sector. ROC's hebben ook meer contacten met de lokale vertegenwoordigers of sleutelpersonen van de allochtone gemeenschappen.

9. Scholen verschillen van mening over de taakopvatting van de school.

Als het gaat om het ontwikkelen van meer aandacht voor eengerelateerd geweld op scholen dan blijkt dat de meeste scholen dit niet opportuun vinden. Ten eerste omdat eengerelateerd geweld zich niet voordoet op de school, ten tweede omdat er andere meer indringende problemen zijn met leerlingen, die meer aandacht vragen. Voorts speelt ook de afweging dat men door het benoemen van het probleem ook meer aandacht genereert voor eengerelateerd geweld en dat wordt ook niet wenselijk geacht door de scholen.

Als er meer aandacht voor eengerelateerd geweld zou moeten komen voor scholen, dan wordt een landelijke *topdown* voorlichtingscampagne met massale scholingen niet wenselijk geacht, daarvoor zijn de verschillen tussen de scholen ook te groot. Veel belangrijker is dat scholen op maat en naar behoefte gebruik kunnen maken van een scholings- en informatieaanbod, dat bij voorkeur in de regio en op maat wordt aangeboden. De meerwaarde van de regionale deskundige ondersteuningsinstellingen zou moeten worden onderkend bij beleidsintensiveringen.

10. Duidelijke (kennis)verantwoordelijkheden voor eengerelateerd geweld in de school is nodig.

De zorgadviesteams hebben een steeds grotere dekkingsgraad. De kennisverantwoordelijkheid voor eengerelateerde zaken en geweld binnen de zorgstructuur zou bij voorkeur aan moeten grijpen bij dit zorgadviesteam. Iemand binnen het ZAT, (bijvoorbeeld de maatschappelijk werker of de vertrouwenspersoon) zou geschoold kunnen worden in kenmerken en signalen van eengerelateerd geweld. Deze kennis kunnen zij delen in het ZAT. Ook zorgcoördinatoren dienen op de hoogte te zijn van de kenmerken en signalen, en met name ook van wat zij wel en niet moeten doen bij interventies. Dit blijkt zelfs voor de politie ingewikkeld (zie Janssen, 2006).

Hierbij moet worden opgemerkt dat de oplossing voor eengerelateerd geweld niet uitsluitend bij scholen moet worden gezocht. Beter signaleren en professioneel handelen zijn in feite slechts een onderdeel van de oplossing. Scholen zijn onderdeel van een keten waarin ook andere instellingen een taak en rol vervullen.

Literatuur

Broere, M., en M. van der Vegt (2000). *Veiligheid en geweld in de bve-sector, tijd voor beleid*. Den Bosch: CINOP en BVE-Raad

Dijke, A. van, L. Terpstra, en K. Westra (2006). *Ik ga er niet te diep op in. Professionals aan het woord over eer gerelateerd geweld in Friesland. Een raadpleging*. Vrouwenopvang Fryslân, Amsterdam: SWP

Ermers, R. (2007). *Eer en eerwraak. Definitie en analyse*. Amsterdam: Bulaag

Ferwerda, H. & I. van Leiden (2005). *Eerwraak of eervergelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*. Arnhem: Advies- en onderzoeksgroep Beke, in opdracht van WODC, ministerie van Justitie

Forum / Interventieteam Relationele druk en geweld (2006). *Wegwijzer eervergelateerd geweld*, Utrecht: Forum (wegwijzer en brochure)

Groot, G. de (2008). *Train de trainer. Omgaan met (seksueel) grensoverschrijdend gedrag op school; een handleiding voor professionals*. Fier!fryslân

Janssen, J. (2006). *Je eer of je leven?. Een verkenning van eerzaken voor politieambtenaren en andere professionals*. Elsevier overheid

Mooij, T. (1994). *Leerlinggeweld in het voortgezet onderwijs*, Nijmegen: ITS

Mooij, T. (2001). *Veilige scholen en (pro)sociaal gedrag, Evaluatie van de campagne 'De veilige school' in het voortgezet onderwijs*. Nijmegen: ITS / KU Nijmegen

Ministerie van Justitie (2005). *Startnotitie eervergelateerd geweld. Eindrapportage politie Haaglanden. Brief aan de TK*. 16 mei 2006, Den Haag: Justitie

Ministerie van Justitie (2007). *Tweede voortgangsrapportage van het programma eervergelateerd geweld*, TK, 2006-2007, 30 388, nr. 15

Ministerie van OCW (2004). *Plan van aanpak veiligheid in het onderwijs en de opvang van risicoleerlingen*, Den Haag: OC&W

Ministerie van OCW (2007). *Sociale veiligheid in en om onderwijsinstellingen*, VO/S&O/2007/47301, OC&W: Den Haag

- Bijlage 1: bloemlezing bronnen en monitoren Sociale veiligheid in en om het onderwijs
- Bijlage 2: Huidig veiligheidsbeleid en resultaten

- Bijlage 3: Aarsen, E. van & R. Hoffius, (2007). *Monitor sociale veiligheid in het onderwijs 2007*, PO en SO, Leiden: Research voor Beleid
- Bijlage 4: Veen, D. van, P. van der Steenhoven en T. Kuijvenhoven (2007). *Reboundvoorzieningen Voortgezet onderwijs 2006*, LCOJ-monitor, Utrecht

Neuvel, J. (2004). *Monitor sociale veiligheid in de BVE-sector 2004*, Den Bosch: CINOP

Studulski, F. & M. Hoogbergen (2002). *Veiligheid als voorwaarde. Werken aan een structureel veiligheidsbeleid op school 1995-2001*. Utrecht: Sardes.

Wonderen, R. van (2004). *Agressie en geweld in het onderwijs. Eindrapport*, Leiden: Research voor Beleid, in opdracht van OCW.

Lijst van afkortingen

- ACT – Advies en consultatieteam
- ADHD - Attention Deficit Hyperactivity Disorder
- AMK – Advies- en Meldpunt Kindermishandeling
- AOB – Algemene onderwijsbond
- APS – Algemeen Pedagogisch Studiecentrum
- ARBO - Arbeidsomstandigheden
- BOL – Beroepsopleidende Leerweg
- BBL – Beroepsbegeleidende leerweg
- BVE – Beroepsonderwijs en Volwassenen educatie
- CCV – Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid
- CJG – Centrum voor Jeugd en Gezin
- CvB – College van Bestuur
- C&SCO/RIPP – conflicthantering & sociale competentie in het onderwijs / responding in peaceful and positive ways
- CSV – Centrum voor School en Veiligheid
- DI&I - Directie Inburgering & Integratie
- GGD – Gemeentelijke gezondheidsdienst
- GGZ – Geestelijke gezondheidszorg
- GL – Gemengde leerweg
- HALT – Het Alternatief
- IRIS – Incidenten Registratie In School
- ISK – Internationale schakelklas
- KEG - Kernteam Eergerelateerd Geweld
- LOB – Loopbaan oriëntatie en begeleiding
- LWOO – Leerweg ondersteund onderwijs
- MBO – Middelbaar Beroepsonderwijs
- MBO-raad – Raad van het Middelbaarberoepsonderwijs
- NCOJ – Nederlands Centrum Onderwijs en Jeugdzorg
- NJi - Nederlandsjeugdinstituut
- OCW – Onderwijs, cultuur en wetenschap
- PDD-NOS – pervasive developmental disorder – not otherwise specified
- PO – Primair Onderwijs
- PRO – Praktijk onderwijs
- REC – Regionaal Expertise Centrum
- RMC – Regionale Meld en coördinatiefunctie
- ROC – Regionaal opleidingscentrum
- SBO – speciaal basisonderwijs
- SDV – sport, dienstverlening en veiligheid
- SOVA – Sociale vaardigheden
- TL - Theoretische Leerweg
- VIOS – Veiligheid in en om de school

- VO – Voortgezet Onderwijs
- VO-Raad – Raad van het voortgezet onderwijs
- VROM – Volkhuysvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu
- V(S)O – Voortgezet (Speciaal) Onderwijs
- WVO – Wet op het Voortgezet Onderwijs
- WWI – Wonen Wijken en Integratie
- ZAT – Zorg en advies team
- ZIOS – Zorg in en om de school
- ZMOK – Zeer Moeilijk Lerende Kinderen

Lijst van scholen en instellingen

Den Haag	Edith Stein College – mevrouw M. van Kalmthout ROC Mondriaan – mevrouw A. van der Mark Overbosch College – mevrouw Van der Brugge
Eindhoven	Stedelijk College – de heren Poldervaart en Smulders ROC Eindhoven – mevrouw F. Baudoin, mevrouw E. Cromsigt, de heer P van der Hurk Christiaan Huygens College – mevrouw Verwest
Arnhem	Gelders Mozaïek – de heren H. Doldersum en J. van der Meer ROC Rijn IJssel – de heer D. Mol Maarten van Rossem – de heer H. Van Zeeland
Den Bosch	Koning Willem I College – de heer H. Leermakers Hervion – de heer J. van den Berg Duhamel – mevrouw J. Coenen en mevr. Heijs
Leeuwarden	Piter Jelles Aldlân – mevrouw Thielen ROC Friese Poort – mevrouw J. Noordermeer en de heer D.J. van Dijk Piter Jelles Nylân – mevrouw M. van der Linde
Venlo	Blariacum College – mevrouw T. Schrambergen, mevrouw N. Ouassak College Den Hulster – de heren B. Aldewereld en A. Maoujoudi ROC Gilde opleidingen – mevrouw I. Litjes, mevrouw Van Bommel-Clermonts
Utrecht	Leidsche Rijn College – mevrouw. B. Kosterman ROC Midden Nederland – de heer M. Sini en mevrouw M. de Bruin Vader Rijn College – de heer S. Luitjes en de heer A. Karaca
Tilburg	ROC Midden Brabant – mevrouw H. van Oirschot 2College – mevrouw E. Schults Midden Brabant College – mevrouw I. van Geffen en de heer V. Denissen
Gouda	Kalsbeekcollege Woerden – mevrouw T. Bakker
Rotterdam	Albada College (Barendrecht) – mevrouw G. Philips City College Franciscus – mevrouw Stronkhorst Zuiderparkcollege – mevrouw I. Ruigrok
Almelo	CS Noordik – mevrouw N. Dronkert RK PIUSX – de heer O. Veehof

	ROC van Twente – mevrouw M. Gaemers, mevrouw R. Schoonen, de heer J. Tornij
Enschede	Stedelijk Lyceum – mevrouw V. Falkmann en de heer F. Rijnders Bonhoeffer College – mevrouw E. Riteco, mevrouw M. Kamp, mevrouw B. Jansen en mevrouw S. Postma
Roosendaal	ROC Zoomvliet – de heer J. van Ginderen Norbertus College – de heer K. Veermeeren
Almere	Buitenhout College – mevrouw J. Verhagen Oostvaarderscollege – mevrouw G. Kremer en mevrouw I. Nelom ROC Flevoland – mevrouw M. Cronie
Amsterdam	Nova College – de heer R. Spaargaren en de heer R. Bröring

Deelnemers aan de expertmeeting

- Linda Terpstra – Fier Fryslân
- Peter van der Linden - ministerie van VROM, , directie Inburgering en Integratie
- Marieke Weemaes – MBO-raad (platform veiligheid in de BVE)
- Janine Jansen – Politie Haaglanden
- Goverdine Philips – Albeda College Rotterdam
- Hilde Bakker – MOVISIE (voorheen Transact)
- Govert de Vor – CCV

Bijlagen

1. Vragenlijst inventarisatie eengerelateerd geweld
2. Veiligheidsbrief van OCW (2007)
3. Brief van OCW aan alle scholen over eengerelateerd geweld (2007)

1. Vragenlijst inventarisatie eengerelateerd geweld

Ieder interview wordt ingeleid met een kleine introductie.

Ferwerda en Van Leiden (2005)² geven de volgende werkdefinitie:

‘Eengerelateerd geweld is elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld, gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in een reactie op een (dreiging) van schending van de eer van een man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken’. Dit is ook de definitie die het ministerie van Justitie hanteert.³

De onderzoeksperiode betreft de schooljaren 2004/2005, 2005/2006 en 2006/2007.

Interviewer	
Datum	
Naam van de school	VO/ROC:
Geïnterviewde, functie, plaats in de organisatie	
Bent u bekend met het onderwerp, of relevant traject / project?	
Leerlingsamenstelling van de school / instelling	

1) Heeft zich in de periode 2004-2007 een (of meerdere) voorval(len) voorgedaan waarbij van eengerelateerd geweld sprake was?

Komt het voor? Is er een incident geweest of komt het vaker voor? Kunt u er iets over vertellen (welke groepen, jongens of meisjes,..)

BELEID VAN DE INSTELLING / SCHOOL

2) Is er in de periode 2004 – 2007 beleid op uw school (deze locatie) ten aanzien van eengerelateerd geweld?

Ja,

² idem; Ferwerda en Van Leiden kiezen voor eengerelateerd geweld in plaats van eerwraak, omdat eerwraak een te nauwe omschrijving is.

³ Volgens de VN komt eengerelateerd geweld voor in (delen) van Peru, Bangladesh, Argentinië, Haïti, Brazilië, Colombia, Ecuador, Egypte, Guatemala, Iran, Israël, Jordanië, Somalië, Sudan, Syrië, Libanon, Turkije, Venezuela, India, Pakistan, Afghanistan en Marokko. (in: Ferwerda & Van Leiden, 2005, p. 15).

Let op: is er voldoende expliciete aandacht voor het onderwerp, of wordt het onderwerp (in het antwoord) ‘meegenomen’ in het veiligheidsbeleid?

Nee, waarom niet?

3) Als er beleid is, waaruit bestaat dat beleid? Hoe lang bestaat het al? (nota, doelen, proces/uitvoering, evaluatie - is er een beleidscyclus. Wie is de doelgroep van het beleid? (mentoren, docenten, leerlingen, ouders...))

4) Kan het zijn dat de school / instelling wel beleid heeft, maar (nog) geen aandacht voor eegerelateerd geweld in de lessen? Of andersom: er is wel praktijk, maar geen beleid?

Wel beleid, geen praktijk
Wel praktijk, geen beleid

Wat is de reden daarvan?

5) Als er geen beleid is, is er dan sprake van aandacht op een andere manier? (incidentele projecten, informatieavonden, ‘toevallige’ aandacht voor het onderwerp in de maatschappijleerles door een bepaalde leerkracht, enz.)

6) Wat is het doel van het beleid/de projecten t.a.v eegerelateerd geweld? (bv. voorkomen van nieuwe incidenten, kennis vergroten van leerlingen over eegerelateerd geweld, beter herkennen van signalen door leerlingen en docenten, professionalisering van leerkrachten en mentoren, empowerment van de leerlingen, ...)

7) U zegt dat het beleid in (maand, jaar) is gestart. Wat was toen de aanleiding? (incident, signaleren dat het voorkomt, vermoedens dat het voorkomt, landelijke aandacht voor het onderwerp, OC&W-beleid...)

8) Worden eegerelateerde geweldsvoorvallen geregistreerd en hoe wordt dat gedaan?

Nee, er wordt niet geregistreerd. Waarom niet?

Ja, er wordt geregistreerd.
Hoe wordt er geregistreerd.
Wat wordt er mee gedaan?

9) Kunt u al iets zeggen over hoe succesvol het beleid t.a.v eergerelateerd geweld op uw school is? Waar blijkt dat uit?

--

AANDACHT IN DE LESSEN, BIJ LEERLINGEN EN OUDERS

10) Is er aandacht voor eergerelateerd geweld in de lessen?

Voorbeelden, zijn of is er:

- aandacht voor veiligheid,
- trainingen weerbaarheid, empowerment, zelfredzaamheid
- allochtonenproblematiek en geweld
- bespreken van de relatie tussen cultuur/religie en eergerelateerd geweld

Zo nee, waarom niet?

Zo ja, in welke lessen wordt er aandacht aan besteed en hoe?

11) Wordt er – naast de lessen – door mentoren/docenten ook informeel met leerlingen gesproken over het onderwerp eergerelateerd geweld?

- a. Ja (hoe vaak, wanneer?)
- b. Nee, omdat...

12) Onderhoudt de school contacten met ouders over eergerelateerd geweld?

- a. Ja (hoe vaak, wanneer?) Bv. Informele gesprekken met docenten/mentoren, voorlichtingsavonden,
- b. Nee, omdat...

13) Zijn leerlingen geïnteresseerd in het onderwerp? Zijn ze bereid er over te praten? Waarderen ze het beleid, de lessen, de projecten etc.? Vinden ze dat op uw school voldoende aandacht is voor het onderwerp?

--

14) Is er contact met ouders over eergerelateerd geweld?

Zijn ouders geïnteresseerd in het onderwerp?

Zijn ze bereid er over te praten?

Waarderen ze het beleid, de lessen, de projecten etc.?

Vinden ze dat op uw school voldoende aandacht is voor het onderwerp?

ROL MENTOREN & ZORGSTRUCTUUR

15) Zijn de mentoren betrokken bij de preventieve aanpak van eengerelateerd geweld?

Zo nee, waarom niet?
Zo ja, op welke manier?
Heeft de school ook een allochtone contactpersoon?

16) Is er tussen mentoren overleg over signalen die kunnen wijzen op eengerelateerd geweld?

Zo nee, waarom niet?
Zo ja, welke vorm heeft dat overleg?

17) Eengerelateerd geweld kan ook een onderwerp zijn dat bij de vertrouwenspersoon wordt besproken. Voor deze gesprekken geldt een geheimhoudingsplicht. In hoeverre acht u het aannemelijk dat eengerelateerd geweld onderwerp van gesprek is bij de vertrouwenspersoon?

<ul style="list-style-type: none">a. ik vermoed dat het vaak onderwerp van gesprek isb. ik vermoed dat het af en toe onderwerp van gesprek isc. ik vermoed dat het nooit of vrijwel nooit onderwerp van gesprek isd. Kan ik niet inschatten

18) Heeft u het idee dat leerkrachten, directie, mentoren en vertrouwenspersonen de signalen van eengerelateerd geweld goed interpreteren?

Ja / nee, wie doet dat wel, wie doet dat niet, en waarop baseert u dat idee?
Wat zouden volgens u signalen zijn die duiden op mogelijk eengerelateerd geweld? (doorvragen tot 3 signalen)

Aandacht voor eengerelateerd geweld vraagt een vergelijkbare houding van de school als aandacht voor huiselijk geweld.

19) Is er ook beleid op de school voor huiselijk geweld?

Nee, waarom niet?
Ja, waaruit bestaat dat beleid?

20) Heeft de school contact/afspraken met bijvoorbeeld de jeugdhulpverlening, leerplichtambtenaar, politie, welzijn) over de aanpak van eengerelateerd geweld?

Is er een sociale kaart?

<p>Wat zijn belangrijke instellingen voor de school op de sociale kaart?</p> <p>Speelt de leerling-kaart een belangrijke rol?</p>
<p>Welke contacten en afspraken heeft men met instellingen en met wie?</p>
<p>Neemt de school deel aan een zorgadviesteam?</p> <p>Ja / nee</p>
<p>Zo ja, is eengerelateerd geweld een onderwerp van gesprek in het Zorgadviesteam?</p> <p>Ja, nee, met reden.....</p>

21) Neemt de school deel aan ondersteunende maatregelen van het landelijk niveau of gemeentelijk niveau?

<p>Landelijk, bijvoorbeeld</p> <ul style="list-style-type: none"> - Centrum voor school en veiligheid - Versterking toezicht inspectie - ZIOS - NJI - MBO-raad - Forum
<p>Gemeentelijk, bijvoorbeeld</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lokale gemeentelijke veiligheidsprojecten - ...

22) In hoeverre houdt de school contacten met sleutelpersonen (bijvoorbeeld imams) in de lokale gemeenschap over eengerelateerd geweld?

<p>Er zijn geen contacten met de sleutelpersonen. Waarom niet?</p>
<p>Ja, er zijn contacten. Wat is de doelstelling en wat is de frequentie van de contacten?</p>

23) Wordt er door de school geïnvesteerd in deskundigheidsbevordering van mentoren of het onderwijzend personeel op het gebied van eengerelateerd of huiselijk geweld)?

<p>Zo nee, waarom niet?</p>
<p>Zo ja, waaruit bestaat de deskundigheidsbevordering?</p>

24) Als de school weinig tot geen aandacht geeft aan het onderwerp eengerelateerd geweld, welke belemmeringen worden hier dan voor benoemd?

Oorzaken / belemmeringen:

- Schroom / verlegenheid over het onderwerp
- Niet weten hoe het aan te pakken (deskundigheid)
- Ondersteuning slecht te vinden
- Te weinig uren
-

Waar is behoefte aan?

25) Heeft u aanvullende opmerkingen over het onderwerp of over het interview?

De voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Den Haag
16 november 2007

Ons kenmerk
VO/S&O/2007/47301

Onderwerp	Bijlage(n)
Sociale veiligheid in en om onderwijsinstellingen	4

Veiligheid is een essentiële randvoorwaarde voor kwalitatief goed onderwijs, dat alles uit leerlingen en studenten haalt wat erin zit. De jongeren zelf, hun ouders, scholen, gemeente, politie en alle andere netwerkpartners in onze jeugdvoorzieningen moeten elk hun eigen verantwoordelijkheid nemen om die veiligheid te waarborgen en de oorzaken van onveiligheid samen met succes aan te pakken. De oorzaken kunnen liggen in de opvoeding, aanleg, thuissituatie, schoolklimaat en leefomgeving van de jongeren. Ik werk bij de aanpak van het onderwijsveiligheidsbeleid nauw samen met de andere OCW-bewindslieden en de ministers van Justitie, van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en voor Jeugd en Gezin. Ik zend u deze brief dan ook mede namens deze bewindspersonen toe.

Scholen zijn onderdeel van de samenleving. Een samenleving die zich in toenemende mate zorgen maakt over opvoedingsonmacht, gedragsproblemen, vervagende waarden en normen en toenemende uitingen van geweld. Als er één plek is waar maatschappelijke problemen elke dag binnenkomen, dan is het de school. De school vrijwaren van maatschappelijke problemen is niet mogelijk. Dit geldt ook voor veiligheidsincidenten. De school is de maatschappij in het klein. Een plek waar veel jongeren bij elkaar komen. Een plek die veilig moet zijn. We moeten al het mogelijke doen om die veiligheid te waarborgen. Dit kan het onderwijs niet alleen en dat mogen we ook niet van het onderwijs verwachten.

Veel maatschappelijke thema's hebben direct of indirect invloed op de sociale veiligheid op scholen. Voorbeelden hiervan zijn alcohol, drugs, discriminatie, (homo)seksualiteit, emancipatie, integratie, racisme, eengerelateerd geweld, jeugdzorg, jeugdcriminaliteit en radicalisme. Het kabinet heeft voor ieder van deze thema's beleid vastgesteld. Het is van groot belang dat deze beleids invalshoeken en het beleid gericht op sociale veiligheid in en om de scholen goed op elkaar aansluiten.

Deze brief gaat over datgene wat scholen nodig hebben om hun kerntaak, het geven van onderwijs, op een veilige manier te laten uitvoeren. Mijn beleid is erop gericht om leerlingen, hun ouders en leerkrachten zo goed mogelijk te ondersteunen. Zodat ouders hun kinderen met een gerust hart naar school kunnen laten gaan in het primair, voortgezet en beroepsonderwijs.

Dit jaar is Nederland opgeschrikt door gewelddadige incidenten in en vlakbij onderwijsinstellingen. In de reacties in politiek en media domineert het besef van de noodzaak van een brede aanpak van uitingen van geweld, nu deze zich in de gehele samenleving manifesteren. Om scholen hun verantwoordelijkheid in die bredere aanpak te kunnen laten waarmaken, investeren staatssecretaris Dijkema en ik jaarlijks bijna €90 miljoen in veiligheidsmaatregelen in het primair en voortgezet onderwijs. Mijn beeld van de veiligheidssituatie in het onderwijs, mede als gevolg van de recente gebeurtenissen, geeft mij aanleiding om aanvullende maatregelen te nemen die zich vooral richten op de omgeving van de school. Jongeren zijn immers meer dan alleen leerling en hun wereld is groter dan de school.

Ik wil niet dat de school een burcht wordt. Een school moet een open gemeenschap zijn met een klimaat van vertrouwen, waar alle leerlingen erbij horen. Zaken als detectiepoortjes alleen zijn dan ook niet de oplossing. Deze kunnen slechts onderdeel zijn van een breder pakket aan maatregelen.

Met deze brief informeer ik u over mijn zienswijze op veiligheid in onderwijs en de wijze waarop de incidenten van het afgelopen jaar zich verhouden tot de beschikbare gegevens over de veiligheid in en rond scholen, het totale aantal en het soort geregistreerde incidenten over de periode 2006-2007, de opbrengsten van de huidige maatregelen en de aanvullende maatregelen die worden genomen.

Met deze brief beschouw ik de volgende toezeggingen aan uw Kamer als afgedaan:

- de voortgangsrapportage 2007 van het "plan van aanpak veiligheid in het onderwijs en de opvang van risicoleerlingen" (brief VO/S&O/2006/32894, d.d. 14 september 2006);
- de toezegging van de vorige minister van OCW om uw Kamer nader te informeren over de inzet van het instrument mentoring op scholen (brief VO/S&O/2005/17611, d.d. 27 juni 2005);
- het informeren van uw Kamer over de actualisatie van het veiligheidsbeleid, zoals aangekondigd in de beantwoording van de Kamervragen met kenmerk 2060711860 d.d. 31 mei 2007 en daarna in de beantwoording van de Kamervragen met kenmerken 2060710430 d.d. 19 april 2007; 2060715470, d.d. 26 juni 2007; 2060716590, d.d. 26 juni 2007; 2060716580, d.d. 21 augustus 2007 en 2070803570 d.d. 8 november 2007;
- het verzoek van uw Vaste Kamercommissie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap om, naast de actualisatie van het veiligheidsbeleid, een inventarisatie te ontvangen van het totale aantal en het soort geregistreerde incidenten 2006-2007, bij brief met kenmerk 07-OCW-B-61, d.d. 30 oktober 2007.

Leeswijzer

Eerst volgt in hoofdstuk 1 een beschrijving van de onderzoeksgegevens waarop het veiligheidsbeleid en de actualisering ervan berusten. Daarbij ga ik ook in op het verzoek van uw Kamer om een

inventarisatie te geven van het totale aantal en het soort geregistreerde incidenten in 2006 en 2007. Hoofdstuk 2 bevat mijn zienswijze op sociale veiligheid in en rond onderwijsinstellingen. In hoofdstuk 3 is uiteengezet tot welke aanpassingen van het huidige veiligheidsbeleid deze bijgevolg leidt, evenals wat het nieuwe totaalpakket aan veiligheidsmaatregelen en voor de onderwijsinstellingen beschikbare instrumenten wordt. Tot slot schetst hoofdstuk 4 enkele reflectieve overwegingen en een blik vooruit.

1. Wat weten we?

a. *Gegevensbronnen*

Er zijn veel verschillende monitoren en bronnen die een beeld geven van de sociale veiligheid in en om de school en op deelterreinen. Bij de bezinning op mijn huidige beleid is gebruik gemaakt van de monitoren en bronnen die het beste aansluiten op de hiervoor genoemde focus van deze brief. Een bloemlezing uit deze monitoren vindt u in bijlage 1. Monitoren op aanpalende beleidsthema's zoals genoemd in de inleiding zijn buiten beschouwing gelaten. Hierna volgen de belangrijkste ontwikkelingen, die uit de bloemlezing zijn op te maken.

b. *Trends*

De samenleving verhardt

Er is sprake van verharding van de maatschappij, verruwing van omgangsvormen en complexer wordende veiligheidsproblematiek. Volgens slachtofferenquêtes zijn jaarlijks anderhalf miljoen burgers slachtoffer van geweld. Groeiende tolerantie voor geweld leidt tot normvervaging en escalatie. Fysiek geweld is het topje van de geweldspiramide, bedreigingen en verbaal geweld vormen het fundament. Het ongeremd kunnen uiten van beledigingen en bedreigingen heeft als risico dat dit gedrag vanzelfsprekend wordt en vaker escaleert tot fysiek geweld. Toch blijkt dat burgers zich steeds veiliger voelen. Dit neemt niet weg dat maatregelen nodig zijn om geweld tegen te gaan.

School veiliger

In lijn met de maatschappelijke trend neemt ook in het onderwijs het veiligheidsgevoel toe. Dit neemt niet weg dat ook scholen te maken krijgen met incidenten. Vrijwel dagelijks volgen ongeveer 3 miljoen leerlingen en studenten primair, voortgezet en beroepsonderwijs. Scholen kunnen onmogelijk alle ongewenste invloeden buiten de deur houden en incidenten volledig voorkomen. Uit de verschillende monitoren komt dan ook naar voren dat verbaal, fysiek en materieel geweld en in mindere mate ook wapenbezit voorkomt. Scholen lijken hiermee steeds beter om te gaan. Personeel en leerlingen voelen zich in toenemende mate veilig (boven de 90% en stijgende), het wapenbezit in het MBO daalt gestaag en de registratie van incidenten verloopt steeds beter (meer meldingen, meer inzicht). Wel zijn er grote verschillen tussen scholen. Zo lijkt er in hoofdlijnen meer agressie en geweld te zijn in scholen in grote steden, in het speciaal basisonderwijs en in het vmbo en praktijkonderwijs.

Scholen voeren steeds actiever veiligheidsbeleid. Dit uit zich onder andere in een groeiend aantal scholen dat registratiesystemen gebruikt en afspraken heeft met de politie over de inzet van de politie. Personeel, leerlingen en ouders zijn hierover ook positief. Al meent het personeel dat er nog veel verzwegen wordt. Ook zouden ouders graag meer invloed hebben op het schoolbeleid.

Toenemende intolerantie tussen burgers

In de monitoren, het onderwijsveld en de media wijzen signalen op toenemende intolerantie van burgers voor elkaar: verbaal geweld, pesten en bedreigingen (zie bijvoorbeeld de Sire campagne van 2005, "Kort Lontje" in reactie hierop). Ouders noemen het thema waarden en normen als zorgpunt in zowel het primair als voortgezet onderwijs. Daarbij vinden ouders ook dat zijzelf en leerlingen, meer dan in het verleden, hun verantwoordelijkheid voor waarden en normen moeten waarmaken.

c. Incidenten en wapenbezit nader bekeken

Uw Kamer heeft mij verzocht om een inventarisatie van het totale aantal en het soort geregistreerde incidenten 2006-2007. Deze vraag is minder eenvoudig te beantwoorden dan op het eerste gezicht lijkt, om de volgende redenen. Registratie van incidenten en klachten staat nog in de kinderschoenen. Nog lang niet alle scholen registreren. Uit het onderwijsverslag schooljaar 2005-2006 blijkt dat minder dan de helft van de scholen in het primair onderwijs en in het praktijkonderwijs (respectievelijk 34% en 42%) incidenten registreert. In het vmbo registreert 69% van de scholen; in het havo/vwo 58% en in het VSO registreert 93% van de scholen.

Uit de monitor sociale veiligheid in de bve-sector 2004 blijkt dat in 2004 reeds 57% van de instellingen incidenten centraal worden geregistreerd. Op 35% van de instellingen worden wel incidenten geregistreerd, maar is er nog geen systeem van centrale registratie. 8% van de instellingen had nog geen meldpunt. Binnenkort verschijnt de monitor 2006 met nieuwe cijfers. Naar verwachting zal de centrale registratie van incidenten door de instellingen zijn toegenomen. Binnenkort verschijnt deel 3 van de monitor sociale veiligheid mbo 2006 waarin de meest recente cijfers zijn opgenomen.

Het aantal registraties en de toename of afname daarvan hangen onder meer samen met de individuele beleving van incidenten. Deze maakt het soms moeilijk om incidenten te categoriseren.

Ook hangt het aantal meldingen bij de vertrouwensinspecteurs samen met het vermogen van scholen en besturen om incidenten en klachten daarover zelf af te handelen en met de beschikbaarheid van andere instanties dan de Inspectie, om betrokkenen ondersteuning te bieden bij vragen of klachten over fysiek of psychisch geweld.

De beschikbare gegevens over aantallen geregistreerde incidenten geven dan ook geen landelijk representatief beeld. Ook lijkt bij scholen die incidentenregistratie starten en goed organiseren, het aantal incidenten in eerste instantie toe te nemen. Naarmate scholen betere definities hanteren voor incidenten, registreren zij meer incidenten. En een school die veel incidenten registreert, kan de veiligheidssituatie juist beter in de hand hebben dan een school die weinig registreert. Een goede administratie helpt bij het doorgeven van waarschuwingen aan andere betrokken instanties.

Op de consequenties van deze constatering kom ik terug bij de aanscherping van het beleid.

Om uw vraag zo goed mogelijk te beantwoorden heb ik voornamelijk gebruik gemaakt van het Onderwijsverslag 2005-2006 en de jaaranalyse 2005-2006 van IRIS VO gebruikt.

Onderwijsverslag 2005-2006

Uit het Onderwijsverslag over schooljaar 2005-2006 blijkt dat incidenten op nagenoeg alle scholen voorkomen. Verbale en fysieke geweldsincidenten tussen leerlingen komen op de meeste scholen voor: meer dan 90% respectievelijk meer dan 80% van de scholen heeft hiermee minimaal een paar maal per jaar mee te maken. Gevolgd door verbale en geweldsincidenten tussen leerlingen en personeel, die beide ongeveer op de helft van de scholen minimaal enkele malen per jaar voorkomen. Ook verbaal geweld tussen ouders en personeel komt op gemiddeld eenderde van de scholen minimaal enkele malen per jaar voor.

Dit Onderwijsverslag maakt eveneens een verschil in schoolsoorten duidelijk. Fysiek geweld tussen leerlingen komt iets minder voor in het basisonderwijs (50%) en havo/vwo (60%), terwijl verbaal geweld tussen leerlingen op alle schoolsoorten veel voorkomt. In het mbo komt 6% fysiek geweld voor bij deelnemers aan de beroepsbegeleidende leerweg, 11% bij deelnemers aan de beroepsopleidende leerweg en 6% van het personeel. Verbaal geweld tussen leerlingen en personeel komt alleen in het basisonderwijs veel minder voor (14%), terwijl bij fysiek geweld er een groot verschil is tussen de scholen zonder veel zorgleerlingen (minder dan 10%) en scholen mét veel zorgleerlingen (speciaal basisonderwijs, praktijkonderwijs, (voortgezet) speciaal onderwijs). In het mbo heeft 9% van de deelnemers in de beroepsbegeleidende leerweg, 18% in de beroepsopleidende leerweg en 18% van het personeel met verbaal geweld te maken.

In de afgelopen jaren lijkt sprake van een dalende trend in incidenten tussen leerlingen in het speciaal basisonderwijs, praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs. In het speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs stijgt het aantal incidenten tussen leerlingen en personeel. Fysiek geweld van ouders naar personeel lijkt af te nemen, maar de veranderingen zijn klein. In het mbo zijn in vergelijking met de voorgaande jaren minder deelnemers en personeelsleden slachtoffer geweest van incidenten en bij beide groepen is de veiligheidsbeleving toegenomen.

De veiligheidsmonitoren - die voor Voortgezet (speciaal) Onderwijs is in 2006 voor het eerst afgenomen - kunnen op termijn meer helderheid bieden over patronen van onveiligheid door de jaren heen.

Jaaranalyse 2005-2006 van IRIS VO, 2007

IRIS is een marktproduct dat mede in opdracht van de mbo-raad en Amsterdamse scholen ontwikkeld. Over de Jaaranalyse 2005-2006 van IRIS VO heeft uw Kamer vragen gesteld. Uit deze analyse blijkt dat afgelopen schooljaar 162 schoolvestigingen dit registratiesysteem hebben gebruikt, met gemiddeld 43 registraties. De top vijf van incidenten is door de jaren heen vrij constant: diefstal, vechtpartij, vernieling, EHBO/ ongeval en bedreiging. Dit betreft gezamenlijk circa 75% van de incidenten. De overige categorieën, waaronder incidenten met wapens (1%), komen beduidend minder voor. Uit de

veiligheidsmonitor V(S)O blijkt dat circa 5% van de leerlingen wel eens een wapen in bezit heeft. Circa 7% van die wapens wordt wel eens gebruikt.

d. Conclusie

Conclusie op basis van wat we weten over incidenten en wapenbezit is dat een sluitend beeld van de omvang en aard van incidenten niet is te geven. De huidige registratiebronnen zijn divers en kunnen geen volledig beeld geven. Hoe beter scholen registreren, hoe meer incidenten en hoe meer typen incidenten zij melden. Aangezien nog slechts een beperkt aantal scholen registreert - volgens het onderwijsverslag 2006-2006 registreert in het basisonderwijs en praktijkonderwijs minder dan de helft van de scholen - is daaruit nog geen representatief beeld af te leiden. Registratie gebeurt wel steeds vaker en beter.

In het afgelopen jaar deed zich een aantal extreme incidenten voor op of nabij scholen. Voor zover mij bekend voeren alle daarbij betrokken onderwijsinstellingen een veiligheidsbeleid en hebben zij deze incidenten ook goed afgehandeld: zo zijn alle veiligheidsprocedures en protocollen gevolgd en waren alle daartoe benodigde instellingen betrokken. De incidenten waren verschillend van aard, speelden zich binnen en buiten de school af, waarbij al of geen wapens in het spel waren. Dit maakt duidelijk dat, ondanks alle maatregelen op scholen, risico's nooit uit te sluiten zijn.

Hoewel incidenten, mede gezien de verharding van de maatschappij, niet allemaal te voorkomen zijn, leg ik mij hierbij niet neer.

2. Sociale veiligheid in en om de onderwijsinstellingen

Veiligheid is een noodzakelijke randvoorwaarde voor kwalitatief goed onderwijs. Veiligheid in scholen staat niet op zich, scholen zijn onderdeel van de samenleving. De verharding en toenemende intolerantie vergroten het risico op onveilige situaties, ook in het onderwijs. Het is onmogelijk het onderwijs van dit maatschappelijke probleem te vrijwaren. Wel kunnen scholen en hun omgeving risico's op onveiligheid zoveel mogelijk beperken. Daar hebben alle partijen belang bij. Een repressieve aanpak biedt in beperkte mate een oplossing. Ik verwijs hierbij ook naar de kabinetsbrief "Veiligheid begint bij Voorkomen", van 6 november jongstleden (Kamerstukken 2007-2008, 28 684, nr. 119). Ik wil niet dat de school een burcht wordt, maar een open gemeenschap is met een klimaat van vertrouwen.

Wat dan wel?

Het kabinet voert een breed sociaal veiligheidsbeleid. Zowel vanuit Jeugd en Gezin, Justitie, BZK en WWI worden maatregelen ingezet om de veiligheid van de samenleving in het algemeen en in wijken en van jongeren in het bijzonder te vergroten.

Scholen hebben naast een onderwijskundige ook een opvoedkundige taak. Jongeren brengen er veel tijd door. Naast de ouders heeft ook de school de taak om ontwikkeling van sociale competenties van jongeren te bevorderen. De school leert jongeren om te gaan met hun gevoelens jegens elkaar en hoe om te gaan met conflicten. Praten, onderling begrip en respect zijn uiteindelijk de enige wegen die tot oplossingen leiden. In dit kader zijn de methodieken voor leerlingbemiddeling (peer mediation, mentoring en gedragscodes) van belang.

In het programma voor Jeugd en Gezin: "Alle kansen voor alle kinderen" staat vermeld dat zeven van de tien ouders opvoeden nu moeilijker vindt dan vroeger. Ook voor scholen wordt de opvoedkundige taak zwaarder, omdat de maatschappij al dan niet terecht verwacht dat zij het tekort van een groter wordende groep ouders compenseren.

Het is belangrijk dat ouders betere ondersteuning krijgen en dat zij meer actief betrokken worden bij de school, waardoor onbekendheid met wat er op school gebeurt wordt doorbroken. Daarnaast is het belangrijk dat er om de scholen een goed netwerk is, waarop de school kan terugvallen wanneer zij tegen de grenzen aanloopt. Het is ook belangrijk dat scholen en hun omgeving zich meer bewust worden dat scholen niet de enige dan wel de belangrijkste probleemeigenaar zijn. Scholen moeten een goed veiligheidsbeleid voeren, maar kunnen geweldsincidenten niet 100% uitsluiten. Om een goed veiligheidsbeleid te voeren is meer inzicht nodig in de omvang en aard van de incidenten. Dit inzicht is ook nodig voor de omgeving, om de school goed te kunnen ondersteunen. Scholen hebben hier begrijpelijk moeite mee, omdat de omgeving hen erop afrekenet, terwijl juist een goede registratie en openheid hierover de mogelijkheid bieden om trends te ontdekken en in goed beleid om te zetten. Een verandering in houding is hiervoor noodzakelijk. Niet alleen van de school (het personeel en de leerlingen), maar ook van ouders en de partijen uit het veiligheidsnetwerk om de school. Dan kan de school ook sneller reageren. Het is daarvoor van belang dat scholen makkelijker contact kunnen leggen met zowel zorginstellingen (bijvoorbeeld Bureau Jeugdzorg) als politie en justitie. Zeker bij ernstige veiligheidsproblemen heeft de school hulp nodig.

3. Aanscherping beleid sociale veiligheid in en om onderwijsinstellingen

OCW investeert structureel 90 miljoen euro in sociale veiligheid op scholen voor primair en voortgezet onderwijs. Deze middelen worden ingezet voor preventieve, curatieve, repressieve en ondersteunende veiligheidsmaatregelen. Bij de totstandkoming van dit pakket maatregelen is uitvoerig overlegd met betrokkenen in de uitvoerende en beleids sfeer. In bijlage 2 informeer ik u over de voortgang in de uitvoering van deze maatregelen.

Op basis van de analyse van de bestaande monitorgegevens over sociale veiligheid in en om de school, en de opbrengsten van mijn huidige maatregelen concludeer ik dat de bestaande maatregelen noodzakelijk en succesvol zijn, maar dat intensivering door middel van aanvullende maatregelen nodig is. Ik zie bijgevolg drie hoofdlijnen voor intensivering van het beleid om een sociaal veilig schoolklimaat te realiseren:

- a. de aanpak van veiligheid in de school;
- b. de aanpak van veiligheid om de school;
- c. stevig ingrijpen bij ernstige en/of stelselmatige vergrijpen.

Ad a de aanpak van veiligheid in de school

1. Verplichte registratie van incidenten

Bij de analyse van geregistreerde incidenten is al opgemerkt dat er geen eenduidig registratiebeleid is; niet alle scholen doen het en er zijn verschillende registratiewijzen. Deze informatie is niet altijd vergelijkbaar en veelal gebaseerd op verschillende methodieken. Het beter stroomlijnen van data en informatie is voorwaarde voor een open en transparant debat. Scholen, ouders, leerlingen en alle betrokkenen hebben belang bij een consistent en kloppend beeld over de veiligheid op de scholen. Ik ben mij ervan bewust dat er een spanningsveld is tussen de behoefte aan gegevens voor het openbare debat en de consequenties van openbaarheid van gevoelige gegevens van individuele scholen. Van belang is dat scholen beschikken over gedetailleerde informatie over specifieke incidenten opdat zij goed beleid kunnen voeren. Voor het voeren van een open en transparant debat is eenduidige, correcte en representatieve informatie nodig. Het is, vanuit het oogpunt van integriteit en bescherming persoonsgegevens, niet mogelijk (en ook niet nodig) om deze informatie tot het detailniveau van individuele incidenten op individuele scholen/instellingen publiek te maken.

Om beter inzicht te krijgen in de werking en effecten van het veiligheidsbeleid, de feitelijke omvang en aard van de incidenten in het onderwijs en in de uitvoering van het toezicht op de onderwijsinstellingen is een goede registratie van incidenten op schoolniveau noodzakelijk. Voor een veilig schoolklimaat is registratie alleen niet voldoende. Registratie moet onderdeel zijn van een breder veiligheidsbeleid en is een instrument om het veiligheidsbeleid te ondersteunen. Goed inzicht in omvang en aard van de incidenten is een voorwaarde voor het voeren van een effectief veiligheidsbeleid en een adequate verantwoording door het schoolbestuur aan ouders en leerlingen hierover. De Inspectie kan de uitkomsten van deze registratie gebruiken voor het opsporen van mogelijke veiligheidsrisico's bij onderwijsinstellingen.

Dat scholen, al dan niet vanuit concurrentieoverwegingen, er nu voor kunnen kiezen om niet te registreren, past niet in mijn zienswijze. Ik ga dan ook een sluitend registratiesysteem verplicht stellen. Een goed inzicht in de veiligheidsproblematiek op een school is noodzakelijk om politie en jeugdzorg duidelijk te kunnen maken welke problematiek er speelt en welke inzet van politie en jeugdzorg nodig is op school. Dit steunt scholen die nu al een open beleid voeren en registreren.

In overleg met de onderwijsorganisaties en Inspectie ga ik bezien wat daarvoor nodig is en op welke wijze ik dit snel en (mede gezien bovengenoemd spanningsveld) zorgvuldig kan invoeren en ik kan bevorderen dat dienovereenkomstig gehandeld wordt. Voorwaarden zijn dat alle scholen op een eenduidige manier gaan registreren met zo min mogelijk administratieve belasting. Hierbij zal ik de ervaringen die het mbo in de afgelopen jaren heeft opgedaan betrekken.

De Inspectie constateert een toename van het aantal scholen dat veiligheidsbeleid uitvoert, maar ook dat scholen nog te vaak geen of onvoldoende veiligheidsbeleid voeren. Ik ga scholen ondersteunen om hun beleid te verbeteren. Mocht de Inspectie desondanks geen verbetering constateren op schoolniveau, dan moeten er sancties volgen. Ik bekijk met de Inspectie hoe ik hieraan gericht invulling kan geven, met bijzondere aandacht voor regio's zoals de 40 wijken uit het programma van de minister van WWI.

2. *Voortzetten huidig sociaal veiligheidsbeleid met accentverschuivingen*

De resultaten van de preventieve, curatieve, repressieve en ondersteunende maatregelen in het bestaande sociale veiligheidsbeleid (zie bijlage 2) overtuigen mij van de noodzaak tot voortzetting van het huidige beleid. Ik breng hierin wel accentverschuivingen aan, in lijn met de begin november aangekondigde persoonsgerichte benadering van "Veiligheid begint met Voorkomen".

Verbeteren van weerbaarheid van leerlingen en hun sociale competenties

Veel veiligheidsincidenten op scholen vinden hun oorsprong in relatief kleine conflicten. Veel jongeren beschikken onvoldoende over de vaardigheden om deze conflicten verbaal, op respectvolle manier, op te lossen. De sociale competenties die hiermee samenhangen zijn vaak nog onvoldoende ontwikkeld. Daarbij komt dat er in de samenleving een toenemende tolerantie is voor gebruik van geweld. Deze combinatie vergroot het risico van meer en frequenter agressief gedrag, ook in een eerder stadium van conflicten. Het onderwijs heeft een duidelijke rol in het verbeteren van de sociale competenties van leerlingen en kan tevens een rol spelen in het vergroten van de weerbaarheid van leerlingen. Om scholen hierbij te ondersteunen starten in 2008 in samenwerking met het ministerie van Justitie op een aantal scholen pilots "agressie regulatie training gestart (ART)" in de vorm van een train-de-trainers-programma. Door het volgen van dit programma zijn docenten in staat een agressie regulatie training te geven aan leerlingen die agressief gedrag vertonen. De training leert hun methoden om zich beter te beheersen. In de VS is de agressieregulerende training op scholen een zeer effectieve interventie gebleken. Evaluatieonderzoek in 2009 moet uitwijzen of dit ook voor Nederland geldt.

Daarnaast wordt in het kader van de Emancipatienota 'Meer kansen voor vrouwen; Emancipatiebeleid 2008-2011' (TK 2007-2008 30420, nr 50) meer aandacht gegeven aan mediawijsheid, seksuele en relationele vorming en weerbaarheid en aan deskundigheidsbevordering. In de Emancipatienota is aangekondigd dat het kabinet zal verkennen wat jongeren, ouders en professionals op dit gebied nodig hebben en wat er beter kan. Ook trekt het kabinet extra geld uit voor methodiekontwikkeling en -toepassing op het terrein van seksuele en relationele vorming en weerbaarheid in het onderwijs en deskundigheidsbevordering in beroepsopleidingen.

Leerlingbemiddeling: peer mediation, mentoring en gedragscodes

Naast maatregelen ter verbetering van individuele sociale competenties van leerlingen, is het van belang dat leerlingen elkaar meer gaan aanspreken en ondersteunen. Daarvoor zal ik het gebruik van de instrumenten peer mediation en mentoring stimuleren. Dit zijn instrumenten waarvoor de laatste jaren vanuit het onderwijs zelf steeds meer aandacht is gekomen.

Leerlingen die beschikken over goede sociale competenties kunnen worden opgeleid tot bemiddelaar van conflicten tussen leerlingen onderling. Deze methode van leerlingbemiddeling (peer mediation) komt uit de Verenigde Staten, waar verschillende onderzoeken hebben aangetoond dat dit een succesvolle manier is om agressie en geweld op scholen te vervangen door een geweldloze manier van hanteren en oplossen van conflicten door leerlingen zelf.

Het WODC gaat in opdracht van het Ministerie van Justitie in samenwerking met OCW een plan en proces evaluatie uitvoeren van de diverse vormen van leerlingbemiddeling die in Nederland op scholen worden gebruikt. De resultaten hiervan verwacht ik medio 2008.

Mentoring is een vorm van persoonlijke begeleiding waarvoor de laatste jaren steeds meer aandacht is gekomen. Bij mentoring begeleidt een meer ervaren persoon een minder ervaren persoon. Op scholen kan mentoring worden ingezet als extra steuntje in de rug voor leerlingen en blijkt mentoring te kunnen bijdragen aan het terugdringen van voortijdig schoolverlaten, het voorkomen van afstroom naar lagere onderwijstypen en het verhogen van de schoolmotivatie van leerlingen. Ook bij de doorstroom naar hogere opleidingen of de oriëntatie op werk en beroep hebben mentoren een positief effect. Diverse projecten melden ook positieve resultaten voor de mentoren zoals verbetering van sociale vaardigheden en het ontwikkelen van coaching vaardigheden. Binnen de maatschappelijke stage geef ik ook ruimte aan peer-support en mentoring door oudere leerlingen.

Eind 2006 heeft Sardes, samen met Forum en de CED-groep, in opdracht van het Ministerie van OCW een kennispunt over mentoring in het onderwijs ingericht. Dit kennispunt (www.mentoringwijzer.nl) heeft als doel meer bekendheid te geven aan mentoring in het onderwijs en scholen en instellingen te stimuleren deze methodiek te gebruiken. Het Kennispunt richt zich op alle vormen van mentoring, waarbij het doel is om de schoolloopbaan van leerlingen te verbeteren: vanaf de basisschool tot en met de arbeidsmarkt (4-23 jaar). Ik blijf dit Kennispunt ook het komende jaar ondersteunen.

Een gedragscode is een set afspraken die wordt gemaakt door en voor degenen die zich aan die afspraken moeten houden. Het gaat hier niet om gedragsregels, die van bovenaf worden opgelegd en gehandhaafd, maar om een gezamenlijk afgesproken code over omgangsvormen. Hierbij is vooral het proces belangrijk, waarbij het gaat om een discussie over waarden, normen, omgangsvormen en grenzen. Bovendien is het van belang dat in de school een klimaat heerst, waarin leerlingen elkaar op een constructieve wijze aanspreken op ongewenst gedrag. Een samen opgestelde gedragscode helpt daarbij. In 2008 zal Codename Future in opdracht van het Ministerie van Justitie vijf pilots uitvoeren met gedragscodes op school. Eind 2008 zullen de resultaten hiervan bekend zijn.

Brede scholen

Veiligheid in en om de school wordt ook verbeterd als scholen beter in staat zijn om jongeren een sluitend dagarrangement te bieden. Dat kunnen scholen niet alleen. Deze ontwikkeling kan wel bij uitstek via de brede school ontwikkeling in het primair en voortgezet onderwijs. Kenmerk van deze brede scholen is dat ze de eigen organisatie, hun aanbod en hun doelstellingen hebben verbreed. De brede school werkt daarvoor samen met externe partijen uit bijvoorbeeld de sport- en cultuur sectoren

en biedt daarmee een substantiele uitbreiding van activiteiten op het gebied van kunst en cultuur, sport en bewegen, zorg/welzijn, veiligheid/burgerschap, techniek en multimedia en/of educatie. Bijna 350 vo-scholen en 1000 basisscholen zijn inmiddels brede school.

Om dit verder te stimuleren heb ik samen met mijn beide OCW collega's, de staatssecretaris van VWS en de gemeenten het initiatief genomen, op termijn, 2500 combinatiefuncties te realiseren. Ook brede scholen die een sluitend dagarrangement willen bieden, kunnen hier hun voordeel mee doen. Met deze extra formatieplaatsen, die structureel beschikbaar komen, kunnen brede scholen in het primair en voortgezet onderwijs aan de slag om de gewenste en noodzakelijke verbindingen te leggen tussen onderwijs, sport en cultuur. De impuls start volgend jaar in de G31, waarbij gemeenten gevraagd is om vooral aandacht te besteden aan ontwikkelingen in de 40 WWI-wijken.

Advies "veilige publieke taak"

In het actieprogramma "veilige publieke taak" van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (Kamerstukken 2007-2008, 28 684, nr. 117) worden diverse acties tegen agressie en geweld omschreven. Ik heb medio 2007 een onderzoek uitgezet om dit actieprogramma uit te werken in onderwijsspecifieke maatregelen. Het beleidsadvies hierover wordt eind dit jaar verwacht.

3. *Kennisdeling en Kwaliteitsteams veiligheid*

In de samenwerking tussen onderwijs en de veiligheidsketen is nog een wereld te winnen. Veiligheid begint bij voorkomen. Ik vind het belangrijk dat bestaande veiligheidsinstrumenten meer bekendheid krijgen. Om dat te bereiken ga ik de informatievoorziening over veiligheidsinstrumenten verbeteren en "Kwaliteitsteams Veiligheid" instellen.

Verbetering informatie over veiligheidsinstrumenten

Een betere ontsluiting van de bestaande informatie- en ondersteuningsmogelijkheden voor scholen, Centra voor Jeugd en Gezin, politie, ouders en andere betrokkenen is gewenst. Ik zal daarom de bestaande informatievoorziening door het Centrum School en Veiligheid (www.schoolveiligheid.nl) verder verbeteren. Publiciteitsacties moeten ervoor gaan zorgen dat schoolbesturen, docenten, ouders en leerlingen beter op de hoogte zijn van bestaande veiligheidsinstrumenten, ook op het gebied van registratie. Deze acties gaan begin 2008 van start.

Kwaliteitsteams veiligheid

De kwaliteitsteams veiligheid gaan de scholen bezoeken om ter plekke een quickscan uit te voeren op het veiligheidsbeleid, tips en verbetermogelijkheden aan te geven en te informeren over ondersteunende instrumenten. Deze teams kunnen tevens de scholen helpen bij de invoering van de verplicht te stellen registratie en zo nodig actief samen met scholen op basis van de lokale situatie een (nieuw) veiligheidsplan opstellen. Ook zullen deze teams de bestaande veiligheidsinstrumenten onder de aandacht van de scholen brengen. Bij de werkzaamheden van de teams wordt nadrukkelijk ook het veiligheidsnetwerk om de school; de gemeente, politie, Zorg- en adviesteams, ouders en leerlingen betrokken. Een veiligheidsplan zonder draagvlak van en communicatie met deze partijen is een papieren tijger.

Mijn bedoeling is dat nog dit schooljaar vijf van deze Kwaliteitsteams veiligheid het land ingaan. Deze beginnen daar waar het hardste nodig is: scholen voor vmbo en praktijkonderwijs in de grote steden. Ik stel voor de jaren 2008 tot en met 2010 hiervoor 1,75 miljoen euro beschikbaar om de samenwerking tussen onderwijs en de veiligheidsketen verder te verbeteren en de inzet van veiligheidsdeskundigen. Ik heb het Nederlands Jeugdinstituut gevraagd dit nader voor mij uit te werken.

Ad b sociale veiligheid rond de school

Toenemend geweld is een probleem van de hele samenleving. De school is eerst verantwoordelijke voor de veiligheid op school maar scholen kunnen deze problematiek onmogelijk alleen oplossen en dat mogen we ook niet van scholen verwachten. Scholen hebben als kerntaak het geven van goed onderwijs, een veilig schoolklimaat is hiervoor een randvoorwaarde. Scholen hebben hulp nodig van vooral politie, gemeente en Justitie. De gemeente heeft de regie over de veiligheid rondom scholen en is verantwoordelijk voor de wijkgerichte aanpak. De politie is verantwoordelijk voor veiligheidsaspecten op en rond scholen die voortvloeien uit de kerntaken van de politie als opsporing van strafbare feiten, handhaving openbare orde, noodhulpverlening. De jeugdzorg heeft de taak om jongeren met problemen te helpen en justitiële instellingen hebben de plicht om bij jeugdcriminaliteit in te grijpen te voorkomen en herhaling van crimineel gedrag te voorkomen. Scholen moeten kunnen terugvallen op deze organisaties, niet alleen als er al sprake is van overtredingen of delicten, maar ook wanneer de school lastig gedrag bij een kind signaleert en constateert dat expertise nodig is van deskundigen. Samenwerking van de school met andere organisaties is nodig. Het onderwijs is de belangrijkste vindplaats en actieplaats van jongeren. Ik zet daarom in op versterking van de samenwerking rond de school op het gebied van veiligheid en jeugdzorg. De Ministeries van Justitie, BZK en Jeugd en Gezin spelen een belangrijke rol in het faciliteren van deze samenwerking.

Investeren in rol ouders

Sociaal veiligheidbeleid begint bij waarden en normen en respectvol met elkaar omgaan. Ouders hebben een belangrijke taak om deze basis te leggen. In juli van dit jaar hebben 19 organisaties voor ouders, werknemers en werkgevers en leerling het Manifest "versterking ouderbetrokkenheid op school" ondertekend. Met dit manifest verbinden deze landelijke onderwijsorganisaties zich werk te maken van een grotere betrokkenheid van ouders bij de schoolloopbaan van hun kind en ouderparticipatie te bevorderen. Ik ga hierover met de betrokken organisaties in gesprek.

Opvoedingsondersteuning en pedagogische hulp: Centra voor Jeugd en Gezin

De Minister voor Jeugd en Gezin is verantwoordelijk voor de basisvoorzieningen die jongeren in hun gezondheid en ontwikkeling helpen stimuleren en om ouders te ondersteunen bij de opvoeding en op problemen te signaleren en aan te pakken. Onder zijn verantwoordelijkheid wordt er meer gedaan om vroegtijdig problemen te signaleren, om wachtlijsten voor hulp op te lossen en om instanties beter te laten samenwerken. Met de ontwikkeling van de Centra voor Jeugd en Gezin wordt beoogd om snel, goed en gecoördineerd advies en hulp op maat beschikbaar te stellen. Tijdens deze kabinetsperiode komt in een oplopende reeks 200 miljoen euro op jaarbasis beschikbaar voor extra

opvoedingsondersteuning en pedagogische hulp, waaronder schoolmaatschappelijk werk. Op lokaal niveau moeten er goede afspraken komen om de onderwijszorgstructuur en de Centra voor Jeugd en Gezin goed op elkaar te laten aansluiten. Samen met de Minister voor Jeugd en Gezin bekijken mijn collega Dijkema en ik hoe we deze ontwikkeling landelijk kunnen versterken.

De politie herkenbaar op de school

De inzet en herkenbaarheid van de wijk- of jeugdagent op school heeft een belangrijke preventieve werking. In het kader van het Actieplan schoolveiligheid van de politie (vastgesteld door de raad van hoofdcommissarissen) maken politie en scholen afspraken over de inzet van de politie op de school. De reikwijdte van de afspraken is afhankelijk van de behoefte van de school en wordt in overleg vastgelegd. Een van de eerste stappen is het aanwijzen van contactpersonen bij school en politie. De contactpersoon van de politie zal regelmatig op school komen en herkenbaar zijn voor leerlingen en schoolpersoneel.

De korpsen implementeren het Werkproces politie en Schoolveiligheid, zoals vastgelegd in het Actieplan Schoolveiligheid nog dit schooljaar. Ik heb er vertrouwen in dat scholen en politie samen goede afspraken kunnen maken over samenwerking. Waar dat niet vanzelf gaat zal ik in gesprek gaan met de Minister van BZK over manieren waarop betrokken partijen alsnog tot afspraken kunnen komen.

Samenwerking in Zorg- en Adviesteams, Centra voor Jeugd en Gezin en de Veiligheidshuizen

Kinderen en jongeren die problemen geven, hebben al snel te maken met zowel het onderwijs, alsde jeugdzorg en veiligheidsorganisaties. De veiligheidsorganisaties worden steeds meer georganiseerd in veiligheidshuizen. Dit zijn samenwerkingsverbanden waarin gemeenten, politie, justitie en soms ook andere instanties samenwerken aan een persoongerichte en gebiedsgerichte aanpak van criminaliteit en overlast.

Goede afstemming tussen politie, veiligheidshuizen, de Centra voor Jeugd en Gezin én de scholen via de Zorg- en adviesteams (ZAT's) is cruciaal, ook om de inzet van betrokkenen in het justitieel casusoverleg en het casusoverleg in de ZAT's efficiënt te houden. Scholen, die vaak als eerste risicogedrag signaleren, kunnen via de ZAT's een directe toegang tot de veiligheidshuizen hebben en informatie delen. Ik ga dan ook met de bewindslieden van BZK, van Justitie en voor Jeugd en Gezin concrete afspraken maken over de samenwerking tussen ZATS, CJG's en veiligheidshuizen, opdat deze samenwerkingsverbanden elkaar versterken.

Samen aan de slag: Bestuursakkoord Rijk en gemeenten

Het bestuursakkoord "Samen aan de slag" van Rijk en gemeenten bevat de inhoudelijke agenda waarmee Rijk en gemeenten de komende jaren samen willen werken aan één effectieve overheid in dienst van de burger. Sociale veiligheid en preventie is een van de thema's waarover binnenkort met de VNG afspraken gemaakt worden. De regierol van gemeenten wordt op het terrein van lokale veiligheid vastgelegd door in de gemeentewet de verplichting tot het hebben van een gemeentelijk integraal veiligheidsplan op te nemen. Een hiertoe strekkend wetsvoorstel zal eind 2007 in consultatie worden gegeven. Inwerkingstreding is voorzien uiterlijk in 2009.

Ik hecht eraan dat ook voor veiligheid in en om de school afspraken worden gemaakt met de VNG en zal hierover in gesprek gaan met BZK en WWI.

Nut van aanval op de uitval voor sociale veiligheid

In het Coalitieakkoord heeft zowel het verminderen van het aantal voortijdig schoolverlaters als het terugdringen van jeugdcriminaliteit en recidive hoge prioriteit. Jongeren zonder startkwalificatie gaan ruim vijf keer zo vaak het criminele pad op als jongeren die wel een startkwalificatie hebben. Het terugdringen van schooluitval levert dus een belangrijke bijdrage aan het verminderen van jeugdcriminaliteit en het verbeteren van de sociale veiligheid. Een nauwe samenwerking tussen OCW, Justitie en BZK komt dus zowel ten goede aan het verminderen van de jeugdcriminaliteit als het verminderen van VSV. De komende periode zal deze samenwerking meer aandacht krijgen.

Ad c stevig ingrijpen bij ernstige en/of stelselmatige vergrijpen.

Individuele jongeren

Stevig ingrijpen is nodig bij individuele jongeren die ernstige en/of herhaaldelijk problemen veroorzaken die kunnen uitmonden in extreme incidenten. Het is van belang tijdig te onderkennen dat jongeren stelselmatig problemen veroorzaken, dan wel er risico bestaat op ernstige incidenten. Dan kan er vroegtijdig ingegrepen worden. Indien jongeren zich daarbij schuldig maken aan strafrechtelijke feiten zoals bedreiging en intimidatie, al dan niet met gebruik van geweld, dient

aangifte bij de politie te worden gedaan. Dan wordt Justitie ingeschakeld zodat een op de jongere toegesneden straf of maatregel kan worden getroffen. Ook kunnen indien nodig beschermingsmaatregelen worden getroffen.

Ik ga er voor zorgen dat er duidelijke richtlijnen komen wanneer scholen aangifte moeten doen van dergelijke incidenten.

Jeugd en Gezin

Naar aanleiding van een (dreigend) incident kan naar voren komen dat ouders niet in staat blijken hun opvoedingsrol voldoende te vervullen. In dat geval kan het Centrum voor Jeugd en Gezin of Bureau Jeugdzorg hen een aanbod tot ondersteuning op vrijwillige basis doen. Zijn de ouders daarvoor onvoldoende gemotiveerd en is hulp wel nodig, dan laten hulpverleners het gezin niet los, maar dringen zij aan op aanvaarding van ondersteuning. Uiteindelijk kan gedwongen hulpverlening in het kader van een ondertoezichtstelling (OTS) mogelijk uitkomst bieden.

Het kabinet wil verder via campussen perspectief bieden aan jongeren zonder zicht op opleiding of baan die dreigen af te glijden naar maatschappelijk ongewenst gedrag, voor zover die met de gebruikelijke instrumenten niet bereikt worden. Het kabinet wil daarnaast blijven inzetten op verbetering van bestaande stelsels, zodat het zenden van jongeren naar een campus een ultimatum blijft. Het verdient namelijk verreweg de voorkeur om jongeren via het reguliere onderwijs «bij de les» te houden, al dan niet in combinatie met werk.

Het opzetten van campussen levert daarmee ook een bijdrage aan het project «Veiligheid begint bij voorkomen». Dit project, dat onderdeel is van pijler 5 van het beleidsprogramma van de regering («Veiligheid, stabiliteit en respect»), richt zich op het substantieel verminderen van criminaliteit en overlast.

Justitie

Indien strafrechtelijke feiten worden geconstateerd zal aangifte worden gedaan bij de politie. Bij het traject dat dan kan volgen dient onderscheid te worden gemaakt tussen kinderen jonger en ouder dan 12 jaar. Onder de 12 jaar kan geen strafrechtelijk vervolging plaatsvinden. Voor die situaties bestaat de STOP-reactie van Bureau-Halt, een pedagogische handreiking aan ouders. Voorts wordt een direct melding aan de Raad voor de kindbescherming gedaan, wanneer een serieus vermoeden van achterliggende problematiek bestaat. Indien nodig, volgt een ondertoezichtstelling (OTS) zo nodig met uithuisplaatsing. In de brief «Veiligheid begint bij voorkomen» heeft de minister van Justitie zijn nadere plannen omtrent de vroegtijdige aanpak weergegeven. Het gaat daarbij om versteviging van de aanpak van 12-minners die strafbare feiten plegen. De hoofdlijn van die aanpak bestaat uit: betere registratie, goede screening op recidiverisico en een snelle gerichte begeleiding. In het kader van de overlastproblematiek wordt onderzocht, of daarnaast voor 12-minners die zichtbaar het verkeerde pad op gaan, minder vrijblijvende manieren kunnen worden gevonden om ze voor verder afglijden te behoeden.

Voor de plegers van strafbare feiten tussen de 12 en de 18 jaar is een gradatie aan sancties (van licht naar zwaar) beschikbaar, te weten Halt-afdoening, geldboete, taakstraf, jeugddetentie en plaatsing in een inrichting voor jeugdigen. Begin volgend jaar zal daar de gedragsbeïnvloedende maatregel aan worden toegevoegd. In genoemde brief worden maatregelen aangekondigd gericht op een persoonsgerichte en snelle en consequente aanpak.

4. Tot slot

Veiligheid voor onze kinderen vergt inzet van alle betrokkenen op scholen, thuis en in de buurt. Gelukkig voelen veruit de meeste leerlingen zich veilig op school. Helaas zijn incidenten op scholen, zoals die zich dit jaar hebben voorgedaan, niet allemaal te voorkomen. De school maakt onderdeel uit van de samenleving, waarin de omgangsvormen verruwen en veel complexe processen spelen. Het huidige beleid voor de sociale veiligheid in en om scholen speelt hier op in. Het kan altijd beter, zeker als we de partijen in de omgeving van de school beter in stelling kunnen brengen. Om die reden zet ik het huidige beleid voort met enkele accentverschuivingen en zetten wij in op meer ondersteuning vanuit de omgeving, vooral van de politie, justitie, partners in de Zorg- en adviesteams en de te vormen Centra voor Jeugd en Gezin. Een integrale aanpak, tot stand gekomen in goed overleg met de betrokken collega bewindspersonen.

Over de precieze invulling van de nieuwe maatregelen treed ik zo spoedig in overleg met de betrokken partijen, in ieder geval de onderwijsorganisaties in de verschillende sectoren en de VNG.

Eind volgend jaar zal ik uw Kamer nader informeren over de implementatie van dit aangescherpte sociale veiligheidsbeleid in en om het onderwijs.

Mede namens de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de ministers van Justitie, van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en voor Jeugd en Gezin,

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

Marja van Bijsterveldt-Vliegenthart

Aan geadresseerde

Den Haag

Ons kenmerk

Uw brief van

VO/SenO/2007/43679

Onderwerp

Bijlage(n)

Eergerelateerd geweld

Wegwijzer en waaier Eergerelateerd Geweld

Mede namens de minister voor Wonen, Wijken en Integratie vraag ik uw aandacht voor het volgende. De afgelopen tijd is geconstateerd dat jongeren bij regelmaat slachtoffer zijn van eergerelateerd geweld. Onder eergerelateerd geweld wordt verstaan: elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in een reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buiten wereld op de hoogte is of dreigt te raken.

Graag maak ik u attent op de bijgevoegde Wegwijzer en Waaier eergerelateerd geweld.

Betekenis van het voorkomen van eergerelateerd geweld voor onderwijsinstellingen en hun werknemers

Onderwijzend personeel, leerling- en studentenbegeleiders en schoolmaatschappelijk werkers kunnen worden geconfronteerd met leerlingen die vanwege de familie-eer een onvrij of onveilig leven leiden en daardoor niet (meer) naar school gaan, niet mee mogen doen met buitenschoolse activiteiten, of te maken hebben met geweld. In contacten met leerlingen, studenten en ouders kunnen medewerkers van uw onderwijsinstelling bijdragen aan weerbaarheid van leerlingen en ouders.

Onderwijsinstellingen hebben daarnaast een verantwoordelijkheid voor de zorg van veiligheid in en rond de school waarbij ook samenwerking plaatsvindt met andere (hulpverlenende) instanties, onder meer via de Zorg Advies Teams.

Ik hoop dat de bijgevoegde Wegwijzer en Waaier eergerelateerd geweld ertoe bijdragen dat relevante personen binnen uw instelling over basisinzicht komen te beschikken met betrekking tot eergerelateerde problematiek.

Overige relevante informatie over de aanpak van eengerelateerd geweld

Op dit moment voeren twee Regionale Opleidingscentra, het ROC van Twente en het Albeda college, een project uit, dat onder meer voorziet in een analyse van eengerelateerde kwesties die zichtbaar kunnen worden voor onderwijsinstellingen. Dit project zal gerichte kennis en materialen opleveren die onderwijsinstellingen kunnen helpen vroegsignalering, het veiligheidsbeleid en de omgang met leerlingen en ouders te verbeteren. Daarnaast start in opdracht van de minister voor Wonen, Wijken en Integratie in november 2007 een inventarisatie naar de stand van zaken in het onderwijs omtrent preventie van eengerelateerd geweld.

Ik breng u graag op de hoogte van het feit dat vrijwel alle politieregio's beschikken over een contactpersoon eengerelateerd geweld. Zowel bij de behandeling van zaken als bij de vormgeving van de politieaanpak in het eigen korps, worden zij ondersteund door het Landelijk Expertisecentrum eengerelateerd geweld.

Een aantal instellingen van de vrouwenopvang heeft, voorlopig tijdelijke, voorzieningen ingericht voor de opvang van en hulpverlening aan minderjarige slachtoffers van eengerelateerd geweld.

Voor de aanpak van eengerelateerd geweld is in 2006 een interdepartementaal beleidsprogramma gestart. Binnen het programma worden maatregelen uitgewerkt op het gebied van bescherming, de strafrechtelijke aanpak, de lokale bestuurlijke aanpak en maatschappelijke preventie. Op het terrein van de maatschappelijke preventie hebben de minister voor Wonen, Wijken en Integratie en ik nauw samen gewerkt om onderwijsinstellingen het bijgaande handvat aan te reiken, zodat zij een bijdrage kunnen leveren aan de aanpak.

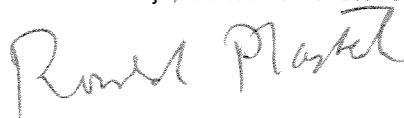
Meer informatie

Meer informatie over eengerelateerd geweld kunt u vinden op de website van:

- Ministerie van Justitie: www.minjustitie.nl/eer
- Ministerie van VROM: www.minvrom.nl (integratie en inburgering);
- Het Roc van Twente: www.rocvantwente.nl;
- MOVISIE: www.eerwraak.info;
- FORUM Instituut voor Multiculturele ontwikkeling (www.forum.nl). De Wegwijzer Eengerelateerd geweld is een product van het voormalige interventieteam Relationele Druk en Geweld;
- Het Centrum voor School en Veiligheid: www.schoolenveiligheid.nl.

Ik hoop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

dr. Ronald H.A. Plasterk

Colofon

Titel: Rapportage inventarisatie eegerelateerd geweld onder scholen voor voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs (ROC's)

Auteurs: Frank Studulski, Karin Westerbeek, René Melisse, Carolien Bongers

Project: (inventarisatie eegerelateerd geweld onder scholen voor voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs (ROC's), Sardesprojectnummer TR0661)

Opdrachtgever: Ministerie Wonen, Wijken en Integratie (WWI), VROM

Datum: juli 2008